



Uio • Universitetet i Oslo

Motsigelser og tvetydighet til fosterbarnets beste?

*En kvalitativ studie av det pågående fosterhjems-
arbeidet til fosterforeldre og saksbehandlere*

Vebjørn Aarvik Lian

Masteroppgave i Organisasjon, Ledelse og Arbeid

Studiepoeng: 30

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Vår 2021

Motsigelser og tvetydighet til fosterbarnets beste?

En kvalitativ studie av det pågående fosterhjemsarbeidet til fosterforeldre og saksbehandlere

©Vebjørn Aarvik Lian

2021

Vebjørn Aarvik Lian

<https://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker hvordan det pågående fosterhjemsarbeidet fungerer. Fosterhjem er barnevernets foretrukne løsning for barn som må plasseres utenfor deres opprinnelige hjem, men tiltaket byr på visse utfordringer. Tiltaket er formelt sett definert som midlertidig, men samtidig er det nødvendig for fosterhjemsarbeiderne å ha en innstilling om at plasseringen er varig for å ivareta barnets utviklingsbehov. For å undersøke det pågående fosterhjemsarbeidet nærmere har jeg valgt å fokusere på de to viktigste aktørene i dette arbeidet, fosterforeldre og saksbehandler. Jeg er her opptatt både av hvordan disse aktørene møter arbeidet og hva som ligger til grunn for deres innstilling til fosterhjemmet. Oppgavens problemstilling er derfor *Hva preger de institusjonelle og relasjonelle omstendighetene til fosterforeldre og saksbehandlere, og hvordan påvirker dette deres handlinger i fosterhjemsarbeidet?* som videre er delt inn i tre analyse spørsmål:

- 1) Hvilke institusjonelle føringer ligger til grunn for fosterhjemsarbeidet?
- 2) Hvordan opplever fosterforeldre og saksbehandlere sin egen og hverandres rolle i fosterhjemsarbeidet?
- 3) Hvordan handler fosterforeldre og saksbehandlere i møte med fosterhjemssystemets institusjonelle og relasjonelle betingelser?

Studiens empiriske grunnlag er avgrenset til fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune, som utgjør oppgavens case. Jeg har hatt en eksplorerende og fenomenologisk tilnærming til prosjektet, og har derfor valgt et kvalitativt forskningsdesign med dybdeintervju som datagenereringsverktøy. Det ble til sammen gjennomført ni intervjuer med elleve informanter fordelt over tre utvalg: fosterforeldre, veiledere og kursholdere i Barne- og familieetaten og saksbehandlere. Disse utvalgene ble valgt ut på bakgrunn av at disse aktørene har mye informasjon om, og mange opplevelser knyttet til, det pågående fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune.

For å belyse problemsstillingen over har jeg benyttet ny-institusjonell teori, rolleteori og sensemaking. Det første analyse spørsmålet ble undersøkt gjennom Scotts typologi av institusjoner som regulative, normative og kultur-kognitive strukturer. Her viser jeg hvordan det institusjonelle presset fra de tre strukturene opplevdes både uklart og motsigende. Gjennomgående i alle strukturene var «barnets-beste-prinsippet» som i stor grad er oppe for tolkning for den enkelte. Videre viste strukturene til ulike forståelser av fosterhjemsoppdraget

som midlertidig eller permanent. Dette førte til at saksbehandlere og fosterforeldre søkte legitimitet i ulike strukturer.

Det andre analysespørsmålet ble belyst både gjennom Goffmans dramaturgi, Katz & Kahns sosialpsykologi og Hochschilds teori om emosjonelt arbeid. Her viser jeg hvordan fosterforelderrollen er preget av emosjonelle, men tvetydige, forventninger til hvordan de skal utføre rollen sin. De opplever her en rolletvetydighet, hvor de føler på manglende informasjon om hvordan de skal gjennomføre rollen. Samtidig utgjør fosterforeldre sitt eget publikum, som fører til at de får lite kontinuerlig input om hva som forventes av deres rolle. Saksbehandlere befant seg på den andre siden i en rollekonflikt mellom ulike forventninger til dem som en «støttespiller» eller «sjef». Saksbehandlers handlinger kan på bakgrunn av dette variere mye ved at ulike saksbehandlere kan spille på ulike rolleidentiteter.

Ved at de institusjonelle og relasjonelle omstendighetene for fosterforeldre og saksbehandlere var karakterisert av motsigelser og tvetydighet, møtte de ofte på situasjoner hvor de var usikre på hvordan de skulle handle. Dette har blitt beskrevet som utløsende for sensemaking, så derfor ble dette perspektivet valgt til å belyse det siste analysespørsmålet. Her viser jeg hvordan saksbehandlere må skape mening av situasjoner med for mye motstridende informasjon, mens fosterforeldre må skape mening av situasjoner med for lite informasjon. Problematikken med, og nødvendigheten av, sensemaking for de to aktørene ble så diskutert.

Forord

Som for så mange andre, har 2021 også for meg vært et utfordrende halvår. Samtidig som jeg i fem måneder har følt at vi står stille i den eviglange tunellen som pandemien utgjør, har jeg i tillegg skulle gjennomført det mest omfattende forskningsprosjektet i mitt studieløp. Nå som lyset i enden av både pandemien og masteroppgaven nærmer seg, sitter jeg likevel først og fremst igjen med minner om de gode opplevelsene jeg har hatt på veien, både faglig og sosialt. Jeg hadde imidlertid aldri kommet meg igjennom dette halvåret alene, og det er flere som fortjener en anerkjennelse i denne sammenhengen.

Jeg vil aller først takke alle informanter og alle kontaktpersoner i Barne- og familieetaten og fosterhjemsforeningen. Uten deres hjelp ville ikke studien vært gjennomførbar. Videre vil jeg rette en stor takk til min veileder, Agnes Fauske, som hele veien har vist engasjement for prosjektet og som helt til nå, et par dager før innlevering, har gitt meg den støtten jeg trenger. Dine positive og detaljerte tilbakemeldinger har virkelig hjulpet i perioder jeg har vært usikker på studiens fremdrift og kvalitet. Jeg vil også takke min tidligere medstudent og gode venn, Eivind Hjort Mathiassen, for lesing av korrektur og nyttige tilbakemeldinger.

I tillegg til å være et forskningsprosjekt, representerer denne masteroppgaven fem fantastiske år som student i Trondheim og Oslo. Disse årene, og spesielt det siste året, hadde ikke vært like fantastiske uten støtten og kjærligheten jeg har fått fra venner og familie. Derfor vil jeg rette en stor takk til «vennah», som har gjort tilværelsen min både i Trondheim og Oslo mye bedre. Tusen takk for at dere til stadighet har revet meg bort fra studiearbeid med hyggelige sammenkomster, både fysisk og digitalt. Videre vil jeg takke gjengen på OLA-lesesalen for alle de gode pausene vi har hatt sammen de siste månedene. Tiden på lesesalen med dere har vært preget av glede, fjas, fokus og oppgitthet, men aller mest glede. Til slutt vil jeg takke min mor og far, som alltid er der for meg når jeg trenger det. Tusen takk for at dere støtter meg i alle valg jeg tar, selv når det betyr at den geografiske avstanden mellom oss blir større.

Vebjørn Aarvik Lian

Oslo, mai 2021

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Forskning på fosterhjemfeltet	2
1.2 Problemstilling og avgrensninger	3
1.3 Oppgavestruktur	4
2. Teoretisk rammeverk	5
2.1 Institusjonell kontekst som handlingspåvirkende.....	5
2.1.1. Regulative, normative og kultur-kognitive strukturer.....	6
2.2 Relasjonell kontekst som handlingspåvirkende	7
2.2.1 Dramtaurgisk rolleforståelse plassert i organisatorisk kontekst.....	8
2.2.2 Emosjonelt arbeid.....	9
2.3 Å handle i møte med ukjente omstendigheter	10
2.4 Avhandlingens samlede teoretiske utgangspunkt	12
3. Metode og data	14
3.1 Forskningsdesign	14
3.1.1 Kvalitativ casestudie av fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune	14
3.1.2 En gjennomgående abduktiv forskningsprosess	15
3.2 Utvalgsstrategi og rekruttering.....	15
3.2.1 Utvalg 1: Ordinære fosterhjem i Oslo kommune	16
3.2.2 Utvalg 2: Ansatte i Barne- og Familieetaten med direkte tilknytning til fosterhjem.....	17
3.2.3 Utvalg 3: Saksbehandlere i barnevernstjenesten.....	17
3.2.4 Oversikt over informanter	18
3.2.4 Avveininger i utvalgsstrategi	19
3.3 Fenomenologisk forskning gjennom dybdeintervjuer	20
3.3.1 Å gjennomføre intervju under en pandemi	21
3.4 Bearbeiding og strukturering av empiri	23
3.4.1 Transkribering av intervjuer.....	23
3.4.2 Koding og strukturering for å sikre systematikk i analysen.....	24
3.5 Kvalitetskriterier og etiske betraktninger	26
3.5.1 Kvalitet i kvalitativ forskning	26
3.5.3 Etiske hensyn for informant og institusjon	27
4. Case: Fosterhjemsarbeidet i Oslo	29
4.1 Fosterhjem i Norge.....	29
4.2 Fosterhjemstiltakets organisering i Norge.....	30
4.3 Fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune	31

5. Fosterhjemsarbeidets institusjonelle og relasjonelle omstendigheter.....	33
5.1 Institusjonell kontekst.....	33
5.1.1 Regulative strukturer for fosterhjemsfeltet	33
5.1.2 Normative strukturer for fosterhjemsfeltet.....	37
5.1.3 Kultur-kognitive strukturer for fosterhjemsfeltet.....	39
5.1.4 Et fosterhjemsfelt preget av motsigelser av ukklarhet	41
5.2 Aktørenes rolleforståelse i fosterhjemsarbeidet.....	42
5.2.1 Fosterforelderen: Halvt arbeider, helt forelder.....	43
5.2.2 Saksbehandleren: Støttespillende sjef.....	46
5.2.3 Saksbehandler-fosterforelder relasjonen: Håndtering av et ujevnt maktforhold	48
5.2.4 Rolletvetydighet og rollekonflikt i et ujevnt maktforhold	50
6. Å handle i møte med motsigelser og ukklarheter.....	52
6.1 Motsigende forventninger i møte med ukjente situasjoner	52
6.1.1 En saksbehandlers historie av tilværelsen som fosterforelder	52
6.2 Manglende informasjon i møte med ukjente situasjoner	55
6.2.1 Fosterforeldres historie om barnets utfordringer.....	55
6.3 Fosterforeldre og saksbehandlere i møte med ukklarhet	57
7. Avslutning.....	60
7.1 Implikasjoner.....	63
7.2 Begrensninger og videre forskning.....	63
Litteraturliste	65
Vedlegg 1: Invitasjon til forskningsprosjekt for fosterforeldre	71
Vedlegg 2: Samtykkeerklæring.....	72
Vedlegg 3: Intervjuguide for fosterforeldre	75
Vedlegg 4: Intervjuguide for ansatte i barne- og familieetaten.....	78
Vedlegg 5: Intervjuguide for saksbehandlere	80
Vedlegg 6: NSD-godkjenning	82
<i>Tabell 1: Informantoversikt og henvisning i tekst.....</i>	<i>19</i>
<i>Figur 1: Visualisering av en "sti" i empiriens datastruktur (Utvalg 1: Fosterforeldre).....</i>	<i>26</i>
<i>Figur 2: Institusjonell påvirkning av fosterforeldre og saksbehandlere</i>	<i>42</i>

1. Innledning

Alle mennesker starter livet sitt som små mennesker. Alle er avhengige av større mennesker som på forskjellige måter ivaretar dem for at de skal overleve og bli store mennesker som kan gå inn som deltakere i det samfunnet de er en del av (Ulvik, 2007, s. 13)

Sitatet over viser til noe de fleste av oss tenker på som en selvfølge, nemlig at man har foreldre eller foresatte som gjennom barndommen sørger for at ens fysiske og psykiske behov ivaretas. Dette gjelder likevel ikke alle, noe sitatet på glimrende vis inkluderer ved å bruke begrepene «store» og «små» mennesker fremfor «far» og «mor» og «datter» og «sønn». I tilfeller hvor et barns biologiske foreldre eller opprinnelige foresatte har manglende kapasitet eller evne til å ta vare på barnet er det det offentliges ansvar, gjennom barnevernet, å sørge for at nødvendige omsorgs- eller hjelpetiltak iverksettes (Backe-Hansen, 2013, s. 73). Dette er derfor et sentralt aspekt ved den norske velferdsstaten, siden det legger grunnlaget for at barn i visse utsatte grupper skal få tilsvarende oppvekstvilkår som andre barn (Bungum, Forseth og Kvande, 2015, s. 15).

I mange tilfeller er det også nødvendig å iverksette tiltak som er utenfor barnets hjem. I slike saker er det vanligste tiltaket plassering i fosterhjem, som er ment å gi barnet så «normale» oppvekstvilkår som mulig (Sundt, 2016, s. 32). I Norge bor over 11 400 barn i alderen 0-17 i fosterhjem, noe som tilsvarer ca. 1 % av alle barn i Norge (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021). Dette tallet er 61 % høyere enn det var for 15 år siden, så lite tyder på at fosterhjemsplasseringer er noe man er på vei bort fra (Statistisk sentralbyrå, 2020). Til tross for å være et ganske inngripende tiltak har plassering i fosterhjem altså seilt frem som et av Norges fremste omsorgstiltakssatsninger, hvor 81 % av alle barn plassert utenfor hjemmet er i fosterhjem (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020A, s. 59).

På grunn av den store satsningen på fosterhjemstiltak i Norge har fosterhjemsarbeid blitt et eget arbeidsområde innen barnevernet, hvor ulike team og organisasjoner utelukkende jobber for å sikre kvalitet i fosterhjem. De aller viktigste aktørene i fosterhjemsarbeidet vil likevel alltid være fosterforeldrene, og et godt samarbeid mellom fosterforeldre og andre aktører i fosterhjemsarbeidet er essensielt for sikre at barnet ivaretas. I denne studien vil jeg undersøke hvordan dette samarbeidet fungerer ved å se nærmere på det pågående fosterhjemsarbeidets

institusjonelle og relasjonelle kontekst, samt å se hvordan sentrale aktører innenfor dette feltet møter ulike situasjoner.

1.1 Forskning på fosterhjemsfeltet

Majoriteten av forskningen på fosterhjem har vært rettet mot fosterbarnet selv, hvor fokuset gjerne har vært hvordan barnets kognitive og psykologiske utvikling har vært ved plassering i fosterhjem (Nutt, 2006, s. 12). Dette har ført til at mye av fosterhjemsforskningen kommer fra barnepsykologien. Her har ulike undergrupper av fosterbarn blitt undersøkt nærmere, som for eksempel barn med forskjellig minoritetsbakgrunn og ulik alder, og barn som har blitt utsatt for vold, overgrep og traumer (Sundt, 2016, s. 95-170). Dette kommer av at plassering i fosterhjem nettopp er ment å sikre god utvikling for fosterbarnet, så det er både naturlig og riktig å forske på fosterbarnets utvikling. Det kan imidlertid være problematisk å måle graden av suksess i fosterhjemsomsorgen utelukkende gjennom slik forskning, da mange andre viktige aspekter ikke kommer frem her.

Til tross for å være noe nedprioritert har det også blitt gjort noe forskning rettet mot fosterforeldre, eller «foster carers» som de gjerne omtales som i den internasjonale litteraturen. Denne forskningen er hovedsakelig rettet mot seleksjon, vurdering og opprettholdelse av fosterforeldre for å skape nyttig kunnskap for fremtidig rekruttering (Nutt, 2006, s. 12). I tillegg har det blitt gjort noen kartleggingsstudier som blant annet ser på hvilke karakteristikk som kjennetegner fosterforeldre, og hvordan dette har utviklet seg over tid i ulike land (se Rowe mfl., 1984; Triseliotis, 1989; Bebbington & Miles, 1990; Sinclair mfl. 2004). Nutt (2006, s. 13) forklarer likevel at det kun er et fåtall av studier hvor fosterforeldre er hovedfokuset. Noen funn fra slike studier har blant annet vist at fosterforeldre motiveres av altruisme (Schofield mfl. 2000), at man ser indikasjoner på at fosterforeldre er en marginalisert gruppe (Sellick, 1992) og at mange fosterforeldre ønsker å bli barnets «ekte» foreldre (Jenkins, 1965; Dando & Minty, 1987). Selv om mange av disse funnene nok er relevante på tvers av landegrenser, er det også rimelig å anta at det er betraktelige forskjeller i fosterhjemsarbeidet mellom ulike land, med ulike verdier og velferdsregimer.

I Norge har man også forsket mye på fosterbarns utvikling og hvordan plassering i fosterhjem påvirker voksenlivet (se f.eks. Dæhlen, 2017; Skilbred & Iversen, 2014; Skilbred & Havik, 2011). Slike studier viser at barn i fosterhjem generelt har større utfordringer på skolen enn

andre og at de samme barna skårer negativt på en rekke forhold som voksne. Videre har det også vært forsket en del på barnevernet i sin helhet, hvor man blant annet har sett på samarbeidet mellom kommune og stat, samt hvordan barnevernstjenester opplever vanskeligheter med å håndtere ulike kommunikasjonssystem samtidig (Aamodt, 2018; Gautun, 2010). Det har også blitt gjort enkelte undersøkelser over hvordan fosterforeldre og opprinnelige foresatte opplever møtet med barnevernet (Havik, 2007; Westby, 2021). Det har imidlertid blitt gjort mindre undersøkelser av fosterforelder- og saksbehandlerrollen i fosterhjemsarbeidet gjennom en organisasjonsteoretisk linse, noe jeg forsøker å gjøre i denne oppgaven.

1.2 Problemstilling og avgrensninger

Denne oppgaven sikter på å gi en bedre forståelse av hvordan fosterhjemsarbeidet i Norge fungerer. Bunkholdt (2010) benytter begrepet fosterhjemsarbeid som overordnet begrep for alle prosesser fra rekruttering av fosterforeldre til eventuell tilbakeføring, adopsjon eller avsluttet omsorg. Jeg vil i denne studien begrense meg til det *pågående* fosterhjemsarbeidet, hvor det vil være fokus på aktørene som er direkte tilknyttet dette. Det vil si spesielt fosterforeldre og saksbehandlere¹. Bruken av begrepet «fosterhjemsarbeid» må dermed videre forstås som det pågående arbeidet som gjennomføres av personer med en viss økonomisk kompensasjon for å sikre at spesifikke fosterbarns behov ivaretas.

På bakgrunn av dette har jeg valgt en nokså bred og overordnet forskningstilnærming, fremfor å begrense fokuset til kun et snevert aspekt ved feltet. Problemstillingen jeg har valgt er derfor: *Hva preger de institusjonelle og relasjonelle omstendighetene til fosterforeldre og saksbehandlere, og hvordan påvirker dette deres handlinger i fosterhjemsarbeidet?* For en mer oversiktlig gjennomgang av problemstillingen har jeg videre delt problemstillingen inn i tre analyse spørsmål:

1. Hvilke institusjonelle føringer ligger til grunn for fosterhjemsarbeidet?
2. Hvordan opplever fosterforeldre og saksbehandlere sin egen og hverandres rolle i fosterhjemsarbeidet?
3. Hvordan handler fosterforeldre og saksbehandler i møte med fosterhjemssystemets institusjonelle og relasjonelle betingelser?

¹ Også «kontaktperson» har blitt brukt til å beskrive denne gruppen, men siden «saksbehandler» fremdeles er den mest kjente beskrivelsen (Sundt, 2016, s. 28) vil jeg videre benytte dette begrepet.

Dette vil jeg diskutere i lys av relevante teoretiske perspektiver som belyser de ulike aspektene ved problemstillingen. Disse teoriene er valgt ut basert på hovedlinjene i oppgavens empiri.

Analysespørsmålene er bygd opp på samme måte som en russisk matrjosjka, hvor man må gjennom flere lag for å komme til kjernen av fenomenet/dukken. Dette er gjort fordi det er nødvendig å ha innsikt i det første laget (institusjonelle føringer) for å bedre forstå det andre laget (opplevelsen av ens egen og andres rolle), og fordi det er nødvendig å ha innsikt i de to foregående lagene for å bedre forstå det siste laget (handling ut fra institusjonelle og relasjonelle betingelser). Dermed vil svaret på et analysespørsmål brukes til å bedre besvare det neste analysespørsmålet.

Formålet med denne masteroppgaven er altså å skape en bedre forståelse av hvordan noen av fosterhjemsarbeidets viktigste aktører fungerer sammen. Studien er avgrenset til dette, og vil derfor ikke vurdere hvorvidt fosterhjem er et godt barnevernstiltak eller hvilken påvirkning tiltaket har på fosterbarna. Dette har man mye forskning på allerede, og det vil være vanskelig å vurdere dette uten data fra fosterbarna selv. Jeg sikter heller ikke på å presentere tiltak som kan gjøre fosterhjemsarbeidet mer effektivt og bedre for fosterbarna. Isteden er dette en studie som belyser ulike utfordringer i fosterhjemsarbeidet, og vil slik sett være et bidrag til videreutviklingen av fosterhjemsarbeidet.

1.3 Oppgavestruktur

Videre i kapittel 2 vil jeg presentere ulike teoretiske perspektiver som vil bli benyttet til å besvare de tre analysespørsmålene, og som sammen vil benyttes til å besvare den overordnede problemstillingen. Disse perspektivene er ny-institusjonell teori, rolleteori og sensemaking. I kapittel 3 vil jeg presentere oppgavens forskningsdesign og metodiske valg og diskutere styrker og svakheter med studiens datagrunnlag. Her vil jeg også ta med leseren gjennom datainnsamlingsprosessen og ulike utfordringer jeg møtte på her. I kapittel 4 vil jeg beskrive oppgavens case, nemlig fosterhjemsarbeidet i Oslo. Jeg vil så gå inn i selve analysen, hvor jeg først i kapittel 5 undersøker fosterhjemsarbeidets institusjonelle og relasjonelle omstendigheter, før jeg i kapittel 6 ser på hvordan fosterhjemsarbeidets aktører handler i møte med dette systemet. Til slutt, i kapittel 7, vil jeg konkludere med å oppsummere studiens funn og diskusjon, samt diskutere funnenes implikasjoner og mulige retninger for videre forskning.

2. Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet vil jeg presentere det teoretiske rammeverk som vil benyttes til å besvare studiens problemsstilling. Dette rammeverket baserer seg på empiriens hovedlinjer og sikter på å fange opp aspekter av fosterhjemsarbeidet på ulike nivå. Historisk sett har det eksistert spenninger mellom perspektiver på ulike nivå innenfor samfunnsvitenskapen, hvor den ene skolen særlig har lagt vekt på det strukturelle og kultur-kognitive som begrensninger for handling, mens den andre skolen har lagt mer vekt på individets evne til å «gjøre en forskjell» innenfor de strukturelle rammene (Scott, 2013, s. 92). I dag forstås ikke verden like svart/hvitt, og mange anerkjente forskere innen samfunnsvitenskapen har i nyere tid har nettopp jobbet med å integrere de to utgangspunktene. En slik tilnærming er også det teoretiske utgangspunktet for denne studien.

På bakgrunn av dette utgangspunktet vil det teoretiske rammeverket bestå av begreper som både fokuserer på strukturelle, relasjonelle og individuelle aspekter. De teoretiske begrepene vil bli behandlet som *sensitiverende begreper* for å unngå å begrense den sosiale virkeligheten gjengitt i studiens empiri til avgrensninger gjort av andre teoretikere (Blumer, 1954, s. 9-10). Sensitiverende begrep, kontra definitive begrep, benytter ikke spesifikke kriterier til å avgrense teori, men tilbyr heller generell veiledning i møte med empirisk materiale (Blumer, 1954, s. 7). Det betyr at begreper som beskrives i denne delen, og som senere benyttes i analysedelene, vil bli brukt som retningsgivende verktøy fremfor konkrete, definitive kategorier. På denne måten vil jeg bruke teori til å belyse empirien istedenfor å forsøke å forme empirien etter eksisterende teori.

2.1 Institusjonell kontekst som handlingspåvirkende

Organisasjoner opererer innenfor visse omgivelser, og det er liten tvil om at disse omgivelsene påvirker handling innad i organisasjonene. Man snakker i denne sammenhengen gjerne om at «den institusjonelle konteksten» legger føringer for hvordan man skal opptre i ulike situasjoner. Scott (2013) forklarer at institusjoner kan forstås som mangesidige sosiale strukturer bestående av symbolske elementer, sosiale aktiviteter og materielle ressurser (Scott, 2013, s. 57). Disse strukturene representerer bestemte måter å handle på som oppfattes som typiske i et samfunn, og som dermed legger føringer for hvordan aktører innen organisasjonen kan og bør handle (Klemsdal, 2013, s. 92).

Meyer & Rowan (1977) omtaler de institusjonelle føringene som «myter». Ifølge dem må organisasjoner hele tiden må tilegne seg slike myter på seremonielt vis for å sikre legitimitet fra omgivelsen, noe som videre er essensielt for deres overlevelse (Meyer & Rowan, 1977). Dette myte-konseptet til Meyer og Rowan (1977) er et ganske bredt begrep som kan innebære alt fra omstrukturering etter nye management-trender til små formaliteter, som bruk, eller ikke bruk, av stemplingskort. Poenget er at organisasjoner utsettes for forventninger om å tilegne seg ulike elementer, og at de dermed må kommunisere til omgivelsene at elementene er ervervet for å oppfattes som legitime (Meyer & Rowan, 1977, s. 360). Et viktig aspekt i denne sammenhengen er hvordan tilegnelsen av enkelte myter skjer seremonielt, uten at mytene gjennomføres i organisasjoners praksis. Dette omtales som *løskobling*, og bygger på ideen om at ekstern legitimitet fra omgivelsene og intern effektiv praksis ikke alltid stemmer overens (Meyer & Rowan, 1977, s. 356-357).

2.1.1. Regulative, normative og kultur-kognitive strukturer

Richard Scott har gjennom sin typologi av institusjoner bidratt med et nyttig verktøy for å identifisere hvilke institusjonelle føringene som er gjeldende i ulike situasjoner. Her presenterer han tre institusjonelle pilarer, på et kontinuum fra det bevisste til det ubevisste, som påvirker organisatorisk handling: *Regulative, normative og kultur-kognitive strukturer* (Scott, 2013, s. 59). Også her er legitimitet sentralt ved at strukturene viser til ulike, men sammenhengende, kilder for legitimitet (Thorthon, Ocasio & lounsbury, 2012, s. 36).

Regulative strukturer påvirker atferd gjennom formelle lover og regler. Opplevelsen av presset som følge av disse lovene og reglene er videre avhengig av i hvilken grad de følges opp og mulighetene til å sanksjonere eventuelle brudd på dem (Scott, 2013, s. 60). Legitimitet er her altså knyttet til legalrettslig konformitet, hvor manglende etterlevelse av de gjeldende aspektene vil kunne føre til sanksjonering (Thorthon, Ocasio & lounsbury, 2012, s. 36). I denne strukturen er derfor enheter med formell makt, som lovgivere (som staten), dommere (som høyesterett) eller håndhevere (som politiet) spesielt viktig (Scott, 2013, s. 62). I denne studien vil det være fokus på den norske stat gjennom barnevernloven, og den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) gjennom den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK).

Normative strukturer er i større grad knyttet til normer og verdier, hvor handling påvirkes av uformelle regler om hva som forstås ønskelig eller riktig i ulike situasjoner (Scott, 2013, s. 64). Her er legitimitet knyttet til individers konformitet ovenfor fellesskapets moralske og sosiale forpliktelser. Noen av disse normative aspektene gjelder likt for alle medlemmer av en gruppe, mens andre aspekter kun er gjeldende for spesifikke aktører i ulike posisjoner (Scott, 2013, s. 64). Som følge av dette er aktører i ulike uformelle og formelle roller påvirket av et sett av like og ulike normative aspekter. Dette kan videre by på problemer, da man i visse roller kan være bundet til nokså motstridende normer samtidig.

Kultur-kognitive strukturer er i stor grad underbevisste forståelser av den sosiale virkeligheten vi lever i, som videre legger føringer for hvordan mennesker skaper mening av ulike situasjoner (Scott, 2013, s. 67). Mennesker har her internalisert visse symbolske representasjoner av virkeligheten som i det daglige fungerer som rammer for ens virkelighetsoppfatning. Mens de to andre strukturene er knyttet til mer bevisste regler for hvordan man skal opptre, er de kultur-kognitive strukturene selve grunnlaget for individers verdensbilde. De kultur-kognitive aspektene er dermed på det dypeste av de tre nivåene siden de er basert på pre-bevisste og tatt-for-gitte forståelser (Scott, 2013, s. 74). Derfor kan det være vanskelig å avgjøre nøyaktig hva som oppleves som legitimt/illegitimt etter denne strukturen før man opplever situasjoner som bryter med ens kultur-kognitive rammer.

2.2 Relasjonell kontekst som handlingspåvirkende

Rolleteori er også opptatt av de institusjonelle aspektene nevnt over, men her går man mer detaljert inn for å undersøke relasjonelle mønstre i menneskelig handling og forståelse. Innen organisasjonsteorien definerer man gjerne begrepet «rolle» som et sett av forventninger knyttet til en person i en spesifikk posisjon, både av personen selv og av andre personer i og utenfor organisasjons rammer (Vann Sell, Brief, Schuler, 1981, s. 43). Ved at man i en organisasjon innehar ulike roller, foretar man tilbakevendende handlinger som er passende i et system med andres tilbakevendende handlinger (Katz & Kahn, 1966, s. 174). Gjennom bruk av rolleteori kan man derfor få innsikt i hvilke forventninger som knyttes til ulike individer gjennom deres rolle i organisasjonen.

2.2.1 Dramaturgisk rolleforståelse plassert i organisatorisk kontekst

For å undersøke hvordan roller oppleves i fosterhjemsarbeidet er det nødvendig med konsepter som kan belyse nettopp dette. Erving Goffmans teoretiske perspektiver er i denne sammenhengen et godt utgangspunkt. Her tilbyr han konsepter for å analysere hvordan mennesker utspiller sine roller vis à vis hverandre, og hvilken effekt situasjon og fysiske omgivelser har på ens rolleutspilling (Barley, 2015, s. 34). I tillegg er Katz & Kahn (1966) sine rolleteoretiske konsepter nyttige for å vise hvordan roller utformes og utspilles på spesifikke måter i formelle organisasjoner.

Goffman er nok aller mest kjent for sin dramaturgiske analyse, hvor han gjennom ulike teatermetaforer forklarer hvorfor mennesker handler som de gjør i møte med ulike situasjoner. Interaksjon blir her sett på som en forestilling, hvor man forsøker å presentere seg selv på måter som blir akseptert av andre, på samme måte som en skuespiller på en scene fremfor et publikum (Goffman, 1992). Dette omtales som ens *front stage*², hvor man handler, kler seg og fremstår på visse måter som passer ens rolle i gitte situasjoner (Goffman, 1992, s. 253). Slike «front stager» blir ifølge Goffman (1959, s. 38) i hovedsak valgt ut fra ens repertoar av *kognitive manus* til å best mulig tilpasse seg situasjonen man møter. Bruken av kognitive manus spiller videre på teatermetaforen, og viser til at individer, både bevisst og ubevisst, følger ulike regler for hvordan man skal opptre (Goffman, 1959, s. 39). Motsatsen til dette er *back stage*, hvor en kan tre ut av karakter og slappe av, samtidig som man kan forberede seg på ønsket fremstilling i front stage. Ens *autentiske selv*, i den grad man kan snakke om et autentisk selv i Goffmans litteratur, befinner seg i denne «back stage», hvor man ikke er eksponert for et «publikum».

Katz & Kahn (1966, s. 174) beskriver at individers roller i formelle organisasjoner ofte er nedfelt i stillingsbeskrivelser og retningslinjer, noe som gjør deres rolle mer til en funksjon i organisasjonen enn et resultat av deres personlige karakteristikk. Slike roller er imidlertid sjeldent beskrevet i detalj, og forventet atferd i ulike roller er i stor grad preget av fellesskapets forståelse av rollene. I denne sammenhengen snakker Katz & Kahn (1966) om *rollesending* og *den mottatte rolle*. Ved å benytte begrepet rollesending gir forfatterne her «publikum» en mer aktiv rolle enn i Goffmans teori, da aktører kommuniserer rollen i stedet

² Begrepet «front stage» vil i denne sammenhengen ikke oversettes, da oversettelsen «fasade» (Goffman, 1991, s. 29) ikke fanger opp begrepets hele betydning. Fasade viser til «å dekke over», noe «front stage» ikke nødvendigvis alltid viser til.

for at rolleutføreren kun tolker de generaliserte forventningene fra dem (Katz & Kahn, 1966, s. 176). Med et mer aktivt publikum får man også belyst andre viktige aspekter i rolleutspilling i organisasjoner, nemlig aspekter som makt og sanksjonering. Når man snakker om den mottatte rollen er det individets forståelse av de komplekse settene av roller som blir sendt til vedkommende (Katz & Kahn, 1966, s. 177).

To sentrale begreper i både Goffmans og Katz & Kahns rolleteori, som også kommer frem i intervjuene mine med fosterforeldre og saksbehandlere, er *rollekonflikt* og *rolletvetydighet*. Rollekonflikt oppstår i situasjoner hvor det foregår to eller flere rollesendinger samtidig, hvor «publikums» forventinger knyttet til rollene er av en slik art at ettergivenhet av begge rollene er vanskelig (Katz & Kahn, 1966, s. 184; Goffman, 1992, s. 119). I tillegg kan man snakke om ulike typer rollekonflikter, blant annet *intra-rollekonflikt* (mellom person og rolle) og *inter-rollekonflikt* (mellom rolle og rolle) (House & Rizzo, 1972, s. 497). Spesielt den sistnevnte typen konflikt kom frem i intervjuene med saksbehandlere, noe som ifølge Goffman (1992, s. 126) er typisk for individer i rollen som mellommenn. Rolletvetydighet handler på den andre siden om manglende eller misvisende informasjon om rollesenderes forventninger til utførelsen av en rolle (Katz & Kahn, 1966, s. 190; Goffman, 1992, s. 206), hvor utfallet av ens atferd derfor er ganske uforutsigbart (House & Rizzo, 1972, s. 497). Dette var spesielt gjeldende for fosterforeldrene jeg intervjuet.

2.2.2 Emosjonelt arbeid

Noe av grunnen til at fosterhjemsarbeidet er interessant å studere organisasjonsteoretisk er fosterforeldres særegne stillingsbeskrivelse og arbeidspraksis, hvor mye av jobben består i å være foreldre. Dette fører til at jobben i stor grad består av å fylle en rolle preget av mye emosjonelt arbeid. Arlie Hochschild er en av pionerne innen teoretisering av emosjonelt arbeid, hvor hun undersøker hvordan individer i enkelte yrker stadig må regulere sine følelser i møte med ulike arbeidssituasjoner (Hochschild, 2012). Dette gjør hun gjennom konsepter inspirert av Goffmans dramaturgi.

Hochschild (2012, s. 56) snakker om *feeling rules*, eller emosjonelle regler, som retningsgivende for hvilke følelser som forventes uttrykt i ulike situasjoner. Hun bygger med dette videre på manusmetaforen til Goffman. Disse emosjonelle reglene blir spesielt tydelige i situasjoner der man føler noe som strider imot det man bør føle, eksempelvis det å føle seg

trist i et bryllup eller glad i en begravelse. Hochschild fokuserer først og fremst på emosjonelle regler i arbeidslivssammenheng, der en arbeidsgiver avgjør eller former de emosjonelle reglene i jobben. Det er i denne sammenhengen at hun snakker om «kommersialiseringen av følelser», hvor en arbeidsgiver betaler en arbeidstaker for å uttrykke visse følelser. Ifølge Hochschild (2012, s. 37-38) kan man håndtere slike emosjonelle regler på to måter: gjennom *surface acting* (overflate spill) eller gjennom *deep acting* (dybdespill).

Ved overflatespill er man opptatte av å forme andres oppfattelse av ens følelsetilstand gjennom kontrollerte og bevisste handlinger og kroppsspråk (Hochschild, 2012, s. 37). Her er det kroppen, ikke sjelen, som er verktøyet i skuespillet. Gjennom spesifikke komposisjoner av kroppslige uttrykk vil man gjennom slikt overflatespill kunne vekke følelser og lidenskap hos publikum, selv om «skuespilleren» selv ikke føler den uttrykte følelsen (Hochschild, 2012, s. 42). Dybdespill viser derimot til tilfeller hvor en persons følelsesuttrykk er naturlig, hvor følelsen man forsøker å uttrykke har blitt til en del av en selv (Hochschild, 2012, s. 38). Dybdespill kan gjennomføres på to ulike vis, enten direkte gjennom naturlig utvikling av følelser eller indirekte gjennom en trent fantasi (Hochschild, 2012, s. 42). Begge disse «spillene» skjer i det Goffman beskriver som front stage, men ved å skille mellom to ulike emosjonelle tilstander i opptreden gjør Hochschild det mulig å undersøke effekten av ens emosjonelle liv i arbeidet.

En arbeidsgiver som ansetter noen til å foreta emosjonelt arbeid er nok likevel mest opptatt av at følelser blir uttrykt, ikke hvorvidt arbeidstakeren til enhver tid faktisk føler i tråd med de emosjonelle reglene. Å opprettholde skille mellom følelsesuttrykk og følelse vil imidlertid være vanskelig over lengre tid. Hochschild (2012, s. 126) bruker i denne sammenhengen begrepet *emosjonell dissonans*, hvor det oppstår spenning mellom følelse og følelsesuttrykk. Denne spenningen oppleves ubehagelig, og man vil derfor forsøke å redusere dissonansen ved å enten endre det man føler eller endre sin emosjonelle opptreden (Hochschild, 2012, s. 127).

2.3 Å handle i møte med ukjente omstendigheter

Konseptene over viser til teorier som i stor grad forklarer at handling blir påvirket av menneskers ønske om å presentere seg i tråd med det som forstås som akseptabelt. Selv om Weicks sensemaking-perspektiv, som jeg nå vil presentere, også anerkjenner dette som viktig for hvordan individer handler innenfor organisasjoner, ligger hovedfokuset hans heller på å

forklare individets møte med uklare situasjoner (Weick, 1995, s. 53). Perspektivet er på denne måten navngitt godt, da teorien nettopp bygger på hvordan aktive aktører skaper mening av hendelser, altså deres «making of sense» (Weick, 1995, s. 4). Sensemaking er, som vi skal se, en pågående prosess uten start eller slutt (Weick, 1995, s. 43). Likevel er perspektivet hovedsakelig brukt til å undersøke hvordan individer møter spesifikke situasjoner som bryter med deres vante tilværelse og handlingsmønster (Sansberg & Tsoukas, 2014, s. 12). Det er fordi det først i møte med ukjente situasjoner man må skape ny mening fremfor å tolke situasjonen ut fra meninger som allerede har blitt skapt (Weick, 1995, s. 49).

Sensemaking gjøres derfor eksplisitt i situasjoner hvor virkeligheten man forholder seg til oppleves annerledes enn slik man forventer at den skal være, eller når det ikke er noen åpenbar måte å møte gitte situasjoner på (Weick, Sutcliffe & Obstfeld, 2005, s. 409). Slike situasjoner kommer av det Weick mfl. (2005, s. 413) omtaler som «forstyrrende tvetydighet». Dette kan både komme av at det er for lite konkret informasjon om situasjonen man skal handle i, eller av at det er for mye motstridende informasjon i situasjonen (Weick, 1995, s. 91). Sensemaking blir altså utløst av tvetydige hendelser som forstyrrer aktørens pågående aktiviteter, hvorpå aktøren retrospektivt må skape mening av hendelsen for å gjenopprette orden (Sansberg & Tsoukas, 2014, s. 12). Sensemaking-utløsere kan både være tilsiktede (som ved implementering av ny teknologi) og utilsiktede (som når organisasjoners fysiske lokaler blir utsatt for naturkatastrofer). Utløserne kan også være eksisterende, uklare aspekter ved en organisasjon som gjør at aktører møter en ny situasjon med usikkerhet (Weick, 1995, s. 93). I mine data er det spesielt denne siste utløseren som er gjeldende.

Individens sensemaking i møte med slike tvetydige situasjoner skjer ved at man strukturerer det ukjente ved å plassere situasjonelle *cues*³ i rammer basert på levde opplevelser (Weick, 1995, s. 111). Weick (1995, s. 110) forklarer at slike cues kan forstås som ord i et vokabular. Tilstedeværelsen av ulike cues samtidig viser på denne måten til en større mening, på samme måte som sammensetningen av ulike ord i en setning forklarer mer enn kun ordene isolert fra hverandre. I møte med forstyrrende tvetydige situasjoner vil man imidlertid ikke ha en klar formening om hva sammensetningen av de ulike cuesene forklarer, og man må dermed gjennom ulike prosesser forsøke å skape mening av situasjonen.

³ Begrepet «cues» vil i denne sammenhengen ikke oversettes, da oversettelsen «hint» ikke fanger opp begrepets hele betydning.

Inspirert av Weick (1995) viser Sandberg & Tsoukas (2014, s. 14) til tre sammenkoblede prosesser for sensemaking: *Skapelse, tolkning og handling*. Skapelsesprosessen innebærer å legge merke til og sortere ulike cues fra ens levde opplevelse av den forstyrrende situasjonen, hvor man med det skaper en «første mening» (Sandberg & Tsoukas, 2014, s. 14). Skapelsen baserer seg på de mentale modellene (vokabularet) en har tilegnet seg igjennom arbeid, opplæring og andre levde opplevelser (Weick, 2005, s. 411). I tolkningsprosessen bygger man på den første meningen for å utvikle en mer komplett og organisert fortelling av situasjonen (Sandberg & Tsoukas, 2014, s. 14). Denne fortellingen er mer plausibel enn den er korrekt, da stadig press på å foreta handling i organisasjoner gjør at man prioriterer tilstrekkelighet fremfor perfektjon (Weick, 1995, s. 62). Til slutt handler man på bakgrunn av denne forståelsen av situasjonen for å se om det reetablerer virkeligheten til kjente omstendigheter.

Til tross for at sensemaking gjennom disse prosessene fremstår som en sekvensiell oppskrift over hvordan man går fra kaos til mening til handling, er ikke det helt korrekt. De tre prosessene kan også påvirke hverandre på tvers, og kan gjentas helt til man retter opp den forstyrrede situasjonen i tilfredsstillende grad (Sandberg & Tsoukas, 2014, s. 14).

Sensemaking er altså en pågående prosess som veksler på tvers av de tre prosessene, hvor den eksplisitte sensemaking-prosessen går over i en mer underbevisst sensemaking idet handling og mening synkroniseres.

2.4 Avhandlingens samlede teoretiske utgangspunkt

De teoretiske konseptene som presenteres i dette kapittelet er valgt ut for å besvare oppgavens problemstilling. I sin reneste form har flere av disse konseptene nokså ulike epistemologiske utgangspunkt, og kan fremstå som konkurrerende forståelser av virkeligheten. Institusjonell teori og rolleteori, inkludert teori om emosjonelt arbeid, legger først og fremst opp til stabilitet ved at aktørene innen et felt handler i tråd med det institusjonelle presset og forventningene knyttet til sin rolle. Sensemaking på den andre siden er i større grad knyttet til endring, da man fokuserer på aktørskapet i den individuelle handlingen i møte med ukjente situasjoner. Flere forskere har likevel argumentert for at disse teoriene er logisk kompatible, da de både har et felles sosialkonstruktivistisk utgangspunkt og et felles fokus på handling i organisasjoner (Jensen, Kjærgaard & Svejvig, 2009; Weber & Glynn, 2006). Ved å kombinere perspektivene vil man også kunne bøte på mye av kritikken rettet mot perspektivene, som manglende aktørskap i institusjonell teori og rolleteori, og manglende

kontekst innen sensemaking. Derfor legger denne studien til grunn at teoriene over behandler den samme virkeligheten, bare med ulikt fokus.

Weber & Glynn (2006) har i sitt forsøk på å kombinere perspektivene til Scott (1995) og Weick (1995) forklart at det spesielt er gjennom tre kontekstuelle mekanismer at institusjoner (og, i utvidet forstand, rolleforventninger) påvirker sensemaking: *priming*, *redigering* og *triggering*. Gjennom disse begrepene forklarer forfatterne at institusjoner påvirker sensemaking både før og etter selve sensemaking-prosessen⁴. Institusjoner primer sensemaking ved å disponere sosiale cues i spesifikke situasjoner individer møter (Weber & Glynn, 2006, s. 1648). Institusjoner redigerer også ens fremtidige sensemaking ved at man vurderer tidligere handlinger i lys av forståelsen av omgivelsenes forventninger til ens rolle og identitet (Weber & Glynn, 2006, s. 1651). Til slutt forklarer de at institusjoner utløser muligheter for sensemaking gjennom å skape gåtepregede situasjoner som krever sensemaking på grunn av motsigelser, tvetydigheter og kunnskapshull (Weber & Glynn, 2006, s. 1653). Som vi skal se legger fosterhjemfeltet i stor grad opp til sensemaking ved at feltets viktigste aktører møtes med motsigende og tvetydige forventninger.

⁴Weber & Glynn (2006) er samtidig klare på at sensemaking-prosesser vil kunne påvirke de institusjonelle rammene. Empirien i denne oppgaven gir oss imidlertid ikke muligheten til å se denne påvirkningen, så dette vil ikke undersøkes nærmere her.

3. Metode og data

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom de metodiske valgene jeg har gjort, drøfte hvorfor disse valgene er tatt, og hvilken effekt de har hatt på oppgavens datagrunnlag. Først vil jeg ta for meg prosjektets forskningsdesign og de ulike metodiske teknikkene jeg har benyttet for å samle inn empiri. Deretter vil jeg gå nærmere inn på selve datainnsamlings- og databehandlingsprosessen, og ulike opplevelser og utfordringer jeg møtte på der. Til slutt vil jeg ha en mer overordnet metodisk diskusjon hvor jeg diskuterer studiens kvalitet og empiriske hensyn.

3.1 Forskningsdesign

3.1.1 Kvalitativ casestudie av fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune

Kvalitativ metode innen samfunnsvitenskapen hadde sitt virkelige gjennombrudd på 1970- og 1980-tallet, hvor stadig flere forskere fikk øynene oppe for fordelene denne motsatsen til kvantitativ metode hadde for å undersøke enkelte tema (Brinkmann & Tanggard, 2015, s. 445). Spesielt var det metodens eksplorerende karakter, med fokus på forståelse fremfor forklaring, som gjorde at mange forskere valgte å benytte kvalitative forskningsdesign (Tjora, 2017, s. 24). Ved at jeg i denne oppgaven går inn med en eksplorerende tilnærming, med en vinkling som hovedsakelig er opptatt av aktørenes opplevelse av fosterhjemsarbeid, var det et enkelt valg å gå for kvalitativt forskningsdesign.

Det viste seg raskt å være hensiktsmessig for meg å avgrense prosjektet til en mindre enhet fremfor å undersøke fosterhjemsarbeidet i Norge som helhet. Kommuners barnevernstjeneste er nokså autonome, hvor den enkelte kommune selv avgjør hvordan man best kan gjennomføre regjeringens mandat. Derfor anså jeg det som nyttig å avgrense prosjektet til én kommune gjennom en casestudie. En casestudie er en undersøkelse hvor man tar for seg et naturlig avgrenset tilfelle, uavhengig av forskningsprosjektet, hvor det er en klar grense mellom hva som er inkludert og ekskludert fra prosjektet (Tjora, 2017, s. 256, 41). Jeg har i denne studien valgt å benytte fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune som case. For å undersøke denne casen ble det gjennomført semi-strukturerte dybdeintervju med sentrale aktører i fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune.

3.1.2 En gjennomgående abduktiv forskningsprosess

De aller fleste case-baserte forskningsprosjekt benytter abduksjon (Alvesson, Sköldbberg, 2009, s. 4), noe som også er tilfellet i dette prosjektet. En abduktiv tilnærming starter, i likhet med induksjon, i empirien, men hvor man samtidig godtar at teorier og perspektiver spiller en rolle før og fortløpende i studien (Tjora, 2017, s. 33). Allerede i prosjektets første fase, hvor jeg leste meg opp på fosterhjemssystemet i Norge (og Oslo), hadde jeg noen tanker om hvilke teorier jeg tenkte kunne bli relevante. Disse teoriene var «contingency theory» og ny-institusjonell teori, og jeg hadde utvilsomt begge perspektivene i bakhodet når jeg begynte å gjøre meg kjent med det feltet jeg gikk inn i. Også i utarbeidingen av intervjuguider spilte disse perspektivene en rolle, hvor enkelte spørsmål var rettet mot å avdekke visse betingelser eller institusjonelle krav i fosterhjemsarbeidet. Hovedvekten av spørsmålene var likevel eksplorerende og rettet mot informantens opplevelse av deres arbeidshverdag og samarbeid med ulike aktører.

Den mest tydelige tilstedeværelsen av abduksjon var likevel i selve bearbeidingen av empirien. Her benyttet jeg en teknikk inspirert av Aksel Tjoras SDI-modell, som er ment å sikre strenghet og systematikk i kvalitative forskningsprosjekt. Denne prosessen vil jeg forklare mer detaljert i kapittel 3.4, men kort forklart bygger den på flere steg hvor man først behandler datamaterialet induktivt på en tekst-nær måte, og deretter trekker inn teori for å kartlegge det teoretiske rammeverket for forskningsprosjektet. Her kom det opp aspekter som jeg på forhånd ikke hadde noen forventninger om at skulle være relevante, og som videre gjorde nye teoretiske perspektiver relevante for analysen.

3.2 Utvalgsstrategi og rekruttering

Siden hensikten med kvalitative undersøkelser er å skape overførbar kunnskap, fremfor statistisk generalisering, er det vanlig at en forsker foretar strategisk utvelgelse av utvalg (Johannessen, 2016, s. 116). Det er ulike måter å gjøre en slik strategisk utvelgelse, men i denne studien ble *kvoteutvelgning* ansett som mest hensiktsmessig. En slik utvelgelse skjer ved at man først konsentrerer seg om å kartlegge sentrale grupper innen det feltet man undersøker, for så å rekruttere informanter fra disse gruppene (Johannessen mfl., 2016, s. 117). Dette er også et vanlig grep i enkelt-case-studier innen organisasjonsforskning, hvor man ytterligere deler casen inn i sub-grupper av mulige informanter for å få mer konsistente intervjudata (Tjora, 2017, s. 131). Etter en kartlegging av fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune

konkluderte jeg med at det spesielt er tre grupper som satt med mye informasjon om, og mange opplevelser knyttet til, fosterhjemsarbeidets praksis i kommunen: 1) fosterforeldre, 2) ansatte i barne- og familieetaten og 3) saksbehandlere.

3.2.1 Utvalg 1: Ordinære fosterhjem i Oslo kommune

I Norge finnes det flere ulike former for fosterhjem, noe som gjorde det nødvendig for meg å avgrense dette utvalget til én type fosterhjem for å gjøre dataene mer konsistente. Ved at ordinære fosterhjem er den vanligste (og foretrukne) fosterhjemsløsningen i Norge falt valget på denne typen fosterhjem. En av informantene jeg intervjuet tilhører likevel kategorien «slekt- og nettverksfosterhjem». Denne kategorien skiller seg noe fra ordinære fosterhjem i opplæringsdelen, men ved at samarbeidet med barnevernstjenesten og de økonomiske betingelsene er nokså like, anså jeg ikke dette som et stort problem. Dermed var utvalgskriteriene enkle for dette utvalget, nemlig at vedkommende er tilnærmet likt (1) et ordinært fosterhjem (2) i Oslo kommune.

Selve rekrutteringen av informanter innenfor denne rammen bydde på visse utfordringer ettersom jeg selv ikke kunne komme i direkte kontakt med potensielle informanter. Dette kommer av at fosterforeldres kontaktinformasjon er taushetsbelagt for å bevare deres personvern. Jeg tok derfor kontakt med fosterhjemsforeningen, med flere tusen fosterforeldermedlemmer, som sa seg villige til å hjelpe meg med rekrutteringen. Mine kontaktpersoner i fosterhjemsforeningen ble dermed såkalte portvoktere, som vil si at de er «(...) individer i en organisasjon som har makt til å gi eller holde igjen tilgang til mennesker som kan være nyttige i en undersøkelse» (Valentina, 2005, s. 116). Ved bruk av slike portvoktere er det viktig at man er bevisste på at de kan ha en spesifikk agenda, og dermed være strategiske med hvem de velger å koble forskeren med, noe som videre kan svekke empiriens pålitelighet. Derfor foreslo jeg at de kunne sende ut et informasjonsskriv (vedlegg 1) fra meg på deres sosiale medier, hvor potensielle informanter selv kunne ta kontakt om de hadde mulighet til å delta. På denne måten hadde ikke portvokterne noen makt over hvem som skulle, eller hvem som ikke skulle, delta i studien. Jeg ble så kontaktet av fem informanter, som er de informantene som utgjør dette utvalget. Utvalget består av tre kvinner og to menn med et aldersspenn på 35 og 60 år.

3.2.2 Utvalg 2: Ansatte i Barne- og Familieetaten med direkte tilknytning til fosterhjem

Også barne- og familieetaten (BFE) er en organisasjon med mange ulike ansatte med ulikt ansvar. Med sine cirka 900 ansatte var det nødvendig med ytterligere utvalgs-kriterier for å få et konsistent utvalg med nokså like forutsetninger. I samhandling med en avdelingsleder i BFE fant vi ut at det mest hensiktsmessige for min undersøkelse var å begrense dette utvalget til den ny-opplastede enheten EFOS (Enhet for fosterhjemsveiledning, -opplæring og -støtte). På denne måten ble utvalget spisset mot utvalgs-kriteriene 1) ansatte i BFE som 2) har direkte kontakt med fosterhjem via veiledning, opplæring eller støtte.

Selve rekrutteringen av disse informantene var nokså uproblematisk. Den ansatte i BFE jeg var i kontakt med sendte selv ut en mail til de ansatte i EFOS med informasjon om prosjektet mitt, og hadde raskt fire informanter som sa seg villige til å delta i prosjektet. Vedkommende ble dermed en portvokter for meg inn til disse informantene. I motsetning til utvalg 1 kan nok denne portvokteren sies å være mer aktiv i selve rekrutteringsprosessen, noe som må tas i betraktning. Vedkommende kan ha en intensjon om å fremstille sin organisasjon i et godt lys, og dermed henvise meg til visse informanter fremfor andre. Samtidig påpekte portvokteren at informantene han henviste meg til hadde mye informasjon og erfaring med fosterhjemsarbeid, noe som kan være en fordel fremfor å kun tilfeldig velge ut informanter fra enheten. De fire informantene i dette utvalget var alle kvinner i alderen 35-60 år, hvorav to jobbet med rekruttering og kurs, mens de to andre jobbet med fosterhjemsveiledning.

3.2.3 Utvalg 3: Saksbehandlere i barnevernstjenesten

Det er flere aktører innen barnevernstjenesten som har viktig innsikt i fosterhjemsarbeidets praksis, men aller viktigst er nok saksbehandlerne som utgjør bindeleddet mellom fosterforeldre og barnevernstjenesten. Utvalg 2 består derfor av 1) saksbehandlerne 2) i Oslo kommune. Fordi jeg i dette utvalget ikke spesifiserer bydel er det viktig å ha i bakhodet at bydelene selv velger hvordan de skal organisere sin barnevernstjeneste, og at svarene fra mitt lille utvalg ikke representerer organiseringen av bydelene som helhet. Utvalget brukes imidlertid hovedsakelig til å se hvordan institusjonelle rammer og relasjonen deres til fosterforeldre påvirker deres arbeid, noe som i stor grad går på tvers av bydelene.

For å rekruttere saksbehandlere tok jeg kontakt med alle 15 barnevernstjenestene i Oslo for å høre om de hadde mulighet til å hjelpe meg med dette prosjektet. Kun fire barnevernstjenester

svarte meg og videresendte mailen til saksbehandlerne i sin bydel, men dette ga ingen resultater. Derfor kontaktet jeg på nytt de ansatte i BFE, som jeg tidligere hadde intervjuet, for å høre om dette var noe de kunne hjelpe meg med. De kontaktet noen av sine bekjente i bydelene, noe som gjorde at jeg fikk tak i to saksbehandlere fra to ulike bydeler. Dette kan minne om *snøballmetoden*, hvor man spør allerede påmeldte deltakere om forslag til informanter (Tjora, 2017, s. 265). En ulempe med denne metoden er at man ofte kan begrense variasjonen i utvalget, da allerede rekrutterte informanter gjerne forhører seg med personer som er like seg selv. Ved at jeg her bruker metoden til å rekruttere informanter i et annet utvalg, opplevde jeg ikke denne ulempen. Det endelige utvalget bestod av to kvinner, fra ulike barnevernstjenester, i alderen 30 til 50 år.

3.2.4 Oversikt over informanter

Jeg har ikke valgt å gi mine informanter fiktive navn, da en slik løsning nok vil være mer forvirrende enn strukturerende. Samtidig vil det være problematisk for studiens pålitelighet å ikke påpeke hvilke informanter som har utsagnene som presenteres, da tilgang til empirien som analysen og diskusjonen bygger på begrenses for leseren (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 230). For å løse dette vil jeg koble empirien til de ulike informantene ved å henviser til en kode bestående av en bokstav og et tall, som viser til hvilket utvalg informantene tilhører og hvilket informantnummer vedkommende har. Eksempelvis vil den første informanten i utvalg 1 (fosterforeldre) bli vist til som F1, mens den tiende personen jeg intervjuet, som tilhører utvalg 3 (saksbehandlere), vil bli vist til som S10. På denne måten har leseren større mulighet til å se sammenhenger mellom uttalelsene til de ulike informantene. Den komplette listen over informanter er gjengitt i tabell 1 under.

Utvalg:	Intervju:	Kjønn:	Henvisning i tekst:
1. Fosterforeldre	Informant 1	Kvinne	F1
	Informant 2 og 3	Kvinne og mann	F2 og F3
	Informant 4	Kvinne	F4
	Informant 5	Mann	F5
2. Barne- og familieetaten	Informant 6	Kvinne	B6
	Informant 7 og 8	Kvinne og kvinne	B7 og B8
	Informant 9	Kvinne	B9
3. Saksbehandlere	Informant 10	Kvinne	S10
	Informant 11	Kvinne	S11

Tabell 1: Informantoversikt og henvisning i tekst

3.2.4 Avveininger i utvalgsstrategi

Et tredelt utvalg i et så lite forskningsprosjekt er nokså uvanlig, og man kan spørre seg om det hadde vært mer hensiktsmessig å fokusere utvalget nærmere på en eller to grupper. Målet med dette prosjektet har vært å få en så god forståelse av fosterhjemsarbeidet som mulig, noe jeg mener best gjøres gjennom innblikk i alle de tre gruppene i denne studien. Et alternativ hadde vært å avgrense studien enda mer til én barnevernstjeneste og bydelen den tilhører. Samtidig får man ikke her den samme helhetlige forståelsen av fosterhjemsarbeidet i Oslo som man kan få med utvalgene i denne studien. Utvalget i BFE hadde blant annet blitt ekskludert fra en slik studie, noe jeg mener hadde vært uheldig. De ansatte jeg snakket med fra EFOS har kontakt med veldig mange fosterfamilier og saksbehandlere på tvers av bydelene, og har med det veldig mye overordnet kunnskap om fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune.

Utvalgene er avgrenset slik at informantene innad i utvalgene har nokså like utgangspunkt. Likevel var det visse forskjeller innad i utvalgene som åpenbart kan ha preget svarene til informanten. Utvalg 1 utgjør f.eks. personer med alt fra 1,5 til 16 års erfaring som fosterforelder, noe som utvilsomt kan prege deres opplevelse av fosterhjemstilværelsen. I utvalg 2 jobber to av informantene utelukkende med veiledning av fosterforeldre, mens de to andre først og fremst jobber med kursing og rekruttering. Informantene er her altså i kontakt

med fosterforeldre og barnevernstjenester i ulike deler av prosessen, noe som kan påvirke deres forståelse av fosterhjemsarbeidet. Til slutt skiller også de to saksbehandlerne i utvalg 3 seg fra hverandre ved at deres barnevernstjeneste er organisert på to ulike vis, den ene etter en generalist-modell og den andre etter en spesialist-modell. Selv om begge informantene var bevisste på disse forskjellene, vil nok deres utgangspunkt kunne forme deres opplevelse av ulike aspekter ved fosterhjemsarbeidet.

Selv om man skal være bevisste på, og åpen om, de nevnte forskjellene innad i utvalgene, anser jeg ikke det som en stor svakhet ved studien. Slike forskjeller er et resultat av avveininger mellom empirisk konsistens og forskningens omfang som enhver forsker må ta i møte med et kvalitativt forskningsprosjekt. Om man er for opptatte av konsistens vil man kunne få et så avgrenset utvalg at funnene ikke vil ha noen relevans for feltet man studerer. Med for mye fokus på at prosjektet skal ha stor rekkevidde vil man på den andre siden stå i fare for å gå glipp av eventuelle ulikheter i feltet man studerer. I dette prosjektet har jeg avgrenset prosjektet til fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune, noe jeg mener er en god avveining mellom konsistens og omfang.

3.3 Fenomenologisk forskning gjennom dybdeintervjuer

Formålet med denne oppgaven har som sagt vært å få innsikt i hvordan fosterhjemsarbeidet fungerer, noe jeg valgte å løse ved å undersøke opplevelsene til nøkkelpersoner i et avgrenset område. På bakgrunn av dette valgte jeg en fenomenologisk tilnærming, hvor man fokuserer på menneskers bevissthet, opplevelser og livsverden (Kvale & Brinkman, 2018, s. 44). I en slik tilnærming undersøker man et gitt fenomen, i dette tilfellet fosterhjemsarbeid, gjennom en eller flere gruppers øyne (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 396). For å fange opp dette har jeg valgt å gjennomføre dybdeintervju med informantene, som er en datagenereringsmetode nettopp basert på denne tilnærmingen (Tjora, 2017, s. 114).

Ved at slike intervjuer er opptatte av å gå i dybden av en persons opplevelser og meninger er det essensielt at man etablerer en viss tillit med informanten, spesielt når det er snakk om sensitive tema (Tjora, 2017, s. 116). Jeg gjorde flere bevisste valg for å sikre denne tilliten i forkant av intervjuene. Allerede i min første kontakt med informantene forsøkte jeg å være klar og tydelig på hva det ville innebære for de å delta i prosjektet, og hvordan jeg ville sikre deres anonymitet. Jeg minnet de på dette igjen gjennom en samtykkeerklæring (vedlegg 2) og

nok en gang i starten av intervjuene, hvor jeg samtidig forklarte at de når som helst kunne trekke seg fra studien om de ønsket det. Videre var intervjuguiden til de ulike utvalgene (vedlegg 3, 4 og 5) strukturert i tre deler – oppvarming, refleksjon og avrundning – hvor jeg i den første delen stilte mer uformelle og ufarlige spørsmål i et forsøk på å skape en trygghet om at informanten behersker situasjonen. Ifølge Tjora (2017) legger denne fasen grunnlaget for gode og reflekterte svar i intervjuets kjerne, nemlig «refleksjonsdelen».

Selv om en gjennomtenkt intervjuguide er et godt hjelpemiddel for å sikre trygge rammer for et intervju, er det ideelle dybdeintervju preget av at samtalen går på en naturlig og uformell måte (Tjora, 2017, s. 158). Derfor er det viktig å kunne bryte vekk fra intervjuguiden med omrokking av spørsmål eller improviserte oppfølgingsspørsmål der det passer seg. Dette er viktig både for at informantene skal føle seg trygge og fordi man vil ha muligheten til å fange opp aspekter man ikke nødvendigvis har tenkt på i intervjuguiden. Ved å sette en romslig tidsramme for gjennomføringen av intervjuene hadde jeg muligheten til å gjøre dette, uten å være redd for at jeg ikke skulle rekke å stille andre viktige spørsmål.

3.3.1 Å gjennomføre intervju under en pandemi

Gjennomføringen av intervjuene var en lang og krevende prosess som gikk parallelt med rekruttering av nye informanter. Under intervjuene med utvalg 1 jobbet jeg med å avtale møter med utvalg 2, og under intervjuer med utvalg 2 jobbet jeg med å rekruttere informanter fra utvalg 3. I forkant av alt dette utviklet jeg tre intervjuguider til utvalgene som tok utgangspunkt i grovt sett de samme hovedtemaene – bakgrunn, kontraktrettslige aspekter, arbeidsoppgaver og ansvar, samarbeid mellom andre enheter i fosterhjemsarbeidet, opplevelser knyttet til pandemien, forutsetninger for godt fosterhjemsarbeid og utbytte av å delta i fosterhjemsarbeidet. Spørsmålene til hvert av utvalgene varierte noe, men for å best mulig sikre at alle informantene snakket om sin rolle, og forståelsen av andres roller, innenfor det samme fenomenet, var det nødvendig å ha en grov mal for intervjuenes tema.

Intervjuguiden var som nevnt oppdelt i en oppvarmingsdel, en refleksjonsdel og en avrundingsdel, hvor temaet «bakgrunn» ble brukt som oppvarming, mens «utbytte av å delta i fosterhjemsarbeidet» ble brukt som en avrundingsdel for å normalisere situasjonen. I tillegg ble alle intervjuene avsluttet med at jeg fortalte om prosjektet, før jeg spurte informantene om det var noe mer de trodde kunne være relevant for studien.

Å gjennomføre intervjuer våren 2021 bydde nok på enkelte utfordringer som man ellers ikke nødvendigvis møter på. Selv i «annerledesåret» 2020/2021 var det få måneder som var preget av like mye usikkerhet som januar, februar og mars i år, spesielt i Oslo. Dette gjorde at mulighetene for fysisk gjennomføring av intervju kunne variere fra uke til uke. Jeg ville helst gjennomføre intervjuene fysisk, da man ved intervju over video eller telefon mister litt følelsen av den naturlige samtalen (Tjora, 2017, s. 169). Alle informantene fikk selvfølgelig selv ta valget om de følte seg komfortabel med fysisk gjennomføring av intervjuene når det ikke brøt med regjeringens anbefalinger og smittevernstiltak. De fleste informantene var positive til å gjennomføre intervjuet fysisk om det ikke brøt med de gjeldende anbefalingene på intervjutidspunktet, men på grunn av perioder med strenge smitteverntiltak endte jeg opp med å kun gjennomføre to av ni intervju, med tre av elleve informanter⁵, fysisk.

De to fysiske intervjuene gjorde jobben med å skape tillit til informanten lettere, da det i begge tilfellene tok 5-10 minutter med småsnakk før vi kom i gang med intervjuet. I tillegg var begge intervjuene i informantenes hjem eller arbeidsplass, noe som også kan ha vært med på å ufarliggjøre situasjonen. Disse intervjuene varte også en del lengre enn de andre intervjuene (ca. 1 time og 45 minutter), noe som nok kom av at situasjonen opplevdes mer som en vanlig samtale, og ved at det var lettere å skyte inn oppfølgingsspørsmål.

Seks andre intervju ble gjort over videosamtale, og ett ble gjort over telefon. Disse intervjuene opplevdes mer formelle, og med mindre muligheter for kroppsspråk forsvant nok noe av den naturlige samtalen. For å kompensere for dette var jeg ekstra påpasselig med å gjenta informantenes svar for å forsikre meg om at jeg hadde forstått de riktig. I tillegg hadde jeg varslet mine samboere og naboer om at jeg kom til å gjennomføre intervjuer til visse tidspunkt for å unngå avbrytelser som følge av bråkete omstendigheter. Selv om jeg heller gjerne skulle gjennomført alle intervjuene fysisk, var det også noen positive sider ved å gjennomføre de fleste digitalt. En fordel var at informantene ikke kunne se diktafonen som ble brukt. Diktafonen ble faktisk påpekt i løpet av begge de to fysiske intervjuene, noe som kan tyde på at dette var et uromoment informantene over nett og telefon ble skjermet for. De digitale intervjuene varte mellom 45 minutter og 1 time og 20 minutter, med et gjennomsnitt på ca. 1 time.

⁵ Begge intervjuene som ble gjennomført fysisk var fra utvalg 2 (Et intervju med B6 og B7 og et med B8).

En målsetning ved de fleste kvalitative undersøkelser, og som kan brukes som argument for å avslutte empiriinnsamlingen, er datametning. Om man har metning i dataene opplever man at ny empiri ikke synes å bidra med nye momenter (Tjora, 2017, s. 262). I denne undersøkelsen opplevde jeg metning i de to første utvalgene, hvor det hovedsakelig var de viktigste aspektene fra de forgående intervjuene som kom frem i det siste intervjuet. Det siste utvalget med saksbehandlere kunne imidlertid med fordel vært noe større, da det er vanskelig å si noe om dataens metning basert på to intervju.

3.4 Bearbeiding og strukturering av empiri

Siden alle intervjuene ble tatt opp på bånd var det enklere å bearbeide empirien på en god måte, først gjennom å gjøre lydfilet om til tekst, så ved å strukturere denne teksten gjennom koding, gruppering og kategorisering. Selv om man selvfølgelig bemerker seg elementer i løpet av intervjuene som man tror kan bli relevante for oppgaven, så er det her analysen virkelig begynner. En gjennomtenkt og systematisk bearbeiding av empiri er viktig for å unngå premature konklusjoner, og for fange opp mest mulig fra empirien (Tjora, 2017, s. 196). I min bearbeiding av empiri har jeg, som nevnt tidligere, hentet inspirasjon fra Aksel Tjoras empirinære koding i SDI-modellen.

3.4.1 Transkribering av intervjuer

For å lettere få oversikt over empirien man har samlet gjennom intervjuer er det som regel nødvendig å oversette lydfilet til tekstform (Kvale & Brinkman, 2018, s. 206). Det er ingen objektiv måte å foreta en slik oversettelse (Tjora, 2017, s. 173), noe som gjør at man i hvert enkelt tilfelle må vurdere hvordan transkriberingen skal foretas. I min undersøkelse er ikke dialekt eller språk relevante aspekter ved informantene, så jeg valgte derfor å transkribere alle intervjuene på bokmål. En fare med dette kan være at særegne dialektord med en spesifikk betydning kan oversettes feil, men jeg opplevde ikke dette som et særlig stort problem i mine intervjuer. Fordelen med å gjøre dette er at det bidrar med å anonymisere informantene, samtidig som et felles skriftspråk gjør empiri-nær koding enklere.

Den største faren ved transkribering er likevel ikke manglende dialektord, men heller at man kan tape visse visuelle tegn og informasjon om konteksten (Kvale & Brinkman, 2018, s. 205; Tjora, 2017, s. 174). For å beholde så mye av denne informasjonen som mulig valgte jeg å

transkribere intervjuene kort tid etter de ble gjort for å ha opplevelsen av intervjuet ferskt i minnet. Selve transkriberingen ble også gjort så detaljert som mulig, hvor enhver latter og pause ble tatt med, samtidig som ironi og metaforer ble beskrevet i parentes. Et eksempel fra et av intervjuene i utvalg 2 viste hvor viktig dette faktisk var. Her fortalte en av informantene (B6) at hun «(...) jobber i tolketjenesten». Siden jeg husket at informanten lagde anførselstegn med hendene i det hun sa «tolketjenesten» kunne jeg påpeke i transkripsjonen at dette ikke var en faktisk avdeling, men heller et begrep informanten brukte for å forklare hvordan hun jobber.

3.4.2 Koding og strukturering for å sikre systematikk i analysen

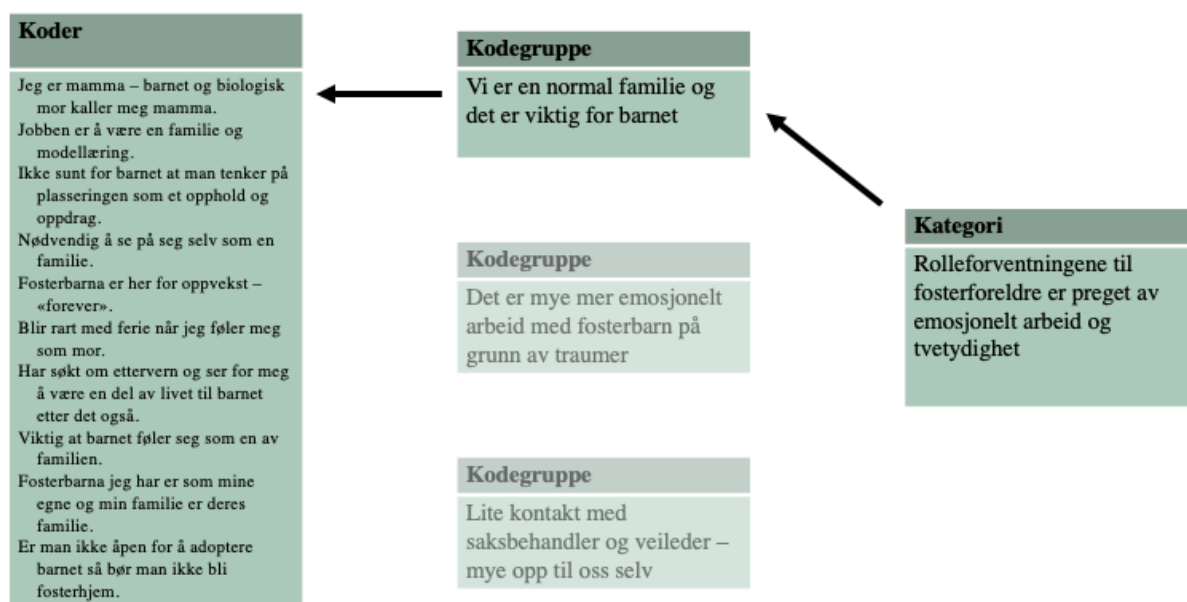
Den vanligste formen for å analysere kvalitative data er å samle empirien i ulike koder (Kvale & Brinkman, 2018, s. 226). En slik tilnærming har åpenbare fordeler, som at forskeren får hentet ut essensen av empirien, samtidig som h*n får kategorisert et potensielt enormt datamateriell til en mer håndterbar mengde. Man må likevel være bevisste på at man ved å plassere ulike uttalelser i like koder samtidig reduserer informantenes opplevelse til den gjeldende koden (Kvale & Brinkman, 2018, s. 228). I undersøkelser med store mengder data, slik som dette prosjektet, er det likevel helt nødvendig å oppsummere empirien gjennom mindre enheter. Dette kan gjøres på mange ulike måter, alt etter hva man ønsker å oppnå med empirien (Tjora, 2017, s. 197). På grunn av at jeg går inn i dette feltet med en eksplorerende tilnærming har jeg valgt å benytte empirinær koding.

Empirinære koder har et induktiv premiss hvor man forsøker å gjengi det informantene sier i mindre koder, gjerne med egne ord, uten å benytte forutinntattheter for å fordele uttalelsene (Tjora, 2017, s. 198- 201). Dette fører til at antallet koder blir nokså tallrikt, men i gjengjeld bevarer man mer av det informanten faktisk snakker om. Når jeg gjennomførte kodingen av mine intervjuer fulgte jeg Tjoras to forutsetninger for god empirinær koding: 1. At koden ikke kunne vært laget før kodingen og 2. At koden bare gjenspeiler hva som blir sagt (Tjora, 2017, s. 203). Jeg tok for meg utvalgene isolert fra hverandre, altså at lignende uttalelser på tvers av utvalg fikk hver sin kode. Dette gjorde jeg for å holde oversikt over hvor de ulike funnene oppstår, da dette kan ha betydning for hvordan funnet bør tolkes. Grunnlaget for en kode vil være ulikt mellom de tre utvalgene, og meningen bak den må tolkes deretter. Dette førte nok til at det totale antallet koder ble høyere enn det ellers ville blitt. Antall koder i de tre utvalgene er også ganske skjevfordelt, noe som både kan komme av ulikheter i antall

informanter i utvalgene og større eller mindre variasjon i uttalelsene innad i utvalget. Utvalg 1 endte på 194 koder, utvalg 2 endte på 163 koder og utvalg 3 endte på 87 koder.

Med et så høyt antall koder var det nødvendig å gruppere kodene for å begynne å forme en struktur på analysen. Utgangspunktet mitt i denne delen av prosessen var fremdeles induktiv, hvor jeg så etter innbyrdes tematisk sammenheng mellom kodene, uten direkte føringer fra teori eller hypoteser. Denne grupperingen fungerte også som en «omkodingsprosess» hvor jeg kontinuerlig spurte meg selv om kodene kunne omformuleres eller omfordeles. På denne måten ble kodene mer raffinerte og velformulerte (Saldaña, 2009, s. 10). Selve grupperingen skjedde gjennom en grupperingstest, hvor jeg enten koblet koden til en eksisterende gruppe eller opprettet en ny (Tjora, 2017, s. 209). Målet her var ikke å få plassert alle kodene i et visst antall grupper, men heller at kodegruppene skulle ha en indre konsistens, samtidig som de skilte seg tematisk fra de andre gruppene. Kodegruppene ble deretter plassert i mer overordnede kategorier som i større grad fordelte gruppene etter relevant teori. Jeg behandlet i hele denne prosessen utvalgene isolert fra hverandre og endte til slutt opp med 6 kategorier i utvalg 1 og 5 kategorier i utvalg 2 og 3.

Proessen fra transkriberte intervju til temaer og funn er en prosess som går fra det helt reelle til det mer abstrakte (Saldaña, 2009, s. 12). Siden de abstrakte funnene er av en mer håndterbar mengde kan det være fristende og kun fokusere på dette videre i prosjektet, men om man legger bort informantenes faktiske uttalelser mister man mye av den detaljrikdommen som dybdeintervjuundersøkelser tilbyr. For å sikre at jeg på en effektiv måte når som helst kunne finne tilbake til de opprinnelige utsagnene lagde jeg en datastruktur inspirert av Gioia, Corley & Hamilton (2012). I denne datastrukturen kan man følge alle mulige stier fra kategori til kode, hvor koden da henviser til ulike utsagn i intervjuene. I figur 1 under er en slik sti fra datastrukturen i fosterforelderutvalget illustrert, hvor en kan gå fra en kategori, via en av kodegruppene, til kodene som viser til et segment fra de transkriberte intervjuene.



Figur 1: Visualisering av en "sti" i empiriens datastruktur (Uvalg 1: Fosterforeldre)

3.5 Kvalitetskriterier og etiske betraktninger

3.5.1 Kvalitet i kvalitativ forskning

Selv om det er enkelte ulikheter i hvilke begreper forskere benytter for å vurdere kvaliteten i kvalitativ forskning, er det gjerne varianter av kriteriene *pålitelighet*, *gyldighet* og *overførbarhet*. Pålitelighet, også beskrevet som reliabilitet, handler om å gi leseren en sammenhengende og detaljert forståelse av forskningsprosessen, slik at funnene som presenteres i analysen lettere kan reproduseres (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2010, s. 230). Det er slik transparens jeg har forsøkt å utøve i det foregående kapittelet med en stegvis forklaring av datagenerering og databehandling, og i de kommende kapitlene ved å vise til hvilke informanter som har de ulike utsagnene. Også forskerens utgangspunkt er viktig å være åpen om i denne sammenhengen, da dette kan være med på å påvirke studiens resultater (Tjora, 2017, s. 235). Jeg, som forsker i denne studien, er på ingen måte en objektiv eller nøytral observatør, da jeg gjennom en bacheloravhandling om fosterforeldre på forhånd hadde en forståelse av fosterhjemsfeltet i Norge. Jeg har likevel ikke hatt noen intensjon om å fremme spesifikke aspekter ved fosterhjemsfeltet, og jeg har vært bevisst på mine forutinntattheter i både datagenerering, databehandling og analyse.

Gyldighet viser til om resultatene man finner i forskningen, faktisk besvarer de spørsmålene man forsøker å stille (Tjora, 2017, s. 232). Dette har også blitt beskrevet som *intern validitet*

av Johannessen, Tufte & Christoffersen (2010, s. 230), hvor studiens validitet avhenger av hvorvidt ens fremgangsmåte og funn reflekterer formålet med studien og virkeligheten man forsøker å fremstille. Det var nettopp dette fokuset som lå til grunn for valget om å benytte dybdeintervju på tre ulike utvalg, da jeg anser de tre aktørenes opplevelser og perspektiv som nødvendig for å få innblikk i hvordan fosterhjemsarbeidet fungerer. I tillegg påpeker Lincoln & Guba (1985) at man øker sjansen for å produsere gyldige resultater om man investerer nok tid til å bli godt kjent med feltet, noe jeg til en viss grad har gjort gjennom tidligere undersøkelser av feltet.

Kvalitative undersøkelser kan ikke konkludere basert på statistisk generalisering slik som kvantitativ forskning, men det betyr likevel ikke at man skal begrense studiens funn kun til de opplysningene man har samlet inn. Man snakker i denne sammenhengen gjerne om overførbarhet eller *ekstern validitet*, hvor målet er å generere kunnskap som også er nyttige på andre områder enn egne observasjoner (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 231). Fokuset i dette prosjektet har som nevnt vært å skape innsikt i hvordan fosterhjemsarbeidet fungerer, med Oslo kommune som case. Selv om informantene jeg har benyttet for å undersøke dette er hentet strategisk, påstår jeg på ingen måte at dette fanger opp hele denne virkeligheten. De helt sentrale gruppene fosterbarn, biologiske foreldre og ledere i barnevernstjenesten er blant annet ikke fokusert på i denne studien. Det denne studien kan bidra med er generelle betraktninger om hvordan institusjonelle og relasjonelle betingelser påvirker fosterforeldre og saksbehandlere i deres rolle, da de i stor grad deler mandat med resten av landet i samme posisjon. Videre vil man også kunne benytte innsikt fra denne studien til å se nærmere på andre yrkesgrupper som preges av emosjonelt tvetydig arbeid, da dette var et sentralt funn om fosterforeldre i studiens empiri.

3.5.3 Etske hensyn for informant og institusjon

Etske problemsstillinger er ofte gjeldende gjennom hele forløpet i en intervjuundersøkelse, og man må fortløpende ta stilling til disse for å sikre at informantene og institusjonene man undersøker ivaretas (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 97). Som alle andre forskningsprosjekt som skal behandle personopplysninger måtte jeg få godkjent tillatelse til å behandle opplysningene av Norsk senter for forskningsdata (NSD) (Vedlegg 6). Ved å handle i tråd med denne godkjenningen sikrer man i stor grad informantenes anonymitet. Informantene ble flere ganger sikret om sin anonymitet og ble tilbudt sitatsjekk. I min

behandling av intervjuene var det også spesielt viktig å sikre anonymiteten til tredjepersonene informantene snakket om, noe jeg gjorde direkte i transkriberingen. Der informantene brukte navn på tredjepersoner ble derfor vedkommende redusert til sitt kjønn (markert med bokstav K for kvinne eller M for mann) og sin rolle i forhold til informanten, for eksempel «K(tidligere saksbehandler)».

Anonymisering og rett til privatliv er likevel ikke det eneste etiske aspektet man som forsker må ta stilling til. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) påpeker blant annet forskerens ansvar til å unngå alvorlig skade (NESH, 2018). Dette etiske aspektet er åpenbart knyttet til konfidensialitet, men man har også et ansvar for å ikke utsette informantene for ukomfortable situasjoner i forkant av, under eller etter intervjuet. Et av spørsmålene jeg hadde planlagt i førsteutkastet av intervjuguiden til utvalg 1 kunne potensielt føre med seg slik skade. Dette spørsmålet ville konfrontert fosterforeldrene med det økte fokuset på gjenforening av fosterbarn med biologiske foreldre som følge av flere dommer i EMD de siste årene. Jeg mente (og mener) at jeg som forsker ikke har rett til å utfordre informantene på dette som de potensielt opplever som veldig vanskelig. Jeg valgte isteden å stille det mer åpne spørsmålet: «Opplever du fosterhjemsoppdraget som permanent eller midlertidig?».

4. Case: Fosterhjemsarbeidet i Oslo

4.1 Fosterhjem i Norge

De generelle kravene for hva som defineres som et fosterhjem er gjengitt i barnevernloven §4-22, men Backe-Hansen mfl. (2013, s.17) gir en noe mer intuitiv definisjon av tiltaket:

Et fosterhjem kan defineres som et hjem som for kortere eller lengre tid mottar ett eller flere barn til oppfostring. Fosterhjem kan være med eller uten forsterkningstiltak, med eller uten slekts- eller nettverkstilknytning til barnet, med eller uten et fylkesnemndsvedtak som grunnlag, og med oppfølging fra både kommune og stat.

Denne definisjonen viser samtidig til det mangfoldet av ulike typer fosterhjem vi har i Norge for å best mulig imøtekomme ulike barns behov. Man har for eksempel *beredskapshjem* i krisesituasjoner som krever akutt plassering, eller *familiehjem* som er for barn og unge med særlige behov (Sundt, 2016, s. 68, 70). Disse fosterhjemsformene antas å være ekstra krevende, noe som gjør at det er strengere krav om utdanning og opplæring her, samt at man kompenseres bedre økonomisk.

Den vanligste formen for fosterhjem er, som påpekt tidligere, de kommunale/ordinære fosterhjemmene, hvor fosterbarnets utfordringer ikke krever forsterkningstiltak utover ordinær oppfølging (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021A). De formelle vilkårene for slike fosterhjem settes gjennom en *fosterhjemsavtale* mellom fosterforeldrene og den ansvarlige barnevernstjenesten, hvor oppgaver, forpliktelser, arbeidsgodtgjørelse og utgiftsdekning står gjengitt (Sundt, 2016, s. 66). I tillegg utvikles det en handlingsplan⁶ som beskriver ulike målsetninger ved plassering, og som dermed fungerer som en forventningsavklaring for tilværelsen som fosterforeldre (Bunkholdt, 2010, s. 182). En gjennomgående forventning til slike fosterhjem er at fosterforeldrene skal jobbe i tillegg til arbeidet i fosterhjemmet, men at man likevel kan bli frikjøpt fra jobben i ekstra utfordrende perioder (Bufdir, 2021A). Det er ikke noe krav til relevant utdanning eller spesialkompetanse i slike hjem, men fosterforeldrene skal få den opplæringen og veiledningen de har behov for, noe som skjer gjennom PRIDE-kurs (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2019). PRIDE står for «Parent Resources Information Development Education», og programmet består både av grunnkurs og mer videregående kurs (Sundt, 2016, s. 387). Arbeidsbetingelsene over er også nokså like i slekt- og nettverkshjem, men ved at fosterforeldre i denne

⁶ Dette gjelder alle typer fosterhjem, ikke bare ordinære fosterhjem.

fosterhjemsformen kjenner til barnet fra før er det enkelte forskjeller i opplæringen (Sundt, 2016, s. 387).

4.2 Fosterhjemstiltakets organisering i Norge

Barnevernet, som er ansvarlig for fosterhjemsarbeidet, er delt inn i et kommunalt og et statlig nivå, i tillegg til at private organisasjoner, stiftelser og foretak også tilbyr ulike tjenester som det offentlige kan benytte seg av (Sundt, 2016, s. 39, 46). På det statlige nivået er ansvaret fordelt mellom Barne- og familie departementet (BFD), Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Barne- ungdoms-, og familieetaten (Bufetat), statsforvalteren og fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker (Sundt, 2016, s. 39). Ansvarsområder for de ulike aktørene i det statlige barnevernet er gjengitt i barnevernloven (bvl.) kapittel 2. BFD har det overordnede ansvaret for barnevernet. De er dermed ansvarlig for å føre tilsyn over hvordan barnevernloven anvendes, for å angi og evaluere retningslinjer til barnevernet og for å sørge for at det finnes tilgjengelig informasjon om barnevernet (Barnevernloven, 1992, §2-3). Bufdir er et fagorgan underlagt BFD, hvor man blant annet jobber med lovtolkninger, kunnskapsutvikling og utarbeiding av faglige veiledere og retningslinjer (Sundt, 2016, s. 43). Bufdir styrer også Bufetat, som har mer direkte tilknytning til selve barnevernsarbeidet gjennom blant annet ansvar for rekruttering, opplæring og veiledning av fosterhjem og bistand til det kommunale barnevernet. Bufetat består av fem ulike regioner, hvor de innen hver region har ansvar for de ulike fosterhjemtjenestene (Sundt, 2016, s. 44). Statsforvalteren skal føre tilsyn med barnevernsvirksomhetene i kommunene h*n har ansvar for (Barnevernloven, 1992, §2-3b).

Ansvaret for selve gjennomføringen av barnevernstiltak, som plasseringer i fosterhjem, er overlatt til hver enkelt kommune, hvor en barnevernstjeneste skal være opprettet for å sørge for denne gjennomføringen (Barnevernloven, 1992, §3-1). Her foregår alt av valg og godkjenning av fosterhjem, plassering i fosterhjem, oppfølging av barnet og fosterforeldrene, inngåelse og evaluering av fosterhjemsavtalen, oppnevning av tilsynsfører og sikring av at tilsyn gjennomføres, oppfølging av foreldrene til fosterbarna og samordning med øvrige hjelpetiltak (Sundt, 2016, s. 41). Kommunene har et felles mandat ved at de skal tilby barnevernstiltak i tråd med norske og internasjonale lover og vedtak, men på grunn av ulike utfordringer i ulike steder av landet, samt lovmessige tolkningsrom, er det en del geografiske forskjeller i fosterhjemsarbeidet. Selve organiseringen av fosterhjemsarbeidet og den formelle

strukturen på samarbeidet mellom de ulike aktørene er likevel slik det er presentert over i alle landets kommuner, foruten kommunen som benyttes som case i denne studien.

4.3 Fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune

Oslo kommune står utenfor lovens bestemmelser knyttet til det statlig-regionale barnevernet, så «Bufetat region øst» har ingen myndighet i kommunen. Oslo kommune har selv ansvar for at Bufetats oppgaver og ansvarsområder ivaretas på andre måter. Dette har blitt løst ved å etablere den kommunale aktøren Barne- og Familieetaten (BFE), som sammen med barnevernstjenestene i bydelene skal ivareta disse oppgavene (Barnevernloven, 1992, §2-3a). Selve organiseringen av barnevernstjenesten i Oslo er også ganske særegen, ved at hver av de 15 bydelene har sin egen barnevernstjeneste. Som en av mine informanter i denne studien så fint sa «(...) hver bydel kan egentlig sammenlignes med en egen liten kommune.» (B9). Denne bydelsløsningen finner man også i andre norske kommuner med høyt innbyggertall, som Trondheim og Bergen, men antallet bydeler er klart høyere i Oslo. Samtidig varierer innbyggertallet mellom bydelene, og de sosioøkonomiske betingelsene mellom innbyggerne i bydelene klart mer i Oslo, noe som ifølge mine informanter har ført til betraktelige forskjeller i tiltakstilbud mellom barnevernstjenestene.

De to saksbehandlerne jeg intervjuet var klare på at det var store forskjeller mellom bydelene, men samtidig at de ikke visste så mye om hvordan ting gjøres i de andre barnevernstjenestene. De to saksbehandlerne jobbet etter to ulike modeller, spesialist- og generalistmodell, noe som videre viser hvordan bydelene i Oslo tilpasser tjenesten sin etter deres størrelse. I en spesialistmodell deler man inn barnevernsarbeidet i ulike team slik at saksbehandlere får et snevrere felt å spesialisere seg innenfor, mens saksbehandlere i en generalistmodell jobber med flere felt innen barnevernsarbeid. Begge saksbehandlerne mente at spesialistmodellen nok gir best resultater, men at det ikke er mulig å følge en slik modell i små bydeler. De ansatte i BFE, som jobber med de fleste bydelene samtidig, forklarte at forskjellene er store både mellom og innad i bydelene. Ifølge en av veilederne i BFE (B6) kommer forskjellene mellom bydelene dels av ulik størrelse og ulike mengder utfordringer, og dels av dårlige ledere. Samtidig påpeker hun at fosterforeldre fra de samme bydelene av og til har helt ulike opplevelser av barnevernstjenesten der, noe som tyder på at det også er store forskjeller innad i bydelenes saksbehandlere.

Forskjellene mellom bydelene kommer av at de er ganske autonome. Bydelene avgjør selv hvor mye av budsjettet deres som skal gå til barnevernstiltak, og til tross for et felles mandat og lovverk vurderer de selv hvilke tiltak som er mest hensiktsmessige. Ifølge veilederne i BFE (B6 og B9) gikk bydelene i Oslo for noen år siden fra rammefinansiert barnevernssystem til et mer «kjøp-salg» preget system. Denne endringen gjorde at bydelene fikk større budsjetter, men samtidig at de måtte stille med ulike barnevernstiltak selv, eller betale mer for å kjøpe tiltak hos andre bydeler eller kommuner. Samtidig er det ikke en standardisert økonomisk løsning på fosterhjemsavtalen i de ulike bydelene. En saksbehandler (S11) fortalte blant annet at «(...) den økonomiske prislappen [på fosterhjem] vet jeg er ekstremt forskjellig mellom bydelene, og at fosterforeldre fra ulike bydeler har ulike økonomiske betingelser». Dette kommer altså av at oppdragsavtalen mellom fosterforeldre og barnevernstjenester forhandles individuelt.

Et tiltak som er utenfor denne «kjøp-salg-modellen» er veiledningstjenesten til BFE. Denne tjenesten er rammefinansiert fra budsjettet til Oslo kommune, og alle saksbehandlere fra de 15 bydelene kan gratis søke om veiledere til sine fosterforeldre. Begge veilederne jeg intervjuet var klare på dette er helt nødvendig for at veiledning som tiltak benyttes, da det kan være vanskelig å prioritere å bruke penger på det når man ikke ser den umiddelbare effekten av tiltaket. Både fosterforeldre, veiledere og saksbehandlere er imidlertid klare på at denne veiledningen er veldig viktig for å unngå brudd i fosterhjemmet. Den individuelle veiledningstjenesten som BFE tilbyr er også helt særegen for Oslo kommune, da man i resten av landet i hovedsak kun har gruppeveiledninger i regi av Bufetat (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020B).

5. Fosterhjemsarbeidets institusjonelle og relasjonelle omstendigheter

I dette første analysekapittelet vil jeg undersøke hvordan fosterhjemsarbeidet i Oslo befinner seg i visse institusjonelle omgivelser med ulike relasjonelle rollebetingelser for fosterforeldre og saksbehandlere. Som vi skal se i neste analysekapittel påvirker disse omstendighetene hvordan fosterhjemsarbeidets aktører handler. Dette kapittelet sikter dermed på å gi en overordnet beskrivelse av rammene for fosterhjemsarbeidet. Dette vil gjøres gjennom to ulike deler. Først vil jeg presentere hvilke institusjonelle rammer fosterhjemsarbeidet befinner seg i ved å kartlegge dets regulative, normative og kultur-kognitive strukturer. Deretter vil jeg gå nærmere inn på hvordan fosterforeldre og saksbehandlere innehar ulike roller og i hvilken grad disse ulike rollene er tilskrevet ulike handlingsmønstre.

5.1 Institusjonell kontekst

5.1.1 Regulative strukturer for fosterhjemsfeltet

Fosterhjemsarbeidet befinner seg i flere regulative strukturer som sammen påvirker arbeidet gjennom formelle lover og regler (Scott, 2013, s. 59). Allerede i Tukthusanordningen fra 1741 så man visse bestemmelser for hvordan foreldreløse barn skulle plasseres i fosterhjem, og hva dette ville innebære (Thingsrud, 1996). Det var likevel først i «Lov om Behandlingen af forsømte Børn» fra 1896 at barnevernslovgivningen for fullt ble presisert, da det her ble presentert 54 paragrafer over kommunenes plikter overfor barn som lider (Theiste, 1925). Siden den gang har barnevernlovgivningen gått gjennom en rekke prosesser, som videre har formet fosterhjemsarbeidet på ulike vis. En viktig prosess i denne utviklingen er den økte innflytelsen av internasjonale lover og domstoler. For dagens fosterhjemsarbeid er det spesielt den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), som ble ratifisert av Norge i 1951 og inkorporert i norsk lov i 1999, og den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) som utgjør de internasjonale regulative strukturene. Av nasjonal lovgivning er det spesielt barnevernloven som er gjeldende.

Barnevernfeltets regulative strukturer

Barnevernlovens formål er å «(...) sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid»

(Barnevernloven, 1992, §1-1). I denne loven presiseres ansvarsområder og oppgaver hos ulike aktører i barnevernsarbeidet, hvor mange av lovens paragrafer er inkorporert i de ulike enhetenes organisering og rutine. Dette legger de formelle føringene for hvordan fosterhjemsarbeidets aktører skal opptre i sin rolle (Scott, 2013, s. 62). I barnevernlovens §§4-21 og 4-22 reguleres fosterhjemsarbeidet mer spesifikt. Her spesifiseres det hva som defineres som et fosterhjem, hvilke aspekter som må ligge til grunn for å iverksette tiltaket og hva barnevernstjenester må vurdere i rekrutteringen av fosterhjem (Barnevernloven, 1992, §§4-21 og 4-22). Videre i forskrift om fosterhjem fra 2003 spesifiseres det ytterligere regulative rammer for fosterhjemsarbeidet. Her påpekes det blant annet at barnevernstjenesten skal besøke fosterhjem og gi de veiledning så ofte som nødvendig (minst fire ganger i året), at fosterhjems kommunen skal føre tilsyn så ofte som nødvendig (minst fire ganger i året) og at barnevernstjenesten og fosterforeldrene minst en gang i året skal gå over avtalen mellom dem (Forskrift om fosterhjem, 2003, §7 og §8).

Det mest sentrale prinsippet i fosterhjemsarbeidets regulative rammer er likevel at avgjørelser som tas, og tiltak som fattes, hele tiden skal vurderes ut ifra barnets beste. Dette er gjengitt i bvl. §4-1, hvor det forklares at «ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet [om «særlige tiltak»] skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til det beste for barnet» (Barnevernloven, 1992, §4-1). «Barnets-beste-prinsippet» er også å finne igjen i FNs barnekonvensjon og barneloven (FNs barnekonvensjon, 1993; Barnelova, 1981, §43). Basert på dette prinsippet opplevde saksbehandlerne jeg intervjuet at de regulative rammene var noe uklare. Den ene saksbehandleren (S10) svarte følgende på spørsmål angående hennes opplevelser knyttet til lovpålagt føringer:

Ja det er jo noen føringer, men likevel så er føringene til syvende og sist «barnets beste» og det er på en måte en skjønnsvurdering da. Og jeg opplever ofte at det kommer an på fagpersonene og lederne som sitter, og de ressursene man har og hva lederne klarer å argumentere for oppover da, for hva som til syvende og sist er «barnets beste».

Heller ikke fosterforeldrene jeg intervjuet opplevde noen særlige klare autoritære lovmessige retningslinjer, sett bort ifra taushetsplikten, gjennom barnevernloven. Generelt sett opplevde informanten at de regulative rammene for deres handlinger ikke la opp til åpenbare måter å handle på i møte med ulike situasjoner. Dette fører ifølge Scott (2013, s. 62) til anledninger for sensemaking, noe jeg kommer tilbake til i neste analysekapittel.

EMK og «EMD-kaos»

Ved at den europeiske menneskerettighetsdomstolen stadig har fått en større betydning i norsk rett, har man også sett flere saker i EMD knyttet til plassering av barn i fosterhjem. Det er faktisk slik at majoriteten av klagen som kommer inn til EMD på vegne av Norge gjelder barnevernet, og i 2019 gjaldt alle de fire dommene mot Norge barnevernssaker (Norges institusjon for menneskerettigheter, u.å.) De fleste av disse klagen, og alle de fire dommene i 2019, gjelder brudd på EMK artikkel 8 om retten til familieliv. Her stadfestes det at «Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse» (Menneskerettsloven, 1999, artikkel 8). Det forklares videre at offentlig myndighet ikke skal foreta inngrep i denne rettigheten med mindre det er for å sikre andre aspekter, som «(...) å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter». Dommene mot Norge på bakgrunn av EMK art. 8 er derfor knyttet til at barnevernet ikke godt nok har balansert «det biologiske prinsipp» og «barnets-beste prinsippet». De fire sakene i 2019 omhandlet for dårlig samværsordning, manglende samvær og tilbakeføring og fratakelse av foreldreansvar og adopsjon uten samtykke fra biologiske foreldre.

En av sakene fra 2019 som har fått spesielt mye oppmerksomhet er Strand Lobben-dommen, som en av saksbehandlerinformantene (S10) beskriver som starten på «EMD-kaoset». Så selv om EMK art. 8 ikke er et nytt aspekt ved fosterhjemsarbeidets regulative struktur, så har de nevnte sakene likevel endret de regulative strukturene ved at man i Norge nå har mer fokus på dette. Den ene saksbehandleren (S11) forklarte at man nå i større grad er styrt av gjenforeningsprinsippet i arbeidet sitt: «Nå skal vi hele tiden vise til “hvordan har vi tenkt på gjenforening i denne saken”. Og da er det veldig ... hvis du da i 2015 skrev en omsorgsplan for et barn om at “dette barnet er her for oppvekst”, da har vi ikke hatt gjenforeningsprinsippet i bakhodet.». På denne måten bidrar dette aspektet ved de regulative strukturene til noe mer klare handlingsmønstre, men da først og fremst for saksbehandlere.

Ifølge den andre saksbehandleren (S10) og PRIDE-kursholderne fra BFE (B7 og B8) har det også blitt gjort endringer i opplæringen av fosterforeldre i dag på bakgrunn av dette, ved at man i dag i større grad påpeker at fosterhjemsoppdraget er «til låns». Dette har imidlertid ikke nådd ut til de veletablerte fosterforeldrene jeg intervjuet, da de fremdeles opplevde fosterhjemsarbeidet som et oppdrag «til eie». Kun en av fosterforeldrene (F2) forklarte at han var bevisst på formålet med gjenforening, noe som kan komme av at vedkommende kun hadde vært fosterforelder i 1,5 år og dermed deltok på PRIDE-kurs etter «EMD-kaoset»

startet. Den økte vektleggingen av det biologiske prinsipp har blitt kritisert av fagpersoner fra flere disipliner som et utdatert konsept med ødeleggende konsekvenser for barnet (Kalajdzic & Roalsø, 2020). Likevel er EMK art. 8 likefullt et gjeldende aspekt innen fosterhjemsarbeidet regulative rammer i dag, og er dermed med på å påvirke aktørenes, spesielt saksbehandleres, handlinger.

Arbeidsrettslige betingelser for fosterforeldre

Fosterforeldres arbeidsrettslige betingelser påvirker ikke nødvendigvis deres daglige arbeid så mye, men det er et viktig aspekt ved de regulative rammene siden det gjenspeiler deres formelle rolle i fosterhjemsarbeidet. Fosterforeldre er oppdragstakere som utfører arbeidet i sitt private hjem, og de er med det ansett som frilansere etter folketrygdloven (Barne, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2010). Fosterforeldre har dermed ikke rettigheter som arbeidstaker i arbeidsmiljøloven. De har visse fastsatte rettigheter i fosterhjemsavtalen, men vilkårene mellom fosterhjem varierer også mye fordi oppdragsavtalen forhandles individuelt mellom barnevernstjeneste og fosterforeldre. Arbeidsforholdet mellom fosterforeldre og barnevernstjenesten er altså formelt sett midlertidig, med en gjensidig oppsigelsestid på 3 måneder uten krav om årsak (Barne, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2010, s. 13).

Blant mine fosterhjemsinformanter var det fraværet av partsrettigheter i avgjørelser som tas på vegne av barnet som opplevdes mest problematisk med dagens lovverk. Etter barnevernloven §4-18 er den formelle omsorgen over fosterbarn hos barnevernstjenesten (og eventuelt biologiske foreldre), mens fosterforeldre kun utøver den daglige omsorgen på vegne av barnevernstjenesten (Barnevernloven, 1992, §4-18). Flere av fosterforeldrene opplevde dette veldig som dysfunksjonelt, da de som den aktøren med mest innsikt i barnets behov ikke hadde noe de skulle sagt i avgjørelser som tas på vegne av barnet. En fosterforelder (F5) uttalte blant annet at: «Det [lovverket] gir ikke de viktigste aktørene i fosterhjemsomsorgen noen rettigheter til barnet. Barnet får ingen rettigheter til fosterforeldrene. Altså det trengs ikke en gang et enkeltvedtak for å terminere et fosterhjem. Og dette er virkelig dysfunksjonelt». Det skal nevnes at fosterforeldre har rett til uttale seg før et vedtak om opphevelse av omsorgsovertakelse (Barnevernloven, 1992, §4-21), men avgjørelsen tas fremdeles av barnevernstjenesten.

Det er som sagt manglende rettigheter i et *familieperspektiv* som opprørte fosterforeldrene mest, men også manglende rettigheter etter et *arbeidsperspektiv* var et tema i intervjuene. Her var det spesielt rettigheter knyttet til forhandling av frikjøp og økonomisk støtte som var vanskelig. Ifølge forskriften om fosterhjem §6 skal oppdragsavtalen mellom fosterhjem og barnevernstjeneste gjennomgås minimum 1 gang i året (Forskrift om fosterhjem, 2003, §6). Selv om en slik lovpålagt gjennomgang selvfølgelig er viktig, følte fosterforeldrene jeg intervjuet at det å forhandle om en slik avtale var vanskelig når fosterbarnet er det eneste forhandlingskortet man har. En av informantene (F5) fortalte blant annet at «(...) det eneste forhandlingskortet vi har kunne brukt, men som vi aldri kan bruke, er jo å si opp kontrakten, for det ville jo vært undergangen for et individ». Dermed føles ikke denne lovpålagte forhandlingen nødvendigvis som en reell forhandlingsmulighet likevel.

5.1.2 Normative strukturer for fosterhjemsfeltet

Fosterhjemsarbeidets normative strukturer viser hvordan aktørene er knyttet til felleskapets verdier og normer, og dermed hvordan handling påvirkes av visse sosiale forpliktelser (Scott, 2013, s. 65; Klemsdal, 2013, s. 95). Her ser man at verdier innad og utenfor feltet skaper normativt press for hva som anses som moralsk og akseptabel opptreden. Fosterhjemsarbeidet er i denne sammenhengen i en noe spesiell situasjon, da fosterforeldres utførelse av arbeidet, altså den daglige omsorgen for barnet, hovedsakelig skjer i deres egne private hjem. Dette kan gi normative aspekter utenfor organisasjons felt større betydning, som generelle verdier knyttet til familieliv og oppdragelse. Som vi skal se er likevel disse aspektene overlappende med organisasjonens målsetninger og normative press (Jentoft, 2003).

I intervjuene med de tre utvalgene kom det frem at spesielt et aspekt ved fosterhjemsarbeidet har normativ påvirkning på tvers av aktørenes ulike roller, nemlig målsetningen om at fosterhjemmet skal fremstå som en så «normal» familie som mulig. Denne grunntanken baserer seg på aktørenes forståelse av hva en «normal familie» utgjør, noe som videre formes av normer og verdier i samfunnet som helhet. Normene knyttet til hva som utgjør en normal familie tar både for seg ulike familiekonstellasjoner og daglig fungering. Den mest åpenbare påvirkningen av dette ser man direkte på fosterforeldrene, men det virker også inn på saksbehandlere og til en viss grad veiledere og kursholdere.

Det normative presset merkes av en av mine informanter (F3) allerede før de ble fosterforeldre, hvor de anså seg selv som uaktuelle i rollen som fosterforelder på grunn av sin livssituasjon. Vedkommende var enslig og bodde kun på en liten hybel, noe hun følte ikke passet inn i vår kulturs forståelse av «en normal familie». Ulvik (2007, s. 16) forklarer at den normative hegemoniske modellen for en familie, eller for et «omsorgsarrangement», i Norge er den heterofile kjernefamilien. Hele tre av de fem fosterforeldrene jeg intervjuet befant seg utenfor denne beskrivelsen, da to av de hadde vært enslige fosterforeldre og en annen var gift med en person av samme kjønn. På denne måten kan misforståelser av de normative strukturene i fosterhjemsarbeidet gjøre at potensielt gode fosterforeldre lar være å dra på kurs eller forhører seg om muligheten til å bli fosterforeldre. De to jeg intervjuet i BFE (B7 og B8) forklarer likevel at det er relativt strenge krav til folk som ønsker å bli fosterforeldre i Oslo, men disse går ikke nødvendigvis kun på det man tenker på som en normal familie. Noen av kravene er at de har en stabil livssituasjon, vanlig fysisk helse, eget soverom til fosterbarnet, god psykisk helse og ikke bruker av medikamenter mot psykiske diagnoser.

I fosterhjemsarbeidet påvirker denne målsetningen både fosterforeldre og saksbehandlere sine handlinger. For flere av fosterforeldrene jeg intervjuet opplevdes dette normative presset som ganske vanskelig, da de følte at de måtte tone ned hvor krevende dette arbeidet er. Samtlige informanter i dette utvalget var enige om at det er mye vanskeligere å oppdra et fosterbarn enn et eget barn, både på grunn av systemet rundt og barnets utfordringer. Det å hele tiden skjule hvor krevende det kan være føles nok derfor ofte tungt og urettferdig. Her ser vi altså hvordan fosterforeldre handler i tråd med sosiale forpliktelser, selv om det går på bekostning av ens eget velvære, noe Scott (2013, s. 65) forklarer som nødvendig i mange tilfeller. Også fosterforeldrenes mulighet til frikjøp i krevende perioder påvirkes av denne normen, da frikjøp skal vurderes ut fra barnets beste, ikke ut fra fosterforeldrenes behov. På spørsmål knyttet til frikjøp forklarte en av saksbehandlerne (S10) jeg intervjuet at:

*(...) frikjøpet [må] begrunnes i barnets behov og tidsbegrensnes av hensyn til barnets rettsikkerhet, faglige vurderinger og økonomiske ytelser. **Barna skal ikke vokse opp og føle at «jeg var så krevende å passe på at de aldri kunne jobbe ved siden av»**, hvis det egentlig ikke var grunnlag for å være hjemme og ha sin hovedbeskjeftigelse som omsorgsperson for barnet.*

Saksbehandlere er altså også bevisste på denne normen i møte med fosterforeldre, og, i følge mine informanter, spesielt når det kommer til besøk av fosterfamiliene. Tre av fosterforeldrene (F2, F3 & F4) jeg snakket med påpekte hvordan besøk av saksbehandlere og

tilsynspersoner kunne være en utløser for økt usikkerhet hos fosterbarnet, da dette bryter med barnets opplevelse av den normale familien. Dette er også påpekt som et uromoment av Ulvik, hvor barns møte med «alt dette andre» gjorde tilknytningen til fosterforeldre vanskeligere (Hedegaard mfl., 2012, s. 99). I slike møter er det derfor viktig at både saksbehandler og fosterforeldre velger sine ord med omhu for å normalisere situasjonen. En av fosterforeldrene (F3) jeg snakket med opplevde blant annet at fosterbarnet overhørte en saksbehandler som kommenterte at «dere må ta litt fri». Dette gjorde at fosterbarnet opplevde et brudd med forestillingen om deres normale familie, som videre førte til at mye av den opparbeidete tryggheten til barnet ble brutt ned. De to saksbehandlerne jeg snakket med var imidlertid veldig bevisste på dette, og deres handlinger var formet deretter. De mente likevel at besøkene de gjør, og de såre samtalene med fosterbarnet de har, er helt nødvendige. I etterkant av slike besøk var de til gjengjeld ekstra hjelpelige ovenfor fosterforeldre, da de følte at de også må ta litt ansvar for at de «(...) kommer inn og rører rundt i grøten» (S11).

5.1.3 Kultur-kognitive strukturer for fosterhjemsfeltet

De kultur-kognitive strukturer som Scott snakker om er noe vanskeligere å knytte opp mot spesifikke aspekter, da disse strukturer i stor grad befinner seg i den førbevisste og det «tatt-for-gitte» (Scott, 2013, s. 74). De kultur-kognitive strukturer er imidlertid påvirket av de regulative og normative strukturer mennesker forholder seg til igjennom sosial omgang, så de disse strukturer er også i stor grad delte forståelser (Scott, 2013, s. 69). For å best kartlegge de kultur-kognitive strukturer i fosterhjemsfeltet bør man ideelt sett gjennomføre større diskursive analyser av dokumenter som reflekterer felles forståelser, profesjonelle ideologier og kognitive rammer som fosterhjemsarbeidets aktører tolker verden ut ifra (Scott, 2013, s. 69). Dette har ikke blitt prioritert i denne studien, men intervjudataene mine viser likevel til enkelte aspekter i deres kultur-kognitive rammer. De kultur-kognitive strukturer er jo forestillinger om tilværelsen man til vanlig ikke stiller spørsmål ved, så dette kom spesielt til syne i de «dumme» spørsmålene jeg stilte angående deres arbeid.

Det spørsmålet jeg opplevde mest reaksjoner på i mine intervjuer med fosterforeldrene var et spørsmål om hvorvidt de anså deres fosterbarn som et midlertidig oppdrag eller som en permanent løsning. Dette spørsmålet var formulert slik for å utfordre deres underbevisste virkelighetsforståelse og for skape reaksjoner. Alle fosterforeldrene svarte, nokså strengt, at

deres fosterbarn var som et vanlig barn for dem, og flere fulgte opp med å forklare hvorfor en slik innstilling er så viktig. En fosterforelder (F3) fortalte blant annet at:

Jeg mener jo at et hvert fosterhjem skal være åpne for det, altså om barnet har lyst på adopsjon eller har lyst på deres etternavn eller ... Så jeg tenker at om fosterbarnet en gang spør om det, og jeg vil si nei, så burde jeg ikke være fosterhjem

Det var videre bred enighet om at denne innstillingen er helt nødvendig for å gjennomføre arbeidet som fosterforelder på god måte. Man så også i andre deler av intervjuene at denne underliggende sannheten ved deres tilværelse påvirket opplevelsen av andre aspekter ved arbeidet. Flere forklarte blant annet at det å ta ferie fra barna eller å få avlastning føltes rart når de følte seg som en familie.

Også i de to andre utvalgene jeg intervjuet virket det som dette hadde vært en underliggende sannhet frem til de ble konfrontert med det økte fokuset på gjenforening i de nevnte EMD-dommene. Som nevnt i delen om de regulative rammene forklarte en av saksbehandlerne (S11) at «(...) hvis du da i 2015 skrev en omsorgsplan for et barn om at “dette barnet er her for oppvekst”, da har vi ikke hatt gjenforeningsprinsippet i bakhodet». Ved å bli møtt med et økt fokus på gjenforeningsprinsippet har derfor saksbehandlere blitt konfrontert og utfordret på hva de vurderer som «barnets beste», som, som vist i sitatet over, ofte var knyttet til permanente plasseringer. Det er likevel ikke slik at saksbehandlere nødvendigvis er enige i denne endringen. Den andre saksbehandleren jeg snakket med (S10) fortalte at:

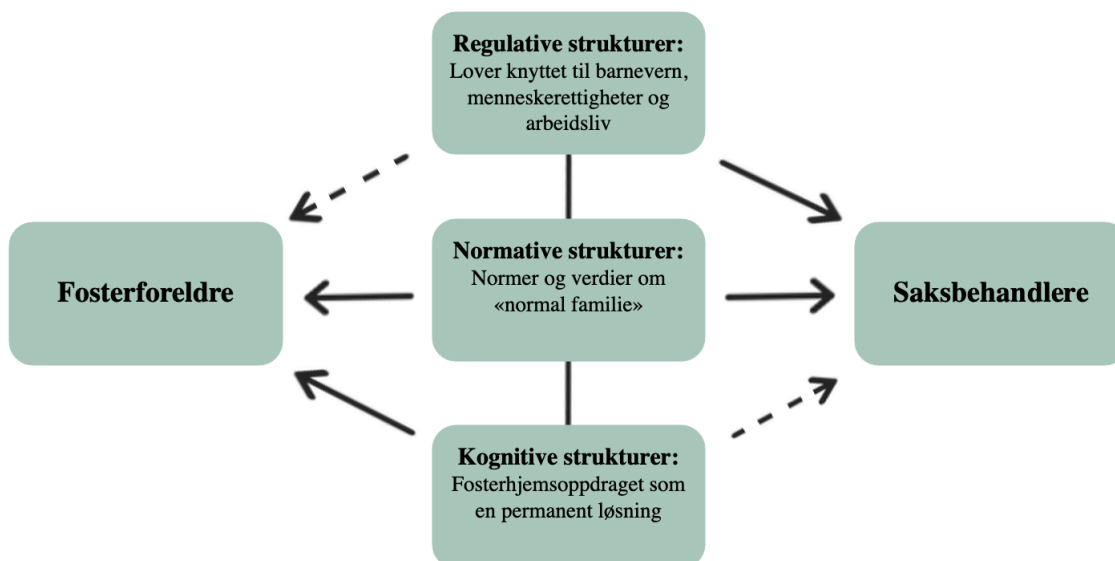
(...) det har vært en del rare runder rundt «EMD-kaoset» som begynte for 2 år siden. Så vi føler at vi tar liksom gode faglige barnevernsvurderinger, så blir vi liksom likevel betvilt av våre jurister, som mener at “dette vil du ikke få igjennom på en måte” og “er du sikker på at dette er riktig?”.

Derfor blir det feil å si at saksbehandleres underbevissthet har blitt endret fra den ene forståelsen til den andre. Ens kultur-kognitive strukturer sitter dypere enn de regulative og normative, noe som gjør at slik helomveltning sjeldent skjer over så kort tid (Scott, 1995, s. 57). Gjenforeningsprinsippet har likevel, som nevnt, blitt en større del av de regulativ betingelsene i fosterhjemsfeltet, som til en viss grad kan skyggelegge, og samtidig påvirke, saksbehandleres opprinnelige oppfattelse av barnets beste.

5.1.4 Et fosterhjemfelt preget av motsigelser av uklarhet

I dette delkapitlet har jeg sett nærmere på fosterhjemarbeidets institusjonelle rammer for å besvare det første analyse spørsmålet. Fosterhjemfeltets institusjonelle rammer, bestående av regulative, normative og kultur-kognitive strukturer, legger som vist føringer for hva som oppfattes som lovlig, akseptabel og tenkelig handling av feltets aktører (Scott, 2013). Scott (2013, s. 71) forklarer at når disse strukturene er samstemte vil de ha formidable krefter til å gjøre handlinger innad i feltet konforme. Dette kan ikke sies å stemme for fosterhjemfeltet. De formelle regulative rammene viser til fosterhjemmet som en midlertidig løsning, både gjennom gjenforeningsprinsippet basert på EMK art. 8 og EMD-dommene, gjennom definisjonen av fosterforeldre som oppdragstakere og gjennom manglende partsrettigheter for fosterforeldre til fosterbarnet. De normative strukturene viser til at arbeidet i fosterhjem bør gjennomføres på en måte som gjør at fosterhjemmet fremstår som en «normal familie». Dette fører til at aktørene i fosterhjemarbeidet må behandle, eventuelt fremstille, tiltaket som en permanent løsning. Til slutt har vi de kultur-kognitive strukturene, hvor fosterforeldrene opplever det som en selvfølge at fosterbarnet skal være hos dem permanent, mens saksbehandlerne har blitt mer bevisste på at en slik holdning strider med internasjonal lov.

Når de tre strukturene i liten grad er samstemte, hvor strukturene støtter og motiverer til ulike handlinger, kan aktører innad i feltet søke legitimitet i en struktur fremfor en annen (Scott, 2013, s. 71). Dette kom også frem i mine data, da fosterforeldrene i større grad søkte legitimitet hos de normative og de kultur-kognitive strukturene, mens saksbehandlerne nå etter «EMD-kaoset» søkte mest legitimitet til de regulative og normative strukturene. For fosterforeldrenes del kommer nok dette både av manglende informasjon om det økte fokuset på gjenforening og av bevisste valg om å ikke forholde seg til det. For saksbehandlerne del er de pålagt fra ledelse og jurister å fokusere på de regulative strukturene, noe som gjør at det nevnte aspektet i de kultur-kognitive strukturene skyggelegges. Hvordan de institusjonelle strukturene påvirker aktørene er forsøkt gjengitt i figur 1. De stiplede linjene representerer her mindre direkte innvirkning på aktørens handlinger, mens linjen mellom de tre strukturene viser til at strukturene henger sammen og påvirker hverandre.



Figur 2: Institusjonell påvirkning av fosterforeldre og saksbehandlere

I tillegg til å være usynkroniserte, er også de institusjonelle strukturene nokså uklare og svake. Prinsippet om barnets beste, som jo er gjennomgående i de ulike institusjonelle strukturene, er i stor grad oppe for tolkning. Gjennom det økte fokuset på EMK art. 8 har de regulative strukturene rundt dette prinsippet blitt noe klarere, men kun ovenfor saksbehandlerne. Generelt sett på tvers av de tre utvalgene fremstår det institusjonelle presset nokså motsigende og uklart for fosterforeldre og saksbehandlere, noe som ofte fører med seg forvirring og konflikt blant feltets aktører (Dacin, Goodstein & Scott, 2002). Dette kom tydelig frem i fosterforeldrenes og saksbehandlerens opplevelse av deres rolle og relasjonen mellom dem.

5.2 Aktørenes rolleforståelse i fosterhjemsarbeidet

Rollene de ulike aktørene i fosterhjemsarbeidet innehar formes og utvikles av de institusjonelle, sosiale og fysiske omgivelsene man befinner seg i (Goffman, 1974, s. 21-25). Derfor vil de ulike institusjonelle strukturene diskutert over være med på å forme fosterhjemsaktørenes forståelse av ens rolle og relasjonen mellom de ulike rolleinnhaverne. I mine data fremstår forholdet mellom saksbehandler og fosterforelder som den viktigste relasjonen for å sikre godt fosterhjemsarbeid, sett bort i fra forholdet mellom fosterforelder og fosterbarn så klart. I dette delkapittelet vil jeg derfor gå nærmere inn på hvilke forventninger som knyttes til fosterforeldres og saksbehandlerens rolle, og hva som karakteriserer forholdet dem imellom.

5.2.1 Fosterforelderen: Halvt arbeider, helt forelder

I en NOU fra 2018 forklares det at fosterforelderrollen befinner seg i et spenningsfelt mellom en forelderrolle og en behandlerrolle, hvor en fin balansegang mellom disse er ideelt (NOU 2018:18, s. 6). En noe lignende rolleforståelse som dette går også igjen blant mine informanter, som primært anser sin rolle som foreldre, men samtidig at det er naivt å ikke anerkjenne det som en jobb. Dette kommer fint frem hos en av fosterforeldrene (F4) som forteller at de først og fremst er en familie, men at «(...) når det står på som verst med utfordringer, da må man jo på en måte ta på seg den jobbhaten». Den samme fosterforelderen er også klar på at de ikke er barnas terapeuter – deres jobb er heller å «(...) elske de [fosterbarna] friske». Fosterforeldrene ga dog ikke noe uttrykk for at de bare var «litt foreldre». Mitt inntrykk av fosterforelderinformantene i denne studien var at de opplevde sin rolle som «halvt arbeider» og «helt forelder».

Fosterforeldre er ifølge Katz & Kahn (1966) rollemottakere, hvor deres mottatte rolle er preget av ulike rollesenderes forventninger til rollen. For fosterforeldre vil blant annet deres saksbehandlere, veiledere og PRIDE-kursholdere være rollesendere. I møte med disse menneskene får fosterforeldrene innblikk i fosterhjemsarbeidets institusjonelle rammer, og hvilke forventninger som her knyttes til rollen som fosterforelder. PRIDE-kursholdere er ofte de første rollesenderne man møter som fosterforeldre, og blir med det også deres første møte med forventninger knyttet til fosterforelderrollen. PRIDE-kurset fungerer med dette som en god forventningsavklaring for hva fosterforelderrollen innebærer. Begge saksbehandlere jeg intervjuet (S10 og S11) påpekte blant annet hvordan det var lettere å håndtere nylig engasjerte fosterhjem, da de i større grad var klar over det økte fokuset på gjenforening i de regulative strukturene. Dette ble videre begrunnet i et større fokus på oppdragets midlertidighet i dagens PRIDE-kurs og i utarbeidingen av handlingsplaner. Fosterforeldres møte med PRIDE-kurset, og handlingsplanen, virker derfor å være viktig for hvordan de oppfatter sin egen rolle i arbeidet, i alle fall i starten av tilværelsen som fosterforelder.

Saksbehandlere og veiledere har en mer varig rolle som rollesendere, men påvirkningen deres som rollesender er begrenset på grunn av lite hyppig kontakt med fosterforeldrene. Majoriteten av rolleutspillingen som fosterforeldre foregår nettopp innen husets fire vegger, uten et publikum med forventninger til ens rolleatferd. Som en av fosterhjemsinformantene (F1) påpeker: «(...) man er på en måte sin egen sjef». I følge Goffman (1992) er slikt manglende publikum et kjennetegn på «back stage», hvor man kan tre ut av rollen sin og

forventningene knyttet til den. For fosterforeldrene jeg intervjuet var dette ikke tilfellet. Fosterforeldrene opplevde heller at de ble til sitt eget publikum, hvor de kontinuerlig vurderte egen prestasjon opp mot ens forståelse av rollen. Med lite input fra andre aktører om deres opptreden får fosterforeldre derfor mindre innsikt i hva som er riktig og feil atferd (Katz & Kahn, 1966, s. 191), noe som gjør allerede tvetydige rolleforventninger mer tvetydig.

Det fremgår i mine intervjuer at den primære rolleidentiteten som fosterforeldre opplever er forelderrollen, noe som gjør at det hverdagslige arbeidet i stor grad er preget av emosjonelt arbeid. De emosjonelle reglene knyttet til denne rollen er ikke like spesifikke som i mange andre situasjoner preget av emosjonelt arbeid. Den overordnede rammen for emosjonell handling i rollen som fosterforeldre er knyttet til hvordan barnet skal møtes, ikke hvordan fosterforelderens skal opptre. Det står blant annet i bvl. §1-1 at «(...) barn og unge [skal] møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse og at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår» (Barnevernloven, 1992, §1-1). Fosterforeldrene opplever heller ikke at de i fosterhjemsavtalen eller i kontakten med saksbehandlere får noen klare retningslinjer for hvordan man skal gjennomføre oppdraget. Som en av fosterforeldrene (F3) jeg intervjuet påpekte: «(...) de [barnevernstjenesten] finner en familie fort og sender ut barnet, også lukker de litt øynene og håper». Det samme poenget kom opp hos en annen fosterforelder (F1): «Etter man er godkjent så er man på en måte godkjent. Man har liksom ikke noen mal man følger for hvordan man skal gjennomføre arbeidet».

Forventningene til hvordan man skal opptre som fosterforelder er, som jeg var inne på i beskrivelsen av de normative strukturene, at man skal være som en «normal familie». Det viktigste i denne sammenhengen er at man fremstår som en normal familie for barnet, og at barnet får den omsorgen h*n trenger, ikke nødvendigvis at fosterforeldrene føler de følelsene de uttrykker. Likevel opplevde ingen av mine informanter slikt overflatespill som et mulig alternativ. Flere av de forklarte at en oppriktig overbevisning om at de er en familie er helt nødvendig for å kunne gi barnet den omsorgen og kjærligheten h*n trenger. En av fosterforeldrene (F4) påpekte dette på et spørsmål om hva som er viktige egenskaper å ha som fosterforeldre:

For det første så tror jeg at den mentaliteten om at man tar inn et barn som at det skal være en del av familien, at man ikke tenker at dette bare skal være for en periode ... det tror jeg ikke er sunt for barnet. Det kan godt hende det funker for de voksne, men jeg tror ikke helt det heller.

For å klare å uttrykke de «riktige» følelsene bedriver derfor fosterhjemmene dybdespill, hvor de uttrykte følelsene i ens front stage er hentet fra ens faktiske følelsesliv (Hochschild, 1983, s. 38). Som regel ble dette gjort naturlig, men den samme informanten (F4) som hadde sitatet over forklarte at det i enkelte tilfeller var nødvendig å bruke det Hochschild (1983, s. 39) omtaler som trent fantasi, hvor hun i vanskelige situasjoner måtte sette seg inn i barnets vanskelige fortid for å tvinge frem de riktige følelsene. Det er likevel vanskelig å snakke om et felles entydig sett av «riktige følelser» for fosterforeldre, da hvert barn har individuelle utfordringer og hver dag er annerledes. Fellestrekket med de ulike følelsesuttrykkene er at kjærlighet og omsorg skal ligge til grunn, både når det er behov for å være litt streng og når det er behov for å være trøstende. Som Isenbarger & Zembylas (2006, s. 22) påpeker i sin undersøkelse av læreres emosjonelle arbeid – omsorg er et tvetydig konsept som er åpent for flere ulike tolkninger. Så selv om fosterforeldre i stor grad følger de samme felles emosjonelle reglene, er det vanskelig å snakke om at de har felles performative manus. Derfor opplevde fosterforeldrene jeg snakket med såkalt rolletvetydighet, hvor forventningene til deres rolle var uklare på grunn av manglende konkret informasjon om rolleforventningene (Katz & Kahn, 1966, s. 190).

Selv om de institusjonelle rammene for fosterforelderrollen også til en viss grad legger opp til en rollekonflikt mellom det å være en midlertidig oppdragstaker og en permanent forelder, opplever ikke mine informanter dette. Lindén (1984, s. 173) forklarer at en slik rollekonflikt er vanlig blant fosterforeldre, da de utsettes for to motstridene psykologiske forventninger – 1) at de skal gi barnet varme og kjærlighet og 2) at de skal være passelig glade i barnet slik at atskillelsen ikke blir for vanskelig for dem eller barnet. De fleste fosterforeldrene i min undersøkelse unngår denne rollekonflikten ved å ikke ha, evt. ved å ikke ta til seg, informasjon om at oppdraget er midlertidig. En av informantene (F5) var likevel veldig bevisst på at barnevernstjenesten satt med makten til å terminere kontrakten, men istedenfor å tilpasse sin atferd etter dette, valgte han heller å kjempe for å bedre partsrettigheter for fosterforeldre i ulike forum. Ut fra Hochschild (1983, s. 90) sitt konsept om emosjonell dissonans vil en varig ivaretagelse av begge disse psykologiske tilstandene være vanskelig. Om du som fosterforelder skal uttrykke kjærlighet og omsorg, samtidig som du ivaretar nok distanse fra barnet, vil man etter dette konseptet etter hvert måtte gi etter for presset på en av sidene. For å ivareta målet om «barnets beste» vil det helt klart være best at man går over til å føle den omsorgen man forsøker å uttrykke enn at man ender opp med å distansere seg fra barnet.

5.2.2 Saksbehandleren: Støttespillende sjef

Saksbehandlerens rolle i fosterhjemsarbeidet er å være bindepunktet mellom fosterhjem og barnevernstjeneste. En saksbehandler er ansvarlig for å følge opp et visst antall saker, 15 og 16 i mine informanternes tilfelle, noe som innebærer at de opererer i en rekke ulike arenaer knyttet til de ulike sakene. Mine informanter (S10 og S11) forklarte at de blant annet må følge opp fosterbarn og fosterforeldre, følge opp skole og barnehage, samarbeide med biologiske foreldre om samvær, finne tilsynsfører til barnet og kontinuerlig vurdere tilsynsføreren, jobbe med jurister og være i «retten» og samarbeide internt i barnevernstjenesten om de ulike sakene. Saksbehandlerne jeg intervjuet opererte stort sett på de samme arenaene til tross for at de jobbet etter to ulike modeller. Den store forskjellen var at informanten (S11) som jobbet i en generalistmodell også jobbet med å undersøke hvilke tiltak barn har behov for før de eventuelt blir plassert i fosterhjem. Samlet sett opplevde saksbehandlerne at jobben deres i stor grad gikk ut på å balansere interessene til ulike parter, spesielt fosterforeldre, biologiske foreldre og barnevernstjenesten, og å informere de ulike partene om hverandres perspektiv på situasjonen. Alle avgjørelser var likevel alltid forankret i det overordnede målet for fosterhjemsarbeidet i Norge – barnets beste.

En saksbehandler er derfor en rollemottaker av flere ulike rollesendere som, i motsetning til rollesenderne til fosterforelderrollen, kontinuerlig vurderer hvorvidt ens forventninger til rollen blir oppfylt (Katz & Kahn, 1966, s. 182). De første rollesenderne saksbehandlere møter er ledelsen i barnevernstjenesten, hvor man møtes med en jobbeskrivelse med ulike jobbinstruksjoner. En av saksbehandlerne (S10) forklarte blant annet at, selv om hver sak er individuell, så har de en del fastsatte prosedyrer og instruksjoner:

(...) vi har både retningslinjer og ... vi har en sånn rutinehåndbok som gjelder for alle kommunale barnevernstjenester, også har vi i tillegg sånne lokale prosedyrer på kontoret, som ledelsen er veldig opptatte av.

Disse instruksene og prosedyrene er der for å sikre partenes rettssikkerhet og for å bidra til god internkontroll (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006, s. 25), men mine informanter påpeker samtidig at disse instruksene fører med seg en forventning om at de skal innta en «sjefsrolleidentitet» ovenfor fosterforeldre. Samtidig sendes også forventninger knyttet til saksbehandlerens støttefunksjon fra barnevernstjenesten, men dette ser ikke ut til å bli like strengt og kontinuerlig vurdert av dette «publikumet».

Rolleidentiteten som «støttespiller» blir i større grad sendt fra, og vurdert av, fosterforeldre de er i kontakt med. Saksbehandlere er jo ikke så ofte i kontakt med den enkelte fosterforelder, men ved at hver saksbehandler har ansvar for flere fosterforeldre samtidig, blir de kontinuerlig vurdert også av disse rollesenderne. Dette kommer blant annet i form av forespørsler om råd knyttet til fosterbarnets atferd eller hjelp til ulike aspekter knyttet til skole eller fritidsaktivitet. Saksbehandlere opplever på bakgrunn av dette en rollekonflikt mellom forventninger knyttet til deres rolleidentitet som sjef og deres rolleidentitet som støttespiller. Den ene saksbehandleren (S10) påpeker at denne rollekonflikten både er vanskelig for dem og for fosterforeldrene de har kontakt med:

Det er superkomplisert, og det krever også så mye av fosterforeldrene. Og det er liksom ... på en måte har vi prisgitt de og skal støtte de og heie på dem, men så samtidig har vi den arbeidsgiverrollen, og skal forhandle lønn og pushe de litt, og kreve ting.

Dette tilsvare det Katz & Kahn (1966, s. 184) beskriver som en inter-senderkonflikt, hvor forventningene fra en rollesender er i konflikt med forventningene som sendes fra andre rollesendere. Goffman (1992, s. 126) gir et fint bilde på dette når han forklarer at aktøren «(...) spiller et fantastisk skuespill, ikke ulikt en mann som gjør et desperat forsøk på å spille tennis med seg selv».

Saksbehandlere må med dette innta ulike rolleidentiteter som fordrer ulik front stage i møte med fosterforeldre for å tilfredsstille forventningene til de ulike rollesenderne. Rollen som saksbehandler gjennomføres altså ikke bare i tråd med publikums (fosterforeldrenes) forventninger, man må samtidig ivareta interessene fra de andre partene, da spesielt barnevernstjenestens. Man må være støttende og behjelpelig når det er behov for det, men man må samtidig vedlikeholde barnevernstjenestens forventninger om rettssikkerhet og fornuftig bruk av penger. Grunntanken i alt fosterforeldrene gjør er likevel etter «barnets beste-prinsippet», noe de som fagpersoner selv må vurdere. Som en av informantene mine påpekte (S10):

(...) jeg opplever ofte at det kommer an på fagpersonene og lederne som sitter, og de ressursene man har og hva lederne klarer å argumentere for oppover da, for hva som til syvende og sist er barnets beste.

Så selv om man står midt i en rollekonflikt mellom ulike parters forventning til ens rolle, legger også det uklare prinsippet om barnets beste opp til relativt store tolkningsmuligheter for saksbehandleren.

5.2.3 Saksbehandler-fosterforelder relasjonen: Håndtering av et ujevnt maktforhold

Det mest gjennomgående temaet knyttet til forholdet mellom saksbehandlere og fosterforeldre i alle de tre utvalgene var maktforholdet mellom dem. Som nevnt opplever både fosterforeldre og saksbehandlere seg selv som sjef: saksbehandlere som sjef for fosterforeldre, og fosterforeldre som sjef over seg selv. I denne sammenhengen må man skille mellom formell makt knyttet til ens posisjon i organisasjonen og den makten man har over ens egne handlinger i arbeidet og ens muligheter for å improvisere (Katz & Kahn, 1966, s. 206). Fosterforeldre opplever nærmest full autonomi i hvordan de velger å oppdra barnet, men når det kommer til avgjørelsene angående barnets fremtid og fosterforeldrenes arbeidsbetingelser er det saksbehandleren, på vegne av barnevernstjenesten, som har makten. Det formelle maktforholdet er derfor ujevnt mellom disse rollene, men hvorvidt dette ujevne maktforholdet kommer til syne varierer.

Blant fosterforeldrene jeg intervjuet var opplevelsene med saksbehandlere veldig ulike. Der en fosterforelder (F5) opplevde barnevernstjenesten som en tyrann som ikke tok deres tilbakemeldinger i betraktning, opplevde andre fosterforeldre (F1 og F4) at saksbehandlere og barnevernstjenesten ikke var noen de forholdt seg til så mye til, men som var gode å ha i de få tilfellene de trengte dem. I situasjoner hvor fosterforeldre var misfornøyde med relasjonen til saksbehandlerne var de likevel forståelsesfulle for at maktforholdet må være som det er, problemet var heller manglende dialog og informasjon i avgjørelsene som tas. Forbedret dialog mellom saksbehandlere og fosterhjemmet har også vært etterspurt av andre forskere innen dette feltet (Brottveit, 2013). En av veilederne jeg intervjuet (B6) forklarte at dette var et gjentakende problem, hvor enkelte saksbehandlere satt under press møter fosterforeldre med utsagn som «(...) det er jeg som bestemmer, og det blir sånn». Den samme informanten fulgte videre opp med at dette, i tillegg til å være frustrerende for fosterforeldre, også kunne føre til at mindre gjennomtenkte avgjørelser tas, da saksbehandlere blir «(...) litt alene hjemme og kan holde på som de vil».

Dette var imidlertid ikke et problem ved de to saksbehandlerne jeg intervjuet. De forklarte at de både var opptatte av å være i dialog med fosterforeldrene, og at ulike endringer i tiltak gjerne ble diskutert i team. Disse informantene hadde også en klar forståelse av hva fosterforeldre ofrer for å gjennomføre dette samfunnsoppdraget, noe som var med å forme hvordan de møter sine fosterhjemssaker. Man skal likevel huske på at saksbehandlere som melder seg frivillig til å delta i studier som denne gjerne er mer engasjerte enn andre, og

utsagn fra informanter i de to andre utvalgene viser at ikke alle saksbehandlere er like mine informanter. Veilederne i BFE (B6 og B9) forklarte at flere saksbehandlere går inn med en innstilling om at fosterforeldre, som ønsker å forhandle om økt økonomisk støtte, er grådige, noe som en av fosterforeldrene (F5) jeg intervjuet hadde opplevd. Denne fosterfaren hadde blant annet opplevd at barnevernstjenesten forsøkte å gi han dårlig samvittighet ved å fortelle at de var «bydelens dyreste fosterhjem», og ved å true med å terminere oppdraget. En av veilederne jeg snakket med (B6) påpeker også at man har fosterforeldre som «(...) bare vil ha og ha og ha, og de vil aldri bli fornøyde, både med tanke på avgjørelser og økonomi». Georg Simmels klassiske observasjon om pengenes filosofi er derfor relevant her: I det penger blir en del av forholdet begynner individene (i visse tilfeller) å se på hverandre ut ifra kostnad-utbytte betingelser (Simmel, 2004).

I forhold mellom saksbehandler og fosterforelder hvor det var gnisninger opplevde veiledere seg ofte som meklere mellom partene. Veiledernes rolle er jo i hovedsak å hjelpe fosterforeldre med utfordringer knyttet til barnet, men når problemet ligger i forholdet med barnevernstjenesten går de også inn og hjelper til her. En veileder (B9) sa blant annet at:

(...) jeg føler noen ganger at vi er litt meklere ... at jeg hjelper fosterforeldrene til å prøve å forstå at det er andre intensjoner med det barnevernstjenesten sier enn at de prøver å være kjipe liksom. Og at jeg noen ganger hjelper barnevernstjenesten med å forstå at det her er faktisk fortvilede flotte folk som ønsker å ta veldig godt vare på dette barnet, men at det er noen behov her, som av og til kanskje kan høres litt firkantet og krevende ut.

En slik uavhengig meklerrolle kan være veldig nyttig for å få partene til å forstå hverandre bedre, spesielt i situasjoner med nye saksbehandlere. Utskiftningen av saksbehandlere i barnevernstjenestene er høyt (Sundt, 2016, s. 372), noe tre av fosterforelderinformantene mine hadde opplevd (F2, F3 og F4). Fosterforeldrene som har opplevd relativt hyppig utskiftning synes det er vanskelig å åpne seg for, og å etablere en tillit til, de nye saksbehandlerne. Samtidig har nye saksbehandlere kun innsikt i saken ut ifra fortellinger fra barnevernstjenesten og fosterforeldrene, så man har kanskje ikke den nødvendige informasjonen til å ta de riktige avgjørelsene. I slike tilfeller kan det være nyttig å benytte veiledere som meklere slik at partene forstår hverandre bedre.

5.2.4 Rolletvetydighet og rollekonflikt i et ujevnt maktforhold

I dette delkapitlet har jeg sett nærmere på hvordan rollen til fosterforeldre og saksbehandlere i fosterhjemsarbeidet oppleves for å bevare det andre analysespørsmålet. Verken saksbehandlere eller fosterforeldre opplever at forventningene knyttet til sin rolle er klare og åpenbare. Fosterforeldre opplever en rolletvetydighet, hvor de føler på en manglende informasjon om hvordan man skal håndtere ulike situasjoner, mens saksbehandlere opplever en rollekonflikt (inter-sender konflikt), hvor forventninger knyttet til deres rolle varierer mellom feltets rollesendere (Rizzo, House & Lirtzman, 1970, s. 151). Forskning på slik uklarhet knyttet til ens rolle har ofte blitt knyttet til negative resultater både i organisatorisk effektivitet og fornøydhet med jobben (Rizzo, House & Lirtzman, 1970, s. 151). I dette tilfellet ser det likevel ut som en viss grad av uklarhet er helt nødvendig, selv om det også her kan føre med seg ulike negative konsekvenser.

Van Sell, Brief & Schuler (1981, s. 50) forklarer at rolletvetydighet blant annet kan føre til usikkerhet i ens jobbprestasjon, mindre engasjement i arbeidet, ugunstige holdninger ovenfor ens rollesendere og ulike psykiske plager som angst og depresjon. Spesielt usikkerhet til egen jobbprestasjon var et gjennomgående tema blant fosterforeldrene jeg snakket med, da de ofte følte at det var deres feil om fosterbarna hadde det vanskelig. En av fosterforeldrene (F4) fortalte blant annet at «(...) vi kan være veldig kritiske til oss selv og tenke at «kanskje det er vi som gjør feil»». Dette kan også komme av at fosterforeldre i stor grad utgjør sitt eget publikum, noe som gjør det lettere å dømme seg selv hardere. I tillegg var flere av fosterforeldrene (F2, F3, F4 og F5) kritiske til flere av rollesenderne, hvor de følte verken PRIDE-kursholdere eller saksbehandlere var gode nok på å informere om hva som kreves og forventes i rollen som fosterforelder.

Det er vanskelig å redusere fosterforelderrollens tvetydighet ved å gi mer konkrete måter å møte barna på, da hver sak er individuell med ulike utfordringer. En løsning som er forslått på dette (blant annet i Backe-Hansen, 2013, s. 228 og NOU 2018:18, s. 12), er en kompetanseheving av fosterforeldre. På denne måten kan fosterforeldrene få bedre kunnskap om hvordan man skal møte barnet i ulike situasjoner. Høy kompetanse er også en forutsetning for effektivt arbeid i slike jobber preget av oppgaveusikkerhet i andre organisasjonsteorier (Donaldson, 2001, s. 19). Samtidig må nok en slik kompetanseheving kontrolleres, da for mye profesjonalisering av rollen kan gjøre forholdet til barnet mer distansert (NOU 2018:18, s. 12). Ut ifra mine intervjuer med fosterforeldre tror jeg derfor en viss grad av rolletvetydighet

er nødvendig for å sikre at fosterforeldre møter fosterbarna med den omsorgen de trenger på en overbevisende måte. Hvorvidt dette er etisk riktig ovenfor potensielt midlertidige fosterforeldre, som derfor vil oppleve eventuell fraflytting enormt tungt, er en annen sak. Jeg vil ikke diskutere dette nærmere i denne studien, men man kan merke seg at dette er en del av dagens fosterhjemsdebatt (NRK, 2021).

Saksbehandlere på sin side befinner seg som nevnt i en rollekonflikt, som tradisjonelt er forbundet med redusert arbeidstilfredshet og lykke, og høyere sannsynlighet for stress og utbrenthet (Rizzo, House & Lirtzman, 1970, s. 151). Flere informanter fra de tre utvalgene forklarte at disse negative aspektene var tilstede blant saksbehandlere, men de forstod dette heller som en konsekvens av for mange saker og for høyt arbeidspress i enkelte barnevernstjenester. Å balansere forventninger fra ulike hold opplevdes til tider vanskelig for saksbehandlerne, men at dette likevel var nødvendig. En av saksbehandlerne (S10) påpekte blant annet at:

Dette høres sikkert feil ut, men jeg føler at det er viktig at en sitter med oversikten over alt på en måte. For ellers kan man fort havne i en bås liksom der man bare ser sitt eget perspektiv. Også tror jeg at, skal det virkelige være til barnets beste så må vi se helheten da, og det føler jeg at jeg gjør, eller det er liksom vår jobb da.

Slik rollekonflikt fører likevel til at handlingene til saksbehandlere blir mindre forutsigbare og mindre konforme, da det er opp til den enkelte å balansere de ulike forventningene (Katz & Kahn, 1966, s. 184). Dette, sammen med ulikheter i engasjement og kompetanse, kan være med på å forklare de store forskjellene blant saksbehandlere innad i barnevernstjenester.

Det institusjonelle presset og de ulike aspektene ved aktørenes rolleforståelse fremstår for aktørene kun som en helhetlig opplevelse av deres virkelighet, ikke som et fragmentert lappeteppe slik det har blitt presentert over. Samlet sett er fremstår fosterhjemsfeltets institusjonelle press, og i rolleforventningene knyttet til fosterforeldre og saksbehandlere, som gjennomgående motsigende og uklare. Dette gjør at saksbehandlere og fosterforeldre til stadighet må møte situasjoner uten klare forståelser om hvordan man skal handle, noe som videre skaper anledninger for sensemaking (Weber & Glynn, 2006, s. 1653).

6. Å handle i møte med motsigelser og uklarheter

Som vist i analysekapittelet over preges de institusjonelle og relasjonelle omstendighetene til fosterhjemsarbeidet av motsigende og uklare forventninger, noe som videre gjør at fosterforeldre og saksbehandlere møter situasjoner preget av «forstyrrende tvetydighet». I dette kapittelet vil jeg undersøke hva som ligger til grunn for hvordan saksbehandlere og fosterforeldre skaper mening av de uklare situasjonene de møter på. I motsetning til mye annen bruk av sensemaking i forskning undersøker jeg ikke her en felles uklar hendelse for informantene, da dette heller ikke var fokuset i intervjuene. Jeg vil heller undersøke mer generelt hvordan saksbehandlere og fosterforeldre *møter* de mange uklare situasjonene de utsettes for, og hvilke konsekvenser dette kan ha for fosterhjemsarbeidet.

6.1 Motsigende forventninger i møte med ukjente situasjoner

Saksbehandlere operer som forklart i et felt hvor ulike rollesendere tilskriver deres rolle ulike forventninger, samtidig som det økte fokuset på gjenforening i det regulative presset strider noe imot det normative og kultur-kognitive presset. De institusjonelle og relasjonelle omstendighetene fremstår med dette iboende motsigende for saksbehandlere, noe som ifølge Weber & Glynn (2006, s. 1653) ofte utløser situasjoner som krever sensemaking. Selv om EMD-dommene mot barnevernet og omstillingen som følge av korona-pandemien utgjør en slags krisesituasjon for barnevernet, oppleves ikke dette som utløsende for ukjente situasjoner blant mine informanter. Det var heller møtet med vanskelige enkeltsaker som krevde sensemaking, hvor man må skape en historie av situasjonen for å forstå hvordan man skal handle i den.

6.1.1 En saksbehandlers historie av tilværelsen som fosterforelder

Når et vedtak om fosterhjems plassering er fattet og gjennomført, er det saksbehandlere sitt ansvar, på vegne av barnevernstjenesten, å sikre at fosterhjemmet gjør at barnet «(...) møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse, og at de får gode og trygge oppvekstvilkår» jf. bvl. §1-1. I tillegg til å bruke sin egen faglige kompetanse til å vurdere dette, skal de samtidig vurdere saken utfra «barnets-beste-prinsippet» og «det biologiske prinsipp». Som det ble påpekt flere ganger i intervjuene med saksbehandlerne så er hver sak individuell, noe som gjør det vanskelig å følge en konkret oppskrift for hvordan man skal forholde seg til og sikre fosterhjemmet. Når man da møter på nye situasjoner med for mange mulige tolkninger av

situasjonen oppstår det derfor en anledning for sensemaking (Weick, 1995, s. 91). Dette skjer ifølge Tsoukas & Chia (2014) gjennom tre sammenkoblede prosesser: skapelse, tolkning og handling

Saksbehandleres skapelsesprosess i ugjenkjennelige møter med fosterforeldre innebærer å legge merke til og gruppere situasjonelle cues basert mentale modeller en har tilegnet seg gjennom arbeid, opplæring og andre levde opplevelser (Weick, Sutcliffe & Obstfeld, 2005, s. 411). For saksbehandlere som har deltatt i fosterhjemsarbeidet over en periode, som informantene i denne studien, har disse mentale modellene blitt primet av de institusjonelle omgivelsene (Weber & Glynn 2006, s. 1648). Samtidig former forståelsen av deres rolleidentitet i fosterhjemsarbeidet hvilke cues de fanger opp, og hvordan de tolker dem (Weick mfl., 2005, s. 416). I møte med vanskelige situasjoner leter derfor saksbehandlere etter elementer som svarer til forventningene om barnets beste, om gjenforeningsprinsippet, til målet om fosterhjemmet som en normal familie, til deres rolle som sjef og til deres rolle som støttespiller.

Gjennom en tolkningsprosess bygger saksbehandlere videre på de inntrykkene man tar til seg i skapelsesprosessen, slik at man får en mer komplett forståelse av situasjonen (Weick, 2005, s. 411). Hver fosterhjemssak er som nevnt individuell, og det er derfor vanskelig å snakke om spesifikke sensemaking-situasjoner, da uklarheten ved situasjonen nettopp oppstår på grunn av et komplekst samspill av ulike aspekter knyttet til barnet, fosterforeldrene, biologiske foreldre og bydelens betingelser. Det man *kan* snakke om er hvordan saksbehandlere møter og tolker vanskelige situasjoner ulikt. Som en av saksbehandlerne (S10) forklarte: «(...) mye av de handlingene man som saksbehandler gjør avhenger av skjønnsvurderingene til den enkelte saksbehandler.». Slike skjønnsvurderinger baserer seg på tolkningen av situasjonen, som videre dannes basert på saksbehandlerens tidligere opplevelser og rolleforståelse (Weick, 1995, s. 59). Så en saksbehandlers møte med en ny kombinasjon av aspekter, eksempelvis i forhold til frikjøp av fosterforeldre, vil skape en historie om behovet for frikjøp basert på hvordan de ulike aspektene har påvirket tidligere sakene h*n har jobbet med, samt saksbehandlerens forståelse av sin rolle som mer eller mindre sjef eller støttepersion.

Historien som skapes er også kun plausibel, da saksbehandlere verken har tid eller mulighet til å få en helt nøyaktig forståelse av situasjonen (Weick, 1995, s. 57). Som nevnt tidligere var en av veilederne i BFE (B6) redd for at saksbehandlere i barneverntjenesten av og til ble

«alene hjemme», og at deres individuelle tolkning av situasjonen ble forhastet på grunn av tidspress. Dette var ikke tilfellet blant saksbehandlerne jeg intervjuet. Saksbehandlerne var veldig klare på at det er viktig å diskutere saker i teamet de jobbet med i barneverntjenesten. En av saksbehandlerne (S10) forklarte at dette hadde fått økt fokus de siste årene:

(...) på fosterhjemsteamet er det gjort masse med tilgangen på leder, muligheten for å kunne gjøre jobben riktig, mulighet til å drøfte, mulighet til å få avklart fort de tingene man trenger å gjøre fort, få nok innspill og å føle at det er nok faglig belyst det man føler er viktig å få gjort.

Slikt samarbeid kan sikre at flere aspekter ved situasjonen blir belyst, da også andre saksbehandlere kan fortelle om liknende saker som de har måttet skape mening av (Weick, 1995, s. 188-189). Den andre saksbehandleren (S11) hadde likevel varierende opplevelser med å jobbe i slike team. Barnevernstjenesten hennes har de siste årene hatt mye utskiftninger blant saksbehandlere, som har ført til at deltakerne i teamet ikke har nok erfaring til å komme med innspill. Derfor ble møtene her mer til et ekkokammer enn et sted hvor en kunne diskutere:

(...) vi bare rører oss i en retning. Det er for få folk som kan si “stopp opp, vi måtte ta omsorgsovertakelse, hvilke tiltak skal vi innføre da?” (...) ingen er djevelens advokat om du skjønner hva jeg mener. Noen sier noe og alle bare kjøper det.

Når en historie om situasjonen er skapt, basert på saksbehandlerens overveielse av fosterforeldres, teamets og ens egne forståelse av situasjonen, handler saksbehandlere i tråd med denne historien (Weick, 1995, s. 31). Denne historie er basert på de retrospektive aspektene som har ført frem til denne situasjonen (Sansberg & Tsoukas, 2015, s. 15). Handlingen man foretar, og stimulusen som følge av den, vil derfor også påvirke hvordan man skaper mening av uklare situasjoner i fremtiden, da dette er et aspekt man retrospektivt må ta stilling til. Fokuset på handling i sensemaking er videre på om handlingen gjenoppretter orden, eller om situasjonen fremdeles fremstår forstyrrende (Tsoukas & Chia, 2014, s. 12). Dette vil være gjeldende i situasjoner der fosterforeldre trenger hjelp til å håndtere barnet, da situasjonen kan gå mer eller mindre tilbake til normalen. Det er imidlertid ikke gjeldende i situasjoner som er knyttet til forhandlinger eller avgjørelser som tas på vegne av barnet, da saksbehandlerens avgjørelse stort sett er endelig og avslutter situasjonen. Fosterforeldrene jeg intervjuet opplevde slike tilfeller spesielt vanskelig, da de ikke nødvendigvis følte at situasjonen var over og at de ikke hadde fått nok informasjon om hvorfor avgjørelsene ble tatt.

6.2 Manglende informasjon i møte med ukjente situasjoner

Der for mange motstridende inntrykk utløser sensemaking hos saksbehandlere, er det heller manglende informasjon om hvordan å håndtere situasjonen som utløser eksplisitt sensemaking for fosterforeldre. Som vist i kapittel 5 påvirker de institusjonelle strukturene fosterforeldre gjennom et uklart press som ikke gir klare instruksjoner for hva som er akseptable handlinger. Det er så klart klare føringer for hvordan man som fosterforeldre ikke skal opptre ovenfor barnet, men spekteret av akseptable handlinger er stort og mangfoldig. I tillegg preges fosterforelderrollen av at fosterforeldre selv kontinuerlig må avgjøre hvilke forventninger de stilles ovenfor, og vurdere hvorvidt de følger forventningene. Disse rolleforventningene er i stor grad tvetydige, da de i hovedsak består av emosjonelle regler knyttet til å møte barnet med omsorg og kjærlighet. Weber & Glynn (2006, s. 1654) forklarer at slike betingelser ofte utløser situasjoner hvor aktøren opplever en «loss of meaning», hvor det er nødvendig å skape mening av den forstyrrende situasjonen (Sandberg & Tsoukas, 2015, s. 12). I mine intervjuer var det spesielt de vanskelige situasjonene knyttet til fosterbarnet, ikke møtene med barneverntjenesten, som bydde på slike ugjenkjennelige situasjoner.

6.2.1 Fosterforeldres historie om barnets utfordringer

I møte med «forstyrrende tvetydige» situasjoner vil fosterforeldre først legge merke til og gruppere ulike cues, basert på deres opplæring og tidligere levde opplevelser, for å skape en første mening (Sandberg & Tsoukas, 2006, s. 14). De fleste fosterforeldre får den samme opplæringen gjennom PRIDE-kurs før eller i starten av en fosterhjemsplassering (Havik, Jakobsen & Moldestad, 2007). Denne opplæringen vil derfor kunne gi fosterforeldre et slags felles utgangspunkt for hvilke cues man plukker opp, og hvordan man grupperer dem. PRIDE-opplæringen fungerer likevel like mye som et rekrutteringsprogram som opplæring, og flere av mine informanter påpekte at, selv om denne opplæringen var nyttig, så var den ikke informativ nok. En av fosterforeldrene (F4) påpekte blant annet at kursingen ikke var «ærlige nok» på hvordan de som fosterforeldre kom til å reagere i vanskelige situasjoner. Men som vist i kapittel 5 fungerer også PRIDE-kurset som en primer for fosterforeldrene, hvor de påvirkes av de institusjonelle forventningene til deres rolle. Ved at PRIDE-opplæringen kontinuerlig er under utvikling vil derfor fosterforeldre rekruttert på ulike tidspunkt ha et noe ulikt utgangspunkt. Opplæringen er likevel for de fleste kun noen samlinger, noen hjemmebesøk og utvikling av en «livsbok» i starten av plasseringen, så andre individuelt levde opplevelser er nok mer gjeldende i møte med en situasjon som krever sensemaking.

Fosterforeldres møte med ugjenkjennelige situasjoner krever ofte ganske umiddelbar reaksjon til fosterbarnet, da det å unnlate å handle også fremstår som en handling. For å ta eksempler fra mine intervjuer: om fosterbarnet spytter deg i ansiktet, eller om barnet roper ut at h*n vil dø helt uprovosert, kan man ikke kontemplere over hva dette betyr før man handler. Tiden fra situasjonen oppstår til man handler skjer derfor ofte raskere og mer på egenhånd enn det gjør hos saksbehandlere som ofte diskuterer i team før de handler. Ut fra min empiri virker det derfor som at fosterforeldre ofte må handle direkte på de sosiale cuesene man trekker ut fra situasjonen før man rekker å tolke dem og skape en historie tilknyttet situasjonen. Ved at slike handlinger ikke er så gjennomtenkte bidrar de ikke alltid til å reetablere orden fra den forstyrrende situasjonen. Derfor er det nødvendig å tolke situasjonen som oppstår som følge av ens impulsive handling, da situasjonen fremdeles preges av fremdeles forstyrrende.

Det å «eksplodere» var noe flere fosterforeldre beskrev som en slik impulsiv handling. Også tolkningen av slik handling var nokså lik blant fosterforeldrene, hvor de gjerne la skylden på seg selv. En fostermor (F4) fortalte blant annet om en situasjon hvor hun følte på håpløshet og oppgitthet over sin egen håndtering av situasjonen:

(...) jeg følte at jeg hadde håndtert ting litt feil i kampens hete, også er tanken "ja okei, nå ble K(fosterbarn) narkoman", skjønner du? Så man overdriver litt konsekvensen av ens egen reaksjon da, siden man ikke er trygge på at det faktisk er greit.

En annen fostermor (F3) forklarte også at hun hadde skyldt på seg selv, men at veilederen hadde hjulpet henne med å forstå at dette er vanlig:

Så derfor er det viktig med veiledning i etterkant av at jeg har «eksplovert», da man her blir lappet sammen av at de sier «men alle gjør det, det handler om å reparere etterpå». Og det er så viktig det repareringsarbeidet.

Nøyaktig hva som ligger i det repareringsarbeidet som er ment å restaurere orden avhenger igjen av den individuelle saken og fosterforelderens tolkning av situasjonen.

Fosterforeldre føler likevel ikke alltid at de har kompetansen til å vite hva dette repareringsarbeidet består av, hvor de gjerne forsøker å få hjelp av veileder eller saksbehandler som sitter på mer kunnskap på feltet. Slik hjelp vil ofte gi mer konkrete måter å handle på som raskere kan stabilisere situasjonen. En av fosterforeldrene (F2) forklarer at det likevel er veldig tilfeldig om man har en saksbehandler som bistår med slik hjelp:

Og det er også en av tingene som er veldig forskjellig fra saksbehandler til saksbehandler, i alle fall som vi har vært borti da. En saksbehandler kan man ringe å ikke få svar til på et par dager, mens andre tar kontakt, altså om de ikke kan snakke akkurat da så ringer de i løpet av kvelden for eksempel. Selv om klokken er over 4, så tar de kontakt.

Dette gjenspeiles også i funn fra tidligere forskning (se Skålid, 2013; Oterholm, 2016; Johnsen, 2011).

6.3 Fosterforeldre og saksbehandlere i møte med uklarhet

I dette kapittelet har jeg forsøkt å se nærmere på hvordan fosterforeldre og saksbehandlere handler i møte med sine uklare omstendigheter for å besvare det tredje analysespørsmål. Nettopp på grunn av fosterhjemsarbeidets omgivelser, og på grunn av store forskjeller mellom de enkelte sakene, er det vanskelig å snakke om generelle måter disse aktørene handler på. Et kjennetegn med mange av situasjonene som saksbehandlerne og fosterforeldrene jeg intervjuet møtte på var at de selv måtte skape mening av uklare situasjoner for å håndtere den og for å reetablere orden. Slike prosesser avhenger av vedkommendes tidligere erfaringer, i tillegg til konteksten (Weick, 1995, s. 51). Derfor varierer handlinger blant personer i den samme rollen mer eller mindre utfra deres ulike mentale og erfaringsmessige utgangspunkt.

Saksbehandlerne jeg intervjuet i denne studien var opptatte av å diskutere vanskelige situasjoner i team for å få belyst situasjonen fra flere sider. Dette er potensielt en god løsning hvor handlingen ikke baserer seg utelukkende på den enkelte saksbehandlerens forståelse av situasjonen (Weick, 1995, s. 41). Samtidig er det vanskelig for et team å få en fullstendig forståelse av fosterhjemmets situasjon og deres tidligere utfordringer knyttet til plasseringen. Dette kan føre til at saksbehandleren blir påvirket av kollegaer som har mindre forutsetninger til å forstå situasjonens kompleksitet. Det var likevel hovedsakelig saksbehandlere som handlet individuelt uten å ta innover seg andres perspektiver som ble kritisert av de ulike utvalgene jeg intervjuet, der man ikke opplevde at avgjørelsen var godt nok begrunnet i «barnets beste».

Fosterforeldre opplevde at de ofte måtte skape mening av uklare situasjoner som følge av deres impulsive handling i samhandling med fosterbarnet. De følte ofte på en manglende kompetanse og informasjon til å gjenopprette orden i situasjonen, hvor behovet for hjelp fra

saksbehandler eller veileder meldte seg. Tilgangen på hjelp fra saksbehandler eller veileder for fosterforeldre er likevel veldig varierende. Dette kan både komme av det veldig høye presset enkelte saksbehandlere opplever, eller av at de ikke er engasjert nok i arbeidet sitt. Uansett hva det kommer av, er det vanskelig å sikre at fosterforeldre til enhver tid skal kunne få hjelp til å håndtere ulike situasjoner. Dette har likevel blitt sett nærmere på i tidligere studier, hvor man ser at fosterforeldre opplever panikk og fortvilelse i kritiske situasjoner når de ikke får kontakt med saksbehandleren (Fisher mfl. 2000; Ianke & Thorød, 2006). Ianke & Thorød (2006) foreslår en døgnvaks-telefon for å sikre at fosterforeldre slipper å oppleve slike situasjoner. Dette bør ifølge forfatterne helst være lokale løsninger bestående av fagfolk med informasjon om de ulike fosterhjemssakene i området.

En annen løsning som det har vært mye fokus på siden 1990-tallet er kompetanseheving av fosterforeldre, slik at de utrustes med mer informasjon om situasjoner som ellers vil virke ugjenkjennelig (Backe-Hansen, 2016, s. 226). En av fosterforeldrene (F4) er veldig klare på at hun ønsker mer opplæring: «(...) PRIDE alene er ikke nok, du må ha oppfølging, og ikke bare veiledning, du må ha kursing». For mye profesjonalisering kan imidlertid også ha noen negative konsekvenser, som å gjøre at fosterhjemsarbeidet blir mer behandling enn foreldreskap. Som påpekt tidligere skaper individer mening og handler utfra sin rolleidentitet (Weick mfl., 2005, s. 416), og et for mye profesjonisert forståelse av fosterforelderrollen vil kunne gjøre at fosterforeldre distanserer seg fra fosterbarnet (NOU 2018:18, s.15).

I tillegg til å utløse og prime sensemaking, forklarer Weber & Glynn (2006, s. 1651) at institusjonelle rammer også kan være med på å redigere mening og handling. Denne tanken minner i stor grad på Goffmans rolleteoretiske perspektiv, hvor de institusjonelle forventningene til en rolle, uttrykt gjennom andre aktørers reaksjon på en handling, gjør at det handlede individet former fremtidig handling og tolkning etter «publikums» oppfattelse av dette som akseptabelt eller ikke (Weick & Daft, 1983, s. 75). En slik pågående feedback om ens handlinger kan være spesielt nyttig for saksbehandlere, da det kan gjøre forskjellene mellom saksbehandlere mindre. Fosterhjemsarbeidet slik det er i dag legger imidlertid ikke i stor grad opp til slik redigering. Den store andelen utskiftningene av personalet, slik at nye saksbehandlere ikke rekker å få nødvendig feedback før de slutter, er kan blant annet være et problem. Videre møter som regel saksbehandlere fosterfamilier alene, slik at den eneste feedbacken de får er fra fosterforeldrene, som ikke nødvendigvis tilbyr så mye institusjonelt press. Det økte fokuset på teamarbeid i barneverntjenestene til saksbehandlerne jeg intervjuet

kan hjelpe til med denne redigeringen, men ikke om teamene kun utgjør ekkokamre slik som hos informant S11.

Fokuset i Weber & Glynn (2006) sin konseptualisering av institusjoners redigering av sensemaking baserer seg som sagt på at individer interagerer med hverandre og gir hverandre feedback. Fosterforeldre fra ordinære fosterhjem er som regel i lite kontakt med andre aktører i fosterhjemsarbeidet. Med et krav på til sammen 8 besøk fra saksbehandler og tilsynsfører i året (med mulighet for kun 4) (Forskrift om fosterhjem, 2003, §9), er det flere fosterforeldre som kan gå flere måneder uten å være i kontakt med andre aktører innen fosterhjemsfeltet. Dette gjelder selvfølgelig ikke alle, og i kontakt med saksbehandler eller veileder vil det kunne skje redigering som følge av deres reaksjoner på fosterforeldrenes handlinger. Spesielt aktuelt i dag er fosterforeldres manglende informasjon eller fokus på oppdraget som midlertidig, som jo har fått større fokus i de regulative rammene. Som regel vil handlinger basert på en mening om fosterhjemstilværelsen som permanent være akseptabel og ønskelig, men i enkelte saker hvor fosterforeldre er negative til samvær med biologiske foreldre, vil nok oppdragets midlertidighet kunne komme frem gjennom samhandling med saksbehandler. Dette kan videre føre til at fosterforeldre i tolkningen av fremtidige situasjoner må ta tilværelsens midlertidighet i etterretning, noe som kan ha negative konsekvenser for fosterbarnet. Dette er imidlertid ikke noe som har skjedd (foreløpig) blant fosterforelderinformantene i denne studien.

7. Avslutning

Denne studiens overordnede problemsstilling har vært: *Hva preger de institusjonelle og relasjonelle omstendighetene til fosterforeldre og saksbehandlere, og hvordan påvirker dette deres handlinger i fosterhjemsarbeidet?* For å besvare problemsstillingen på en mer oversiktlig og strukturert måte la jeg til grunn tre analysespørsmål, som sammen tar for seg de ulike delene av problemsstillingen: 1) institusjonelle omstendigheter, 2) relasjonelle omstendigheter og 3) påvirkning av handling. For å besvare analysespørsmålene ble det brukt teorier på ulike nivå, som sammen var ment å gi et mer overordnet bilde av fosterhjemsarbeidets praksis. Det bør i denne sammenhengen nevnes at oppgavens problemsstilling og analysespørsmål først og fremst er basert på funn i studiens datagrunnlag, ikke på teoriene de viser til. Hensikten med bruk av teori i denne studien har derfor vært å belyse empirien. Denne empirien består av ni kvalitative dybdeintervjuer av tre utvalg innenfor casen «fosterhjemsarbeidet i Oslo kommune».

For å belyse informantenes opplevelse av de institusjonelle omstendighetene benyttet jeg Scotts typologi av institusjonelle omgivelser, hvor han deler inn institusjoner i regulative, normative og kultur-kognitive strukturer. De regulative strukturene viste hvordan «barnets-beste-prinsippet» stod i sentrum i barnevernloven, samtidig som man de siste årene har sett et økende fokus på gjenforening med biologisk familie på grunn av dommene i EMD. I tillegg viser lovverket til fosterforeldre som oppdragstakere og kun midlertidige innehaver av den daglige omsorgen for fosterbarnet. De normative strukturene gikk i hovedsak ut på at fosterhjemsarbeidet skulle utføres på en måte som gjorde at fosterfamilien fremstod som en «normal familie». Her viste jeg hvordan både fosterforeldre og saksbehandler hadde dette som en mer eller mindre bevisst verdi i deres daglige opptreden. De kultur-kognitive strukturene er vanskeligere å komme frem til gjennom intervjuer, da de i stor grad utgjør et latent press fra ens underbevissthet (Scott, 2013, s. 74). Et slikt aspekt kom likevel frem i intervjuene, nemlig tanken om fosterhjemsarbeidet som permanent. Spesielt fosterforeldrene jeg intervjuet opplevde dette som en selvfølge, men også saksbehandlere hadde hatt den samme opplevelsen i mange saker før de nevnte EMD-dommene.

I diskusjonen av de institusjonelle omgivelsene ble det påpekt at presset fra strukturene både var uklare, gjennom det tolkningsavhengige «barnets-beste-prinsippet», og motsigende, gjennom aspekter som viser til fosterhjemstilværelsen både som permanent og midlertidig.

Det ble også påpekt at fosterforeldre og saksbehandlere ble ulikt påvirket av de institusjonelle strukturene. Fosterforeldrene hadde (eventuelt tok til seg) mindre informasjon knyttet til de regulative rammene om gjenforening og midlertidighet, og følte derfor mindre på forventningene knyttet til dette. Saksbehandlerne hadde på den andre siden i større grad blitt bevisst på at deres forståelse av fosterhjem som permanente (i visse tilfeller) ikke var i tråd med internasjonal lov. Dette aspektet ved deres kultur-kognitive struktur ble derfor skyggelagt av det økte fokuset på gjenforening i de regulative strukturene.

For å undersøke de relasjonelle omstendighetene til fosterforeldre og saksbehandlere ble det benyttet perspektiver fra flere rolleteoretikere, deriblant Goffman, Katz & Kahn og Hochschild. Her kom det frem at fosterforelderrollen i stor grad var preget av emosjonelt arbeid ved at deres rolleidentitet i hovedsak gjenspeiler en forelderrolle. Forventningene til hvordan de skulle gjennomføre denne rollen var imidlertid tvetydig. De opplevde altså en såkalt rolletvetydighet som følge av manglende konkret informasjon om hvordan de skulle utfylle rollen som fosterforeldre. Jeg viste videre hvordan fosterforeldre blir sitt eget publikum, og at de derfor selv må vurdere hvorvidt de handler i tråd med de uklare forventningene knyttet til deres rolle. Saksbehandlere utgjør på den andre siden bindeleddet mellom fosterforeldre og barneverntjenesten, noe som førte til en opplevelse av rollekonflikt. Rollekonflikten stod mellom rolleidentitetene «sjef» og «støtteperson». I tillegg opplevde de en viss uklarhet knyttet til forventet handlingsmønstre, da «barnets-beste-prinsippet» var noe de selv måtte tolke i ulike saker. Til slutt viste jeg også hvordan saksbehandlere, på vegne av barneverntjenesten, sitter med den formelle makten i forholdet mellom dem og fosterforeldre, men at fosterforeldre likevel opplevde mye autonomi i det daglige.

Videre diskuterte jeg hvilke konsekvenser disse relasjonelle omstendighetene kunne ha for fosterforeldre og saksbehandlere. For fosterforeldres del var det gjerne at de ble selvkritiske ovenfor sin egen «prestasjon» som fosterforelder, som både kan komme av uklarheten om hvordan de skal fylle rollen deres og av at de selv må vurdere sin egen opptreden. For saksbehandlerne opplevdes rollekonflikten til tider tungt, men de var samtidig klare på at det var nødvendig med en person som hadde innblikk i alle partenes perspektiver. Samtidig viste jeg hvordan slik rollekonflikt kan gjøre handlingene til saksbehandlere mer uforutsigbare, da de selv velger hvordan de skal balansere de ulike forventningene.

Ved at de institusjonelle og relasjonelle omstendighetene rundt fosterforeldre og saksbehandlere gjennomgående var preget av motsigelser og tvetydighet, førte det til at aktørene ofte møtte på ukjente situasjoner uten klare forståelser av hvordan man skal handle. For å undersøke dette benyttet jeg Weick (1995) sitt sensemaking-perspektiv, da denne teorien nettopp tar for seg individet i møte med slike situasjoner. Her viste jeg hvordan saksbehandlere i møte med for mange motstridende forventninger må sortere ulike situasjonelle cues, tolke de, forså å handle basert på denne tolkningen. Denne prosessen ble beskrevet som potensielt problematisk, da det fører til store ulikheter mellom saksbehandlere. Det viste seg likevel at saksbehandlerne jeg intervjuet hadde et økende fokus på å diskutere vanskelige situasjoner i team, noe som gjør at tolkningen av situasjonen kan basere seg på flere personers kunnskap og erfaringer. Fosterforeldre må på den andre siden skape mening av situasjoner på grunn av manglende informasjon knyttet til de situasjonelle cuesene. De ukjente situasjonene fosterforeldrene jeg intervjuet opplevde krevde også i større grad rask handling, noe som ofte gjorde at de måtte handle intuitivt før de rakk å tolke situasjonen. Slik handling førte sjeldent til orden og klarhet i situasjonen. Fosterforeldrene måtte derfor etter gjennomført handling tolke situasjonen, nå med deres handling tatt i betraktning. Gjennomgående i slike situasjoner var at fosterforeldrene følte på vanskeligheter med å gjenopprette orden, og at behovet for hjelp fra en saksbehandler eller veileder var helt nødvendig.

Til slutt diskuterte jeg konsekvensene av et system som hyppig legger opp til sensemaking blant sine aktører, og hvordan man kan sikre at fosterforeldre og saksbehandlere kan skape orden i situasjonen på en god måte. Saksbehandlere vil gjennom sin handling uansett skape orden i situasjonen, da deres avgjørelse avslutter situasjonen. Problemet med dette var at fosterforeldre av og til følte på at avgjørelsene ble tatt på manglende grunnlag. Jeg viste videre hvordan diskusjon i team kunne skape bedre grunnlag i slike avgjørelser. Fosterforeldre er i mindre grad i kontinuerlig samhandling med andre aktører i fosterhjemsfeltet, og de har dermed ikke i like gode forutsetninger for å redigere sine fremtidige sensemaking basert på slik samhandling. Det ble videre diskutert hvordan en kompetanseheving kunne gjøre det lettere for fosterforeldre å møte fremtidige situasjoner, men at dette også kan føre med seg visse negative konsekvenser.

Sammen utgjør funnene i denne studien et bilde av hvordan fosterforeldre og saksbehandlere møter fosterhjemsarbeidet. Hovedfokuset har i denne sammenhengen vært hvordan

institusjonelle og relasjonelle omstendigheter påvirker handling, ikke motsatt. Som oppgavens tittel viser til er fosterhjemsarbeidet preget av motsigelser og tvetydigheter, noe som videre fører til at fosterforeldre og saksbehandlere til stadighet møter uklare og ukjente situasjoner. Hvorvidt dette er til barnets beste har ikke blitt diskutert i denne oppgaven, men studiens funn kan forhåpentligvis brukes som et ledd i fremtidig forskning om nettopp dette.

7.1 Implikasjoner

Som nevnt innledningsvis har jeg ikke i denne studien hatt noen intensjon om presentere konkrete fremgangsmåter for å forbedre fosterhjemsarbeidet. Oppgaven er heller ment å skape større innsikt i hvordan de to mest sentrale aktørene i fosterhjemsarbeidet fungerer, og hvordan systemet rundt preger dem i det daglige. Det praktiske bidraget mine funn utgjør er derfor hovedsakelig rettet mot personer som jobber i tilknytning til fosterhjemsarbeidet. Disse personene kan dra nytte av denne undersøkelsen ved å ta motsigelsene og tvetydighetene aktørene opplever i etterretning når avgjørelser tas på vegne av, eller i samhandling med, dem. Mer spesifikt kan innsiktene om fosterforelderrollen som preget av diffuse emosjonelle forventninger, og som videre er koblet til forståelsen av oppdraget som permanent, bidra med viktig forkunnskap i møte med det økende fokuset på gjenforening. Videre kan innsikten om at saksbehandlere møtes med motsigende og tvetydige forventninger være viktig forkunnskap for ledere i barneverntjenester, da deres handlinger blir mer uforutsigbare som følge av dette. Dette er innsikter som er spesielt nyttige i anledning den nye barnevernsreformen som trer i kraft i 2022, da kommuners barneverntjeneste vil få mer ansvar gjennom denne reformen (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020C).

7.2 Begrensninger og videre forskning

Selv om jeg har begrenset denne studien til å ta for seg det pågående fosterhjemsarbeidet, er funnene likevel kun et lite bilde av et stort og komplekst fenomen. Dette gjør at jeg, i et forsøk på å undersøke fenomenet på en overordnet måte, ikke vil være i stand til få frem alle de nyansene fosterhjemsarbeidet består av. Mange flere aspekter ved fosterhjemsarbeidet har også kommet frem i mitt datamateriale, men, som i alle forskningsprosjekt som tar utgangspunkt i eksplorerende dybdeintervju, har enkelte temaer måttet bli prioritert fremfor andre. Derfor er funnene som presenteres i denne studien begrenset av de teoretiske valgene er tatt, selv om disse valgene i stor grad gjenspeiler hovedlinjene i datamaterialet. Videre er

også studien kun basert på perspektivene til tre av aktørene i et arbeid som involverer veldig mange flere. Man kan blant annet tenke seg at ledere i en barneverntjeneste, biologiske foreldre eller barnet selv også hadde hatt veldig nyttige opplevelser knyttet til dette arbeidet. Funnene er derfor begrenset til fosterforeldre og saksbehandlers egne erfaringer, samt veiledere og kursholderes overordnede forståelse av disse gruppene og systemet rundt.

For å fange opp perspektivene til disse aktørene vil det derfor være nødvendig med videre forskning på feltet. Forståelsen av fosterhjemsoppholdet som midlertidig eller permanent hadde blant annet vært veldig interessant å undersøke gjennom andre informantgrupper, kanskje spesielt gjennom å sammenligne forståelsene til fosterforeldre og biologiske foreldre. Her er det så klart store forskjeller fra sak til sak, og opplevelsen til aktørene vil være preget av situasjonen de står i. Derfor hadde det kanskje vært spesielt interessant å se nærmere på dette i de samme barnevernssakene. En slik studie ville både vært interessant å gjennomføre kvalitativt og kvantitativt. I en kvantitativ undersøkelse vil man kunne se om det er statistisk generaliserbare forskjeller mellom fosterforeldre og biologiske foreldres opplevelse av fosterhjemsoppdraget som midlertidig eller permanent. I en kvalitativ undersøkelse vil man på den andre siden få sett hvordan de to gruppene lager mer eller mindre like historier av situasjonene de står i. I en slik undersøkelse ville det også vært interessant å undersøke hvilken effekt fosterforeldres forståelse av fosterhjemsoppdraget kan påvirke deres innstilling til arbeidet, da mine fosterforelderinformanter var skeptiske til fosterforeldre som opplevde oppdraget som midlertidig.

Det hadde også vært interessant å undersøke midlertidig-permanent forståelsen blant saksbehandlere, men da spesielt knyttet til hvorvidt denne forståelsen har endret seg som følge av sakene i EMD. Det var en oppfatning blant begge mine saksbehandlerinformanter at disse dommene har hatt en effekt på hvordan de møter nye fosterhjemssaker. De forklarte blant annet at de nå må være mer bevisste på gjenforening i utarbeidingen av omsorgs- og handlingsplaner og at PRIDE-kurset nå var mer klare på oppdragets midlertidighet. Det hadde derfor vært interessant å gå dypere inn i saksbehandlers opplevelse av dette. Det hadde også vært interessant å se på hvordan det økte fokuset har blitt, eventuelt ikke har blitt, kommunisert ut til fosterforeldre. Saksbehandlerne jeg intervjuet påpekte jo blant annet at det var vanskeligere å håndtere fosterhjem som var engasjert før dette «EMD-kaoset», nettopp på grunn av at de hadde forventninger om oppdraget som permanent.

Litteraturliste

- Aamodt, H. A. (2018). Barneverntjenesten – en polyfon organisasjon? *Tidsskriftet Norge Barnevern*, 1(95), 36-49. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/issn.1891-1838-2018-01-04>
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2009). *Reflexive methodology: new vistas for qualitative research*. (utg. 2). SAGE.
- Backe-Hansen, E, Havik, T. & Grønningsæter, A.B. (2013). *Fosterhjem for barns behov: Rapport fra et fireårig forskningsprogram*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA-rapport 16/13). <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5066/Nettversjon-NOVA-R-16-13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Barley, S. R. (2015). Why the internet makes buying a car less loathsome: How technologies change role relations. *Academy of Management Discoveries*. 1(1), 31-60. <http://dx.doi.org/10.5465/amd.2013.0016>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2006). *Rutinehåndbok for kommunenes arbeid med fosterhjem*. Regjeringen. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bld/bro/2006/0007/ddd/pdfv/284440-q-1102_rutinehandbok.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2019, 14. november). PRIDE grunnkurs: opplæring for fosterforeldre. Hentet fra: https://bufdir.no/fosterhjem/Hvordan_bli_fosterhjem/Delta_pa_kurs/Pride_grunnkurs/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2020A). *Årsrapport 2019*. Hentet fra: https://bufdir.no/globalassets/global/nbbf/bufdir/arsrapport_2019_barne_ungdoms_og_familiedirektoratet_oppslag.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2020B). *Veiledning og oppfølging av fosterforeldre*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/fosterhjem/Veiledning_og_oppfolgning_av_fosterforeldre/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2020C). *Hva er barnevernsreformen?* Hentet fra: https://www.bufdir.no/Barnevern/reform/om_reformen/

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2021A, 7. april). *Fosterhjem, familiehjem, beredskapshjem, besøkshjem - hva er forskjellen?* Hentet fra:
https://www.bufdir.no/fosterhjem/ulike_typer_fosterhjem/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2021B, 15. april). *Barn i fosterhjem*. Hentet fra:
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/barn_i_fosterhjem/
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Lovdata.
<https://lovdata.no/pro/NL/lov/1992-07-17-100>
- Barnelova. (1982). Lov om barn og foreldre (LOV-1981-04-08-7). Lovdata.
<https://lovdata.no/pro/NL/lov/1981-04-08-7>
- Bebbington, A. & Miles, J. (1990). The supply of foster families for children in care, *British Journal of Social work*, 20(4), 283-307.
<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a055689>
- Blumer, H. (1954). What's wrong with Social Theory. *American Sociological Review*, 19(1), 3-10. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.2307/2088165>
- Brinkmann, S. Tanggard, L. (2015). *Kvalitative metoder: En grundbog*. (utg. 2). Hans Reitzel.
- Brottveit, G. (2013). Barnets beste – en fortolkende tilnærming til begrepets betydning i en barnevernfaglig kontekst. *Fontene forskning*, 1(13), 18-31.
- Bunkholdt, V. (2010). *Fosterhjemsarbeid: Fra rekruttering til tilbakeføring*. (utg. 3). Gyldendal.
- Bungum, B., Forseth, U. & Kvande, E. (2015). *Den norske modellen: internasjonalisering som utfordring og vitalisering*. Fagbokforlaget.
- Daft, R. L. & Weick, K. E. (1983). Toward A Model of Organizations As Interpretation Systems. *The Academy of Management Review*, 9(2), 284-295.
<https://doi.org/10.2307/258441>
- Dando, I. & Minty, B. (1987). What makes good Foster Parents?. *British Journal of Social Work*, 17, 383-400. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a055354>
- De nasjonale forskningsetiske komiteene (2018, 4. desember). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet fra:
<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>

- Dæhlen, M. (2017). Betydningen av opphold i fosterhjem for livet som voksen – en kunnskapsoversikt. *Tidsskrift Norges barnevern*, 4(97), 220-236. <https://doi.org.ezproxy.uio.no/10.18261/issn.1891-1838-2017-04-02>
- Barne, likestillings og inkluderingsdepartementet (2010). *Fosterhjemsavtalen*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnevern/2011/fosterhjemsavtalen2011.pdf>
- Fisher, T., Gibbs, I., Sinclair, I., Wilson, K. (2000) Sharing the care: The qualities spught of social workers by foster carers. *Child & Family Social Work*, 5(3), 225 – 233. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2000.00165.x>
- Forskrift om fosterhjem. (2003). *Forskrift om fosterhjem* (FOR-2003-12-18-1659) Lovdata. <https://lovdata.no/pro/SF/forskrift/2003-12-18-1659>
- Gioia, D. A., Corley, K. G. & Hamilton, A. L. (2012). Seeking Qualitative Rigor in Inductive Research: Notes on the Gioia Methodology. *Organizational Research Methods*, 16(1), 15-31. <https://doi.org/10.1177/1094428112452151>
- Goffman, E. (1959). *Presentation of Self in Everyday Life*. Bantam Doubleday Dell Publishing Group
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig*. (Risvik, K & Risvik, K.). Pax Forlag A/S. (opprinnelig utgitt 1959)
- Hedegaard, M., Aronsson, K., Højholt, C. & Ulvik, O. S. (2012). *Childre, Childhood, and Everyday Life*. Information Age Publishing, INC.
- Hochschild, A. (2012). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. (utg. 3). University of California Press.
- Ianke, P.E. & Thorød, A.B. (2006). “*Helgerud er en oase!*». *En evaluering av fosterhjemtjenesten i Akershus/Helgerud ressurscenter for fosterhjem*. NOVA-rapport, 13.
- Jenkins, R. (1965). The needs of fosterparents. *Case Conference*, 11(7), 211-219.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (utg. 4). Oslo: Abstrakt

- Johnsen, G. (2011). Veiledning av fosterforeldre – til beste kun for barnet? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 87(4), 232-242. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1891-1838-2010-04-04>
- Katz, D., & Kahn, R.L. (1966). *The social psychology of organizations*. Wiley.
- Klemsdal, L. (2013). *Hva trenger vi ledere til?: Organisering og ledelse i komplekse arbeidssituasjoner*. Gyldendak Akademisk
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2018). *Det kvalitative forskningsintervju*. (utg. 3). Gyldendal Akademisk.
- Lian, V. (2018). *Store mennesker som tar vare på små mennesker: En kvalitativ studie av fosterfamiliers arbeids- og hverdagsliv*. [Bacheloroppgave]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. SAGE Publications Inc.
- Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (LOV-1999-05-21-30). Lovdata. <https://lovdata.no/pro/NL/lov/1999-05-21-30>
- Meyer J. W. & Rowan, B. (1977). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2). <https://www.jstor.org/stable/2778293>
- Miles, R. H., & Perreault, W. D. (1976) Organizational role conflict: Its antecedents and consequences. *Organizational Behavior and Human Performance*, 17, 19-44. [https://doi.org/10.1016/0030-5073\(76\)90051-9](https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90051-9)
- Norges institusjon for menneskerettigheter. (u.å.). *EMD og Norge – en historisk oversikt*. Hentet 24. april 2021 fra <https://www.nhri.no/arsmelding/arsmelding2019/emd-og-norge-en-historisk-oversikt/>
- Norges rikskringkasting (2021). *En tilmålt tid*. NRK. <https://www.nrk.no/ytring/en-tilmalt-tid-1.15472146>
- NOU 2018:18 (2018). *Trygge rammer for fosterhjem*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-18/id2622734/?ch=1>
- Nutt, L. (2006). *The Lives of Foster Carers*. Routledge
- Oterholm, I. (2016). Kompetanse til arbeid i barneverntjenesten – ulike aktørers synspunkter. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 93(3), 146-164. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/issn.1891-1838-2016-03-04-02>

- Rowe, J., Cain, H., Hundleby, M. & Keane, A. (1984). *Long term Foster Care*. Batsford
- Saldaña, J. (2009). *The coding manual for qualitative researchers*. SAGE
- Sandberg, J. & Tsoukas, H. (2014). Making sense of the sensemaking perspective: Its constituents, limitations, and opportunities for further development. *Journal of organizational behavior*, 36(1). <https://doi.org/10.1002/job.1937>
- Schofield, G., Beek, M. & Sargent, K. (2000). *Growing up in Foster Care*. BAAF.
- Scott, R. W. (1995). *Institutions and Organizations*. (utg. 3). SAGE Publications.
- Scott, R. W. (2013). *Institutions and Organizations: Ideas, Interests and Identities*. (utg. 4). SAGE Publications.
- Sellick, C. (1992). *Supporting Short-term Foster Carers*. Avebury.
- Simmel (2004). *The philosophy of money*. (utg. 3). (Tom Bottomore og David Frisby). Routledge. (Opprinnelig utgitt 1900).
- Sinclair, I., Gibbs, I. & Wilson, K. (2004). *Foster carers: Why they stay and Why They Go*. Jessica Kingsley Publishers.
- Skilbred, D. & Iversen, A. C. (2014). Unge voksne som har bodd i fosterhjem og tatt høyere utdanning: suksessfaktorer?. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 4(91). <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1891-1838-2014-04-02>
- Skilbred, D. & Havik, T (2011). Barn og unge som bor i fosterhjem – mestring og trivsel i skolen. *Tidsskrift Norge Barnevern*, 3(88), 146-156. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1891-1838-2011-03-04>
- Skålid, J. O. (2013, 1. januar). *Uinteresserte saksbehandlere i barnevernet*. Hentet fra: <https://forskning.no/barn-og-ungdom-kriminalitet-partner/uinteresserte-saksbehandlere-i-barnevernet/663060>
- Sundt, H. (2016). *Fosterhjemshåndboka*. (utg. 7). Kommuneforlaget.
- Statistisk sentralbyrå (2020, 2. juli). *Barnevern*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/barne-og-familievern/statistikk/barnevern>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (utg. 3). Gyldendal Akademisk.
- Triseliotis, J. (1989). Foster care outcomes: A review of key findings. *Adoption and fostering*, 3(3), 5-17. <https://doi.org/10.1177/030857598901300304>

- Ulvik, O. S. (2007). *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Unipub.
- Valentine, G. (2005). Tell me about ...: using interviews as a research methodology. I R. Flowerdew & D. Martin. (red.). *Methods in human geography: a guide for students doing a research project*. (utg. 2). (s. 110-126). Pearson/Prentice Hall
- Van Sell, M., Brief, A. P., & Schuler, R. S. (1981). Role conflict and role ambiguity: Integration of the literature and directions for future research. *Human Relations*, 34, 43-71. <http://dx.doi.org/10.1177/001872678103400104>
- Weick, K.E. (1995). *Sensemaking in Organizations*. SAGE Publications.
- Weick, K., Sutcliffe, K. M. & Obstfeld, D. (2005). Organizing and the Process of Sensemaking. *Organization Science* 16(4), 409-421. <https://doi.org/10.1287/orsc.1050.0133>

Antall ord: 23 978

Vedlegg 1: Invitasjon til forskningsprosjekt for fosterforeldre

I vår vil det foregå et forskningsprosjekt som vil se nærmere på fosterhjemsarbeidet i Norge, med spesielt fokus på hvordan samarbeidet mellom fosterhjem og organisasjonene rundt fungerer. For å gjennomføre dette prosjektet skulle de ansvarlige for prosjektet gjerne intervjuet noen fosterforeldre. Så om du som fosterforelder har mulighet til å delta i prosjektet må du gjerne kontakte de ansvarlige for prosjektet gjennom kontaktinformasjonen under. Videre kommer det en liten tekst fra prosjektansvarlig selv.

Hei!

Jeg er en masterstudent ved Universitetet i Oslo som i vår skriver en masteravhandling om fosterhjemsarbeidet i Norge. Studien vil undersøke hvordan det er å være fosterforelder i Norge i dag, hvordan organisasjonene rundt legger til rette for godt fosterhjemsarbeid og om man kan foreta visse endringer for å forbedre tilværelsen for både fosterbarn og fosterforeldre. Jeg tror dette prosjektet vil være viktig for å skape større kunnskap om hvordan man best mulig kan organisere barnevernsarbeid på en måte som sikrer trygge rammer for barn som trenger det som mest.

For å gjennomføre studien skulle jeg gjerne snakket med noen fosterforeldre for å bedre kunne forstå deres opplevelse av arbeidet de gjør, samt samarbeidet deres med barnevernstjenesten og Barne- og Familieetaten. Så om du er, eller tidligere har vært, fosterforelder hadde jeg satt stor pris på om du har tid til å gjennomføre et intervju med meg! Intervjuet vil ta ca. 45 til 60 minutter, og alt som sies i intervjuet vil selvfølgelig holdes helt anonymt. Intervjuene vil ideelt sett gjennomføres i første halvdel av februar.

Om du har mulighet til å hjelpe meg dette eller har flere spørsmål knyttet til studien må du gjerne kontakte meg på mobil eller e-post:

Telefon: 93882442

E-post: vebjoral@student.sv.uio.no

Håper å høre fra deg!

Med vennlig hilsen

Vebjørn Aarvik Lian, Universitetet i Oslo

Vedlegg 2: Samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet:

«Hvordan strukturer fosterhjemsarbeid og organisasjonene rundt fosterhjemsarbeidet»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se nærmere på hvordan betingelser i fosterhjemsarbeidet forutsetter en viss tilrettelegging, og hvordan man eventuelt kan strukturere praksisen og organisasjonene rundt for å best kunne bøte på disse betingelsene. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Barnevern og fosterhjemsarbeid er en veldig viktig del av Norges velferdssystem. Arbeidet som foregår her er helt avgjørende for at fosterbarn skal kunne få en god oppvekst, som videre legger grunnlaget for hvordan ens voksne liv blir. Formålet med dette prosjektet er derfor å undersøke hva som er avgjørende aspekter ved godt fosterhjemsarbeid, hvordan organisasjonene rundt legger til rette for disse aspektene i dag, og hvordan man eventuelt kan tilrettelegge for de på en bedre måte i fremtiden. Det er altså disse spørsmålene jeg kommer til å undersøke og analysere i denne studien

Studien er en masteroppgave for studieprogrammet Organisasjon, ledelse og arbeid ved UiO. Opplysningene som hentes inn gjennom intervjuene vil kun benyttes til denne masteroppgaven.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institusjonen som er ansvarlig for prosjektet er Universitetet i Oslo.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Informantene i denne studien utgjør to grupper: fosterforeldre og personer som jobber mer administrativt i tilknytning til fosterforeldre. Jeg spør dermed om du vil delta enten fordi du er/har vært fosterforelder eller om du jobber/har jobbet i en organisasjon som direkte jobber i tilknytning til fosterhjemsarbeid. Utvalget av informanter er videre geografisk begrenset til Østlandet.

Det vil være 4-5 personer fra hver av de to gruppene over som mottar dette skrivet, og som dermed har sagt seg villig til å delta i prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i denne undersøkelsen innebærer det at du gjennomfører et intervju på ca. 45-60 minutter. Her vil jeg hovedsakelig stille spørsmål knyttet til dine opplevelser med samarbeidet mellom fosterforeldre og de ansatte i organisasjonene rundt fosterhjemsarbeidet. Dette gjelder altså for begge utvalgene. For fosterforeldre vil det også være et par spørsmål knyttet til selve opplevelsen av det å være fosterforelder. Intervjuet vil bli tatt opp på båndopptaker, men denne lydfilen vil selvfølgelig slettes så fort prosjektet er avsluttet.

Deltakelse for hver av de to gruppene vil være nokså lik. Fosterforeldre vil nok bli spurt noe mer om selve opplevelsen av å være fosterforelder, mens ansatte i organisasjonene rundt fosterfamilie vil bli spurt noe mer om hvordan arbeidet organiseres og hvilke mål og midler organisasjonene har. Hoveddelen av intervjuene er likevel likt for de to gruppene, nemlig samarbeidet med den andre gruppen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Opplysningene som kommer frem i intervjuet vil kun være tilgjengelig for Vebjørn Aarvik Lian, som er masterstudent ved UiO og ansvarlig for dette prosjektet.
- Jeg vil best mulig sikre at uvedkommende ikke får tilgang på dine personopplysninger slik at de kan kobles opp mot de opplysningene som kommer frem i intervjuet. For å gjøre dette vil jeg erstatte ditt navn med en kode som lagres på en egen navneliste som er adskilt fra øvrige data. På denne måten vil ikke den anonymiserte transkriberingen av intervjuet vårt kunne kobles til deg. Videre vil all data lagres på databehandleren «UiO Google Suite for Education».

Opplysningene som gjengis i selve masteroppgaven vil ikke kunne kobles til deg som deltaker av undersøkelsen. Om det kommer frem eksempler i intervjuene som er kan avsløre hvem du er, vil ikke disse tas med. Videre vil verken kjønn, alder eller bosted knyttes til dine uttalelser. Det vil kun påpekes at du er «fosterforelder» eller «ansatt i tilknytning til fosterforeldre».

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 31. mai. Alle opptak og personopplysninger vil slettes senest ved denne datoen.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Oslo ved Agnes Fauske (Veileder for masteroppgaven).
Tlf: 41675331, E-post: agnes.fauske@sosgeo.uio.no
- Vårt personvernombud: Roger Markgraf-Bye
E-post: personvernombud@uio.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Agnes Fauske og Vebjørn Aarvik Lian

Vedlegg 3: Intervjuguide for fosterforeldre

Aspekter som tas opp før intervjuet:

- Forsikre om anonymitet
- Be om samtykke vedrørende samtykkeskjemaet de har lest
- Be om at det ikke er ønskelig at de utgjør helse- og personopplysninger om fosterbarn

Oppvarmingsspørsmål

Bakgrunn

1. Kan du først kort starte med å fortelle meg litt om deg selv, altså utdanning, yrkeserfaring, alder osv.?
2. Kan du kanskje også fortelle meg litt om hvorfor du bestemte deg for å bli fosterforelder?

Refleksjonsspørsmål

Kontraktrettslige aspekter

3. For å bli fosterforelder må man jo gå gjennom en prosess for å bli godkjent, kan du fortelle litt om hvordan dette skjer?
4. Har du/dere deltatt på PRIDE-kurset eller lignende kursing før dere ble fosterforeldre? Hvordan var det?
5. Hvilke velferdsrettigheter har du tilgang på gjennom jobben som fosterforelder? Altså rettigheter til sykefravær, ferie, oppsigelsestid etc.?

Arbeidsoppgaver, ansvar og innsyn

6. Kan du fortelle litt om hvilke arbeidsoppgaver man har som fosterforelder? Det er selvfølgelig alt mulig, men hva er særegent med dette arbeidet kontra det å ta vare på egne barn?
7. Opplever du fosterhjemsoppdraget som permanent eller midlertidig?
8. Hva er dine erfaringer med innsyn og tilsyn i det arbeidet du gjør?
9. Generelt, tror du at det er viktig med innsyn i arbeidet i fosterhjem, eller skaper dette mer problemer enn det løser?
10. Må man som fosterforelder følge visse retningslinjer for arbeidet, eller føler du at du selv i stor grad avgjør hvordan arbeidet best skal gjennomføres?

11. Får man som fosterforelder de ressursene man trenger for å gjennomføre arbeidet på en best mulig måte?

Samarbeid med organisasjonene rundt fosterhjemsarbeid

12. Hvordan opplever du at oppfølgingen fra barnevernet er?

13. Føler du at de du har kontakt med derfra har tid og kompetanse til å hjelpe deg med det du trenger?

- Kan du kanskje fortelle noe om erfaringer knyttet til dette?

14. Er det mye utskiftninger i hvem dere har som kontaktperson?

- Om ja, hvordan påvirker det arbeidet deres?

15. Føler du at dere har innsikt i hvilke enheter som har ansvar for ulike aspekter ved arbeidet deres?

16. Har dere noen gang endt opp i situasjoner der det er helt nødvendig med ytterligere hjelp fra barnevernsinstitusjonene? Kan du eventuelt fortelle hvordan det forløp seg?

17. Kan du fortelle litt om hvordan det legges opp til samarbeidet mellom dere og barnets biologiske foreldre?

Opplevelser knyttet til Korona-pandemien

18. Vi er jo vært i en veldig spesiell situasjon det siste året på grunn av pandemien. Kan du fortelle litt om hvordan det har vært å være fosterforelder i denne perioden?

19. Med barna hjemme fra skole og kanskje dere på hjemmekontor, har dere fått noen forsterket oppfølging eller mer kompensasjon for arbeidet?

20. Har smittevernreglene gjort samarbeidet med barnets biologiske foreldre vanskeligere?

Forutsetninger for godt fosterhjemsarbeid

21. Hva er det overordnede målet ditt for arbeidet du gjør som fosterforelder?

22. Vi var tidligere inne på hvilke arbeidsoppgaver man har som fosterforelder, men hva føler du må ligge til grunn for at disse arbeidsoppgavene skal kunne gjennomføres på en best mulig måte?

23. Føler du at det hovedsakelig er du som utfører arbeidet som kreves, eller bidrar også andre i familien til arbeidet?

24. Kan du kanskje prøve beskrive en ideell fosterforelder?

Avrundings spørsmål

Utbytte av å være fosterforelder

25. Hva er det beste med å være fosterforelder?

26. Er det noe annet enn dette som er med på å motivere deg til å være fosterforelder?

Avsluttende ord:

Da vil jeg igjen si tusen hjertelig takk for at du tok deg tid til å gjennomføre dette intervjuet!

Det har vært kjempeinteressant å høre dine tanker om disse temaene!

Vedlegg 4: Intervjuguide for ansatte i barne- og familieetaten

Aspekter som tas opp før intervjuet:

- Forsikre om anonymitet
- Be om samtykke vedrørende samtykkeskjemaet de har lest
- Be om at det ikke er ønskelig at de utgjør helse- og personopplysninger om fosterbarn

Oppvarmingsspørsmål

Bakgrunn

1. Kan du først starte med å fortelle meg litt om deg selv? Altså utdanning, yrkeserfaring, alder etc.?
2. Har du jobbet med barnevern lenge?

Refleksjonsspørsmål

Arbeidsoppgaver og opplæring

3. Kan du kanskje fortelle meg litt om dine arbeidsoppgaver og ansvar knyttet til jobben din?
4. Har dere noe overordnet mål med det arbeidet dere gjør? Hva er det eventuelt?
5. Fikk du noen kursing eller opplæring når du først begynte i stillingen?
6. Har dere noen retningslinjer eller en mal dere må følge når man gjennomfører ulike arbeidsoppgaver?
7. Har du noen gang kommet i en situasjon der du følte på usikkerhet eller maktesløshet i jobben? Kan du eventuelt fortelle om en slik situasjon?
8. Føler du at dere i barnevernsinstitusjonene har de ressursene dere trenger for å gjennomføre arbeidet på en god måte?

Samarbeid med fosterforeldre og andre enheter

9. Hvor regelmessig er man i kontakt med fosterhjem/fosterbarn?
10. Hvor mange forskjellige fosterforeldre har man som veileder ansvar for samtidig?
11. Hvordan føler du samarbeidet med de ulike barnevernstjenestene fungerer?
12. Har dere noe samarbeid med andre organisasjoner? F.eks. fosterhjemsforeningen, forandringsfabrikken eller foreningen for barnevernsbarn?

13. Kan du kanskje også ta meg gjennom prosessen fra rekrutteringen av fosterhjem helt til man plasserer et barn i fosterhjemmet og oppfølgingen der?

Økonomisk støtte og institusjonelle krav

14. Jobber dere aktivt for å sikre/øke økonomisk støtte fra det offentlige? Hvordan gjør dere dette eventuelt?

15. Stilles det noen krav til dere fra det offentlige om hvordan dere skal strukturere og jobbe med det dere gjør?

16. Ser dere noe til utlandet for inspirasjon for gjennomføring barnevernsarbeid?

Avrundings spørsmål (Normalisere situasjonen – enkelt å svare på)

Viktigheten av barnevern og opplevelse av å være en del av arbeidet

17. Kan du fortelle litt om hvorfor det er så viktig med et godt barnevern?

18. Trives du i denne jobben? Hvorfor/hvorfor ikke?

19. Er det noe du kunne tenke deg var annerledes med organiseringen av, og praksisen til, barnevernsinstitusjonene i dag?

Det var egentlig de spørsmålene jeg hadde i dag. Men om det er noe du tror kan være relevant for min studie om organiseringen av barnevernsinstitusjonene i Norge må du gjerne ta opp noe mer du kommer på.

Avsluttende ord:

Da vil jeg igjen si tusen hjertelig takk for at du tok deg tid til å gjennomføre dette intervjuet!

Det har vært kjempeinteressant å høre dine tanker om disse temaene!

Vedlegg 5: Intervjuguide for saksbehandlere

Aspekter som tas opp før intervjuet:

- Forsikre om anonymitet
- Be om samtykke vedrørende samtykkeskjemaet de har lest
- Be om at det ikke er ønskelig at de utgjør helse- og personopplysninger om fosterbarn

Oppvarmingsspørsmål (uformelle og ufarlige spørsmål for å skape tillit)

Bakgrunn

1. Kan du først starte med å fortelle meg litt om deg selv? Altså utdanning, yrkeserfaring, alder etc.?
2. Har du jobbet som saksbehandler lenge?
3. Har du hatt andre jobber innen barnevernsarbeid?

Refleksjonsspørsmål (Kjernen i intervjuet)

Arbeidsoppgaver og opplæring

4. Kan du kanskje fortelle meg litt om dine arbeidsoppgaver og ansvar knyttet til jobben din?
5. Har dere noe overordnet mål med det arbeidet dere gjør? Hva er det eventuelt?
6. Fikk du noen kursing eller opplæring når du først begynte i stillingen?
 - Får dere noen ytterligere kursing for å sikre kompetanseutvikling?
7. Har du noen gang kommet i en situasjon der du følte på usikkerhet eller maktesløshet i jobben? Kan du eventuelt fortelle om en slik situasjon?
8. Føler du at dere i barnevernsinstitusjonene har de ressursene dere trenger for å gjennomføre arbeidet på en god måte?

Samarbeid med fosterforeldre

9. Hvor regelmessig er man i kontakt med fosterhjem/fosterbarn?
10. Hvor mange forskjellige fosterforeldre har man som kontaktperson ansvar for samtidig?
11. Har dere noen retningslinjer eller en mal dere bruker for å følge opp fosterforeldre?
12. Må dere kategorisere barn etter behov for hjelp? Og hvilke aspekter er det man ser på da eventuelt?
13. I en rapport fra 2016 viser det seg at det er store utskiftninger i fosterfamiliers saksbehandlere og i barnevernet generelt, hva tror du dette kommer av?

14. Det er selvfølgelig stor spredning i hjelpebehovet for de ulike barna dere hjelper, men kan du kanskje forklare hvilke prosesser man som fosterbarn kan måtte gå gjennom?
15. Er det slik at du i din stilling i stor grad følger et barn eller en familie gjennom hele prosessen, eller har flere i barnevernsinstitusjonene ulike oppgaver knyttet til den samme prosessen?

Økonomisk støtte og institusjonelle krav

16. Jobber dere aktivt for å sikre/øke økonomisk støtte fra bydelslederne? Hvordan gjør dere dette eventuelt?
17. Stilles det noen formelle krav til hvordan dere skal strukturere og jobbe med det dere gjør?
18. Ser dere noe til utlandet for inspirasjon for gjennomføring barnevernsarbeid?

Avrundings spørsmål (Normalisere situasjonen – enkelt å svare på)

Viktigheten av barnevern

19. Kan du fortelle litt om hvorfor det er så viktig med et godt barnevern?
20. Trives du i denne jobben? Hvorfor/hvorfor ikke?
21. Er det noe du kunne tenke deg var annerledes med organiseringen av, og praksisen til, barnevernsinstitusjonene i dag?

Det var egentlig de spørsmålene jeg hadde i dag. Men om det er noe du tror kan være relevant for min studie om organiseringen av barnevernsinstitusjonene i Norge må du gjerne ta opp noe mer du kommer på.

Avsluttende ord:

Da vil jeg igjen si tusen hjertelig takk for at du tok deg tid til å gjennomføre dette intervjuet! Det har vært kjempeinteressant å høre dine tanker om disse temaene!

Vedlegg 6: NSD-godkjenning

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Organisering og strukturering av fosterhjemsarbeidet i Norge

Referansenummer

621355

Registrert

18.01.2021 av Vebjørn Aarvik Lian - vebjoral@uio.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Oslo / Det samfunnsvitenskapelige fakultet / Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Agnes Fauske, agnes.fauske@sosgeo.uio.no, tlf: 41675331

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Vebjørn Aarvik Lian, vebjoral@student.sv.uio.no, tlf: 93882442

Prosjektperiode

01.01.2021 - 31.05.2021

Status

28.01.2021 – Vurdert

Vurdering (1)

28.01.2021 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 28.01.2021 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

Det er obligatorisk for studenter å dele meldeskjemaet med prosjektansvarlig (veileder). Det gjøres ved å trykke på "Del prosjekt" i meldeskjemaet.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/meldendringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.05.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger.

Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

TAUSHETSPLIKT

Informantene i prosjektet er fosterforeldre og barneverns-ansatte som har taushetsplikt. Det er viktig at intervjuene gjennomføres slik at det ikke registreres taushetsbelagte opplysninger. Vi anbefaler at dere minner informantene om dette i forbindelse med intervjuene

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Google Suite for Education er databehandler i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Silje Fjelberg Opsvik
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)